

**Epäselvyyssäännön soveltaminen
erityisesti liikesopimuksen tulkinnassa**

Lapin Yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Hanna Heikkilä
Velvoiteoikeus
2019

Lapin yliopisto, oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Epäselvyyssäännön soveltaminen erityisesti liikesopimuksen tulkinnassa

Tekijä: Hanna Heikkilä

Opetuskokonaisuus ja oppiaine: Oikeustiede, velvoiteoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: X + 80

Vuosi: 2019

Tiivistelmä:

Tutkielman tarkoitus on kuvata epäselvyyssäännön nykyistä soveltamiskäytäntöä ja antaa tulkintasuositus epäselvyyssäännön soveltamiselle liikesopimusten tulkinnassa. Epäselvyyssääntö on yksi sopimusoikeudellisista tulkintasäännöistä ja sen on perinteisesti katsottu kuuluvan osaksi tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntöjä. Vallitsevan tulkintaopin mukaan epäselvyyssäännön soveltaminen voi tulla harkittavaksi vasta siinä vaiheessa, kun asiassa ei ole voitu vahvistaa sopimukselle sisältöä osapuolten tarkoituksesta saatavan selvityksen perusteella. Epäselvyyssääntö on kehittynyt lähinnä oikeuskäytännön ja oikeustieteessä tehdyn tutkimustyön tuloksena. Sen soveltamisesta kuluttajasopimussuhteissa päätettiin 90-luvulla ottaa säännös kuluttajansuojalakiin (KSL 4 luku 3 §). Epäselvyyssäännön mukaan tulkinnanvaraista sopimusehtoa on tulkittava sen osapuolen vahingoksi, joka on laatinut sopimuksen tai toimittanut tulkinnanvaraisen ehdon osaksi sopimusta.

Tutkimuksessa keskitytään erityisesti liikesopimusten tulkinnassa vallitsevaan epäselvyyssäännön soveltamiskäytäntöön. Tutkimuksessa liikesopimuksella tarkoitetaan sopimusta, jossa sopimus on solmittu liiketoiminnan harjoittamista varten ja jossa sopimuspuolena ei ole kuluttajatahoja. Tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat, miten epäselvyyssääntöä sovelletaan liikesopimusten tulkinnassa ja voidaanko epäselvyyssäännön soveltamista pitää liikesopimusten yhteydessä tarkoituksenmukaisena. Tutkimukseni johtopäätöksenä on, että epäselvyyssäännön soveltamiskäytäntö ei nykyisin poikkea merkittävästi siitä, miten sitä on vakiintuneesti sovellettu kuluttajasopimuksissa. Tutkimuksessa esitetään lisäksi, että epäselvyyssäännön soveltaminen liikesopimusten tulkinnassa ei ole tarkoituksenmukaista samassa laajuudessa kuin kuluttajasopimuksissa ja että sen soveltamisessa tulisi ottaa nykyistä enemmän huomioon liikesopimussuhteiden erityispiirteet ja sopimusten tarkoitus liiketoiminnan harjoittamisen sujuvoittamisen välineenä, jotta epäselvyyssääntö voisi toimia edelleen sellaisena tulkintasääntönä, jota soveltamalla voidaan päätyä oikeudenmukaiseen ja kohtuulliseen lopputulokseen sopimustulkinnassa. Tutkielman aihetta tutkitaan käyttämällä metodina lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa. Tutkimuksen aineistona on käytetty oikeuskirjallisuutta, tuomioistuinten ratkaisuja, lakien esitöitä ja muita virallislähteitä.

Avainsanat: *sopimuksen tulkinta, epäselvyyssääntö, liikesopimus.*

Muita tietoja: (vain lappia koskevat)

Suostun tutkielman luovuttamiseen Rovaniemen hovioikeuden käyttöön (X)

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi (X)

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi (X)

SISÄLLYSLUETTELO	III
Lähteet	V
Lyhenteet	X
1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman tausta	1
1.2. Tutkimustehtävä ja aihepiirin rajaus	3
1.3. Tutkimusmetodi ja tutkielman lähteet	4
1.4. Tutkielman rakenne	5
2. SOPIMUSOIKEUDELLINEN TULKINTA	6
2.1. Sopimustulkinnan lähtökohdat	6
2.2. Sopimusoikeuden alalla tapahtuvan kehityksen vaikutus sopimustulkintaan	8
2.3. Sopimusjaotteluiden merkitys sopimustulkinnassa	11
2.4. Sopimustulkinta prosessina	13
2.4.1. Osapuolisuuntautunut tulkinta	15
2.4.2. Tavoitteellinen tulkinta	17
2.4.3. Tulkintamateriaalin rajaaminen	21
3. EPÄSELVYYSSÄÄNTÖ	23
3.1. Epäselvyyssäännön tausta ja määritelmä	23
3.2. Soveltamisala	26
3.3. Soveltamiskäytäntö yleisesti	28
3.3.1. Tulkinnanvaraisuuden arviointi	28
3.3.2. Epäselvyydestä vastaava osapuoli	33
3.3.3. Sopimusehdon laadun merkitys	38
3.3.4. Sopimusneuvotteluiden ja sopimuksen laadun merkitys	39
3.4. Epäselvyyssäännön tarkoitus ja soveltamisella tavoitellut päämäärät	40
3.4.1. Sopimustoiminnan ohjaaminen	40
3.4.2. Riskinjako	42
3.4.3. Heikomman suojaaminen	43

3.4.4. Tulkintakontekstin luominen	45
4. LIKESOPIMUSTEN ERITYISPIIRTEET	46
4.1. Sopimusvapauden ja sopimuksen sitovuuden periaatteet	46
4.2. Lojaliteettiperiaate.....	50
4.3. Osapuoliasetelma ja sopimustasapaino	51
4.4. Sopimustoiminnan erityispiirteet, kehitys ja vaihdannan intressi	53
5. EPÄSELVYYSSÄÄNNÖN SOVELTAMINEN LIKESOPIMUSTEN TULKINNASSA	55
5.1. Sopimustyyppin ja sopimusehdon laadun merkitys	56
5.2. Sopimuspuolten ominaisuuksien ja toimimismahdollisuuksien merkitys.....	59
5.3. Lojaliteettiperiaatteen merkitys tulkintaharkinnassa.....	69
5.4. Toimintaympäristön huomioiminen ja sopimustoiminnan kehittymisen vaikutus	70
5.5. Soveltamistavan kehittyminen	72
6. LOPUKSI	73
6.1. Yhteenvedo.....	73
6.2. Epäselvyyssäännön soveltamisen tarkoituksenmukaisuus	76

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito. 1. painos. Sanoma Pro Oy 2006.

Aho, Matti L.: Varallisuus oikeudellisen oikeustoimen tulkinnasta. Helsinki 1968.

Annola, Vesa: Sopimustulkinta - Teoria, vaiheet, menettely. Alma Talent 2015.

Annola, Vesa: Tahtotulkinta vai epäselvyyssääntö? Vai molemmat? Oikeustapauskommentti Helsingin hovioikeuden 20.6.2013 antamasta ratkaisusta S 12/1385 nro 1794. Oikeustieto, julkaisu numero 5/2014 s. 12 - 15.

Annola, Vesa: Sopimustulkinnan subjektiivisuus ja objektiivisuus. Julkaistu teoksessa Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 50 vuotta. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Annola, Vesa: Yhteistoimintasopimuksen tulkinnan välineet KKO 2010:69. Kommentoituja oikeustapauksia korkeimmasta oikeudesta. Oikeustieto, julkaisu numero 6/2010.

Annola, Vesa: Sopimuksen dynaamisuus. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Turku 2003.

Annola, Vesa: Epäselvyyssäännöstä erityisesti tukikirjeen tulkinnassa. Teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.), heikomman suojasta – yksityisoikeudellisia kirjoituksia. Turku 1995, s. 5–20.

Carlsson, Maria ja Ruotsalainen, Henri: Yleistä sopimusvastuusta. Teoksessa Maria Carlsson (toim.), Sopimusriskit. 1. painos. Alma Talent Oy 2014, sivut 13-39.

Engblom, Matleena: Työsuhteen ehdot. Määräytyminen, tulkinta ja muuttaminen. Alma Talent Oy 2012.

Haavisto, Vaula: Yhteistoiminnan uudet muodot liikesuhteissa – haaste sopimusoikeudelle. Teoksessa Pohjonen, Soile (toim.), Ex ante – ennakoiva oikeus. Helsinki 2005 s. 118 – 139.

Halila, Heikki ja Hemmo, Mika: Sopimustyyppit, 2. uudistettu painos. Talentum Helsinki 2008 / Hämeenlinna 2008.

Hannula, Antti ja Kari, Matti: Osakassopimukset. Alma Talent Oy 2007.

- Hemmo, Mika*: Sopimusoikeus I. Talentum Helsinki 2003. (Hemmo 2003a)
- Hemmo, Mika*: Sopimusoikeus II. Talentum Helsinki 2003. (Hemmo 2003b)
- Hemmo, Mika*: Sopimusoikeus III. Talentum Helsinki 2003. (Hemmo 2003c)
- Hirvonen, Ari*: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja. Helsinki 2011.
- Hoppu, Kari ja Hoppu, Esko*: Kauppa- ja varallisuus oikeuden pääpiirteet. 16. uudistettu painos. Helsinki 2016
- Hoppu, Esko ja Hemmo, Mika*: Vakuutusoikeus. Porvoo 2006.
- Kurkela, Matti S.*: Globalisoitunut sopimuskäytäntö ja sopimusoikeudelliset periaatteet. Helsinki 2003.
- Laine, Juha*: Oikeustapauskommentti koskien korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 2003:26. Julkaistu Lakimies lehden numerossa 6/2003, s. 1028–1041.
- Lehtinen, Tuomas*: Liikesopimus osoituksena asiantuntijoiden tahdosta – mutta ei sopimuskumppanien tahdosta? Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2007. toim. Ari Saarnilehto, s. 143 - 169.
- Lehtinen, Tuomas*: Kansainvälisen kaupan liikesopimus ja Remburssi. Väitöskirja. Vammala 2006.
- Lehtinen, Tuomas*: Heikomman suojattomuudesta. Teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.), heikomman suojasta – yksityisoikeudellisia kirjoituksia. Turku 1995, s. 131-149.
- Muukkonen, P. J.*: Muutosäännökset. Varallisuus oikeudellisia sopimuksia koskeva tutkimus. Vammala 1958.
- Mäkilautila, Pentti*: Liikesopimusten sisällön tulkinnasta erityisesti modernien sopimusoikeuden kehityspiirteiden valossa. OTL-tutkimus. Helsingin yliopisto 2008.
- Määttä, Kalle*: Elinkeinotoiminnan sääntelystä Suomessa. Artikkelit. Julkaistu Edilex 2011/3 24.2.2011. Osoitteessa (24.4.2019): www.edilex.fi/lakikirjasto/7644.
- Määttä, Kalle*: Yritysoikeus yritystoiminnan suunnittelussa. Edita Prima Oy. Helsinki 2005.
- Niemi, Matti Ilmari*: Päämäärien valtakunta. Konventionalistinen analyysi lainopillisen tiedon edellytyksistä ja oikeusjärjestelmän perusteista. Helsinki 1996.

Norros, Olli: Vastuu sopimusketjussa. Olli Norros ja Alma Talent Oy 2007.

Nysten – Haarala, Soili: Puun tuonti Venäjältä – ennakoiva vai riskejä minimoiva näkökulma? Teoksessa Pohjonen, Soile (toim.), Ex ante – ennakoiva oikeus. Helsinki 2005 s. 140 – 167.

Pönkä, Ville: Osakkeen lunastaminen. 1. painos. Alma Talent Oy ja Ville Pönkä 2015.

Pönkä, Ville: Tavoitteellisten tulkintasääntöjen merkitys liikesopimusten tulkinnassa. Defensor Legis 6/2013, s. 919-939.

Pöyhönen, Juha: Uusi varallisuusoikeus. (2. painos.) Helsinki: Talentum 2003.

Pöyhönen, Juha: Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten sovittelu. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 179. Vammala 1988.

Saarnilehto, Ari: Sopimusoikeuden perusteet. Jyväskylä 2005. 6. uudistettu painos. Talentum Media Oy ja Ari Saarnilehto.

Saarnilehto, Ari (ym.): Varallisuusoikeus. Sanoma Pro 2012.

Telaranta K. A.: Sopimusoikeus. Helsinki 1990.

Wilhelmsson, Thomas: Vakiosopimus ja kohtuuttomat sopimusehdot. 3. uudistettu painos. Talentum 2008.

Wilhelmsson, Thomas: Vakiosopimus. Sopimussidonnaisuudesta ja kohtuuttomista sopimusehdoista. Helsinki 1995.

Wilhelmsson, Thomas: Sosiaalinen sopimusoikeus ja Euroopan integraatio. Teoksessa Thomas Wilhelmsson ja Katariina Kaukonen (toim.), Euroopan integraatio ja sosiaalinen sopimusoikeus. Helsinki 1993, s. 7-146.

von Weissenberg, Ulla: Riskienhallinta kansainvälisessä kaupassa. Teoksessa Maria Carlsson (toim.), Sopimusriskit. 1. painos. Alma Talent Oy 2014, s. 55-70.

Ämmälä, Tuula: Suomen kuluttajaoikeus. Alma Talent Oy 2006.

Ämmälä, Tuula: Kielloista käskyihin – Heikomman suojaa koskevien normien kehitymisestä. Teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.), heikomman suojasta – yksityisoikeudellisia kirjoituksia. Turku 1995, s. 241-297.

Oikeuskäytäntö

KKO 2018:13

KKO 2016:10

KKO 2011:13

KKO 2010:69

KKO 2009:13

KKO 2008:53

KKO 2003:26

KKO 2001:135

KKO 1997:79

KKO 1996:19

KKO 1995:157

KKO 1995:118

KKO 1994:108

KKO 1993:137

KKO 1991:151

KKO 1990:120

KKO 1990:74

KKO 1986 II 21

KKO 1981 II 141

KKO 1978 II 126

KKO 1974 II 17

TT 2017:35

TT 2017:8

Vaasan hovioikeuden ratkaisu 8.11.2018 nro 468

Helsingin hovioikeuden ratkaisu 11.9.2018 nro 1151

Vaasan hovioikeuden ratkaisu 5.7.2017 nro 249

Helsingin hovioikeuden ratkaisu 20.6.2013 nro 1794

Virallislähteet

HE 218/1994: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi kuluttajansuojalain 3 ja 4 luvun, varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain 36 §:n, huoneenvuokralain 5 §:n ja maanvuokralain 4§:n muuttamisesta.

Neuvoston direktiivi 93/13/ETY: Annettu 5 päivänä huhtikuuta 1993, kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista. EYVL No L 95/29, 21.4.93.

KM 1990:20: Oikeustoimilakitoimikunnan mietintö.

LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
KM	Komiteanmietintö
Kohtuuttomuusdirektiivi	Neuvoston direktiivi 93/13/ETY, annettu 5 päivänä huhtikuuta 1993, kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista, EYVL No L 95/29, 21.4.93
KSL	Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista 13.6.1929/228
PECL	Principles of European Contract Law
PICC	UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts
TT	Työtuomioistuin
UNIDROIT	Principles of International Commercial Contracts, International Institute for the Unification of Private Law, Rome 1994.

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman tausta

Sopimuksen tulkintaa ohjaavat yleiset sopimusoikeudelliset periaatteet ja tulkintasäännöt. Suomessa sopimustulkintaa koskevia lakiin otettuja säännöksiä on vain muutamia. Sopimustulkinnassa pystytään harvoin nojautumaan suoraan lakiin kirjattuihin säännöksiin, joten vakiintuneilla sopimusoikeudellisilla periaatteilla ja tulkintasäännöillä on merkittävä asema oikeuskäytännössä. Tulkintaa ohjaavien periaatteiden ja sääntöjen kehittämiseen ja niiden aseman vakiinnuttamiseen ovat merkittävästi vaikuttaneet sopimusoikeuden alalla tehty tutkimus, kansainvälinen yhteistyö, oikeustieteelliset julkaisut ja oikeuskäytäntö. Mielenkiintoisen sopimustulkinnasta tekeekin sen sääntelemättömyys.

Sopimussuhteissa merkittäviä ongelmia voivat aiheuttaa sopimuksissa käytetyt monimerkitykselliset ilmaiset ja sopimusehdoissa sopimuksen solmimisen jälkeen ilmenneet puutteellisuudet. Tällaisissa tilanteissa osapuolten kannalta on yleensä parempi pyrkiä löytämään yhteysymmärrys sopimuksen sisällöstä ilman ulkopuolisten puuttumista asiaan. Näin menetellen sopimuskumppanit säilyttävät itsellään määräysvallan sopimuksen sisällön suhteen. Lisäksi näin on mahdollista säästää myös merkittävästi rahaa ja aikaa verrattuna tilanteeseen, jossa riita vietäisiin ulkopuolisen tahon, kuten tuomioistuimen ratkaistavaksi. Aina yhteysymmärrykseen osapuolten välillä ei kuitenkaan päästä. Tällöin sopimuspuolet kääntyvät tuomioistuimen tai välimiesten puoleen, jotta sopimukselle saataisiin vahvistettua sisältö siltä osin kuin siitä on syntynyt riitaa osapuolten kesken.

Sopimusoikeudellisessa tulkinnassa ensisijaisena tavoitteena on vahvistaa sopimukselle osapuolten tarkoitusta vastaava sisältö. Tätä tulkintatapaa Hemmo on kutsunut osapuolisuuntautuneeksi tulkinnaksi.¹ Osapuolten tarkoituksen selvittämiseen keskittyvä tulkinta on ensisijainen suhteessa muihin tulkintatapoihin, koska tulkintatapa edistää parhaiten osapuolten sopimusvapauden toteutumista. Osapuolisuuntautuneen tulkinnan suhteen toissijaisena pidettyä tulkintatapaa on kutsuttu oikeuskirjallisuudessa kirjoittajasta riippuen pakkotulkinnaksi², tavoitteelliseksi tulkinnaksi³ tai riskinjakotulkinnaksi⁴.

¹ ks. Hemmo 2003a s. 602.

² ks. Aho 1968, s. 236.

³ ks. Hemmo 2003a s. 632.

⁴ ks. Annola 2015 s. 257.

Tutkielmassani käytän sopimusoikeudellisista tulkintatavoista Hemmon teoksissaan käyttämiä nimityksiä osapuolisuuntautunut tulkinta ja tavoitteellinen tulkinta, koska nämä kuvaavat mielestäni parhaiten tulkintatapojen tavoitteita ja sisältöä.

Tutkielman tarkastelun kohteena oleva epäselvyyssääntö sijoittuu sopimusoikeudellisten tulkintasääntöjen joukossa tavoitteelliseen tulkintaan ja on siitä poikkeuksellinen tulkintasääntö, että sen soveltamisesta on säädetty myös laissa. Epäselvyyssäännön soveltamisesta kuluttajasopimuksissa on otettu säännös kuluttajansuojalakiin (KSL 20.1.1978/38). Sen jälkeen, kun säännön soveltamisesta säädettiin kuluttajansuojalaissa, on epäselvyyssääntö saanut myös Suomessa vakiintuneen aseman sopimusoikeudellisena tulkintasääntönä. Säännön soveltamisesta kuluttajasopimusten tulkinnassa on annettu useita korkeimman oikeuden ratkaisuja ja aihetta on käsitelty myös paljon oikeuskirjallisuudessa. Kun epäselvyyssääntöä on käsitelty oikeuskirjallisuudessa tai korkeimman oikeuden ratkaisuisa, on sopimustulkinnan kohteena yleensä ollut juuri kuluttajasopimus, jossa sopimuksen osapuolina ovat olleet kuluttaja ja toisena sopimuspuolena elinkeinonharjoittaja.

Epäselvyyssäännön soveltamisalaan kuuluvat kuluttajasopimusten lisäksi myös liikesopimukset. Oikeuskirjallisuudessa liikesopimusten tulkinta ei ole saanut kovinkaan suurta huomiota ja asiaan liittyviä korkeimman oikeuden ratkaisuja on annettu vain muutamia. Liikesopimuksia koskevat riitaisuudet päätyvät harvemmin yleisen tuomioistuimen käsiteltäväksi eivätkä välimiesoikeuksien antamat ratkaisut ole julkisia. Tämä on osaltaan voinut vaikuttaa siihen, että liikesopimusten tulkintaan liittyvät kysymykset eivät ole olleet yhtä näkyvillä oikeuskirjallisuudessa tai oikeuskäytännössä verrattuna kuluttajasopimuksiin. Toisaalta joku voisi väittää, että tulkinta ei eroaisi merkittävästi kuluttajasopimuksissa suoritettavasta tulkinnasta, jonka vuoksi ei olisi tarpeen tarkastella erikseen liikesopimusten tulkintaa. Kuluttajasopimukset eroavat kuitenkin tutkielmassani jäljempänä esitetyllä tavalla epäselvyyssäännön soveltamisen kannalta olennaisilta osiltaan liikesopimuksista, jonka vuoksi on tarpeellista käsitellä erikseen säännön soveltamista juuri liikesopimuksissa.

Sopimusoikeudellisessa kirjallisuudessa liikesopimusten tulkintaa on yleensä käsitelty lyhyesti samassa yhteydessä kuluttajasopimusten tulkinnan kanssa. Pelkästään liikesopimusten tulkintaan keskittyvä Ville Pönkän kirjoittama artikkeli tavoitteellisten tulkintasääntöjen merkityksestä liikesopimusten tulkinnassa on julkaistu vuonna 2013 Suomen asianajajaliiton julkaisemassa *Defensor Legis* –aikakausikirjassa. Artikkelissaan

Pönkä on tutkinut tavoitteellisen tulkinnan ja yksittäisten tavoitteellisen tulkinnan sääntöjen merkitystä liikesopimusten tulkinnassa.⁵ Epäselvyyssäännön soveltamista liikesopimusten tulkinnassa on lyhyesti käsitelty myös Pertti Mäkilaurilan oikeustieteen lisen-siaatintutkimuksessa⁶ ja tekemässäni notaaritutkielmassa.⁷

1.2. Tutkimustehtävä ja aihepiirin rajaus

Tutkimuskohteena tutkielmassani on epäselvyyssäännön soveltaminen liikesopimuksen tulkinnassa. Tutkielmassani vastaan kysymykseen, miten epäselvyyssääntöä sovelletaan liikesopimusten tulkinnassa. Tutkielman tavoitteena on selvittää ja systematisoida epäselvyyssäännön soveltamiselle asetetut edellytykset, soveltamisharkinnassa huomioon otettavat seikat ja niiden väliset painoarvot. Tarkoitukseni on myös tutkia, mitä ongelmia soveltamiseen voi liittyä. Vastaan tutkielmassani myös kysymykseen, onko epäselvyyssäännön soveltaminen liikesopimuksen tulkinnassa tarkoituksenmukaista. Tutkielman lopussa esittelen *de lege ferenda* – kannanottoni koskien sitä, milloin ja minkä edellytysten täytyessä sääntöä tulisi mielestäni soveltaa liikesopimuksen tulkinnassa.

Epäselvyyssääntö on valikoitunut tutkielman kohteeksi, koska se on merkittävin tavoitteellisen tulkinnan tulkintasäännöistä. Muut tavoitteellisen tulkinnan tulkintasäännöt on rajattu tutkielman ulkopuolelle niiden vähäisemmän merkityksen ja tutkielman rajatun laajuuden vuoksi.

Epäselvyyssääntö näyttäisi oikeuskäytännön perusteella tulevan useimmin sovellettavaksi kuluttajasopimusten tulkinnassa. Tähän kehitykseen ovat vaikuttaneet monet tekijät. Merkittävimpänä tekijänä säännön soveltamisen yleistymiseen on ollut Euroopan neuvoston antama direktiivi kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista (93/13/ETY 5.4.1993), jonka johdosta säännön soveltamista koskeva säännös otettiin kuluttajan-suojalakiin (KSL 4 luku 3 §). Säännön soveltamistilanteiden yleisyyteen kuluttajasopimusten tulkinnassa vaikuttaa myös kuluttajasopimuksen osapuoliasetelma. Kuluttajasopimusten tulkinnan osalta epäselvyyssäännön soveltamista on käsitelty laajasti oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytäntöä voidaan pitää tältä osin varsin vakiintuneena, jonka vuoksi epäselvyyssäännön soveltamista kuluttajasopimusten tulkinnassa ei tulla käsittelemään tässä tutkielmassa enempää kuin tutkielman aiheen kannalta on tarpeellista.

⁵ Ks. Pönkä 2013, s.919-939.

⁶ Ks. Mäkilaurila 2008, s. 166-170.

⁷ Heikkilä 2014. Epäselvyyssäännön soveltaminen liikesopimusten tulkinnassa. Notaaritutkielma.

Säännön soveltamiskäytäntöä liikesopimusten tulkinnassa ei voida pitää vakiintuneena, jonka vuoksi on perusteltua keskittyä juuri epäselvyyssäännön soveltamiseen liikesopimuksen tulkinnassa. Liikesopimuksella tässä tutkimuksessa tarkoitan elinkeinonharjoittajien välistä sopimusta, joka on solmittu elinkeinon harjoittamisen edistämiseksi. Koska oikeuskäytännössä on harvemmin käsitelty juuri tällaisia liikesopimuksia koskevaa tulkintaa, tarkastelen tutkielmassani liikesopimuksena myös sopimuksia, joissa elinkeinonharjoittajan sopimuskumppanina on jokin sellainen toimija, joka voidaan rinnastaa ominaisuuksiltaan elinkeinonharjoittajaan, kuten kooltaan suuremmat julkiset toimijat.

1.3. Tutkimusmetodi ja tutkielman lähteet

Tutkielman tutkimusmenetelmänä käytän lainoppia eli oikeusdogmatiikkaa. Oikeusdogmatiikan tehtäviin kuuluu oikeusnormien tulkinta ja niiden systematisointi. Tulkinnalla tässä yhteydessä tarkoitetaan oikeusnormin sisällön selvittämistä.⁸ Systematisoinnilla taas tarkoitetaan oikeudellisten käsitteiden, oikeusperiaatteiden ja teoreettisten rakennelmien tutkimista ja jäsentämistä.⁹ Tutkielmassani en kuitenkaan pelkästään selvitä voimassaolevaa oikeutta vaan selvitan myös epäselvyyssäännön soveltamista vastaan ja sen soveltamisen puolesta puhuvia seikkoja ja tarkastelen kriittisesti esimerkiksi eri oikeusasteiden antamia sopimustulkintaa koskevia ratkaisuja.

Tutkielmassa on käytetty lähteenä kuluttajansuojalain esitöitä sekä oikeustoimilakitoimikunnan antamaa mietintöä, joita tarkastelemalla tarkoitukseni on selvittää, miten lainsäätäjä on tarkoittanut epäselvyyssääntöä sovellettavan ja mitä soveltamisella on haluttu lainsäätäjän näkökulmasta tavoitella. Oikeuskäytäntöä tarkastelemalla tutkin, minkälaisen sisällön epäselvyyssääntö on saanut oikeuskäytännössä ja vastaako tämä lainsäätäjän alkuperäistä tarkoitusta. Tuomioistuinten ratkaisuja tutkimalla pyrin myös erittelemään ja jäsentelemään ne seikat, jotka oikeuskäytännössä on katsottu vaikutukselliseksi harkittaessa epäselvyyssäännön soveltamista. Tutkielmassa olen päätenyt analysoimaan erityisesti korkeimman oikeuden sopimuksen tulkintaa koskevaa ratkaisua KKO 2016:10, jossa oikeus on esittänyt tärkeän tulkintakannanoton epäselvyyssäännön sisällöstä ja sen soveltamisen edellytyksistä.

Tutkielmassani tarkastelen tutkielmani aihetta lyhyesti myös oikeustaloustieteen näkökulmasta.¹⁰ Tämä näkökulma on oleellinen, kun otetaan huomioon se, että tutkimuksen aiheena ovat liikesopimukset, jotka on tarkoitettu lähtökohtaisesti edistämään liiketoi-

⁸ Aarnio 2006, s. 238.

⁹ Hirvonen 2011, s. 25.

¹⁰ Ks. Hirvonen 2011, s. 29.

mintaa. Markkinatalousjärjestelmä tarvitsee toimiakseen sopimuksia. Sopimusoikeudellisten normien olemassaoloa voidaan perustella sillä, että ne hyödyttävät taloudellista vaihdantaa eli lisäävät taloudellista tehokkuutta ja siten hyödyttävät yhteiskuntaa ja yksilöitä. Epäselvyysäännön soveltamista tai sen soveltamatta jättämistä voidaan perustella myös taloudellisesta näkökulmasta. Tutkielmassani selvitän, miten säännön olemassaolo ja sen soveltaminen voi vaikuttaa liike-elämän sopimustoimintaan ja taloudellisen vaihdantaan. Tätä kautta pystyn paremmin vastaamaan tutkimuskysymykseen siitä, onko epäselvyysäännön soveltaminen tarkoituksenmukaista liikesopimusten tulkinnassa.

Oikeustaloustieteellinen näkökulma tulee otettua huomioon, kun tarkastellaan, miten epäselvyysääntö vähentää tai lisää elinkeinoelämän transaktiokustannuksia ja miten transaktiokustannusten jakautuminen epätasaisesti osapuolten välillä tulisi ottaa huomioon sopimustulkinnassa.

Koska epäselvyysäännön soveltamisesta on säädetty vain kuluttajansuojalaissa, on tutkielman keskeisimpänä lähdemateriaalina käytetty lainsäädännön ja lainvalmistelutöiden sijasta oikeuskäytäntöä ja oikeuskirjallisuutta. Lähteenä tutkielmassa on käytetty myös kansainvälisen yhteistyön tuloksena sopimusoikeuden alalle laadittuja periaatekoelmia (PECL¹¹ ja UNIDROIT¹²), joihin korkein oikeuskin on viitannut sopimustulkintaa koskeissa ratkaisuisaan. Tärkeimpinä lähteinä oikeuskirjallisuuden osalta tutkielmassa ovat toimineet Mika Hemmon Sopimusoikeus I –teos vuodelta 2003 sekä Vesa Annolan teos Sopimustulkinta, joka on julkaistu vuonna 2015.

1.4. Tutkielman rakenne

Seuraavassa luvussa käsittelen ensin yleisellä tasolla sopimustulkintaa ja tulkinnan vaiheita, jotta epäselvyysäännön sijoittuminen ja merkitys muiden sopimusoikeudellisten tulkintasääntöjen joukossa tulee selvitettyksi ennen kuin siirryn käsittelemään itse epäselvyysääntöä tarkemmin. Luvussa 3. käsittelen ensin epäselvyysäännön taustaa ja tarkoitusta. Samassa luvussa selvitän tarkemmin epäselvyysäännön sisältöä, soveltamista ja sen soveltamisedellytysten täyttymistä. Neljännessä luvussa arvioin epäselvyysäännön mukaisen tulkinnan kannalta merkittäviä liikesopimuksiin liittyviä erityispiirteitä. Viidennessä luvussa käyn tarkemmin läpi korkeimman oikeuden ratkaisuja, joissa epäselvyysääntöä on sovellettu liikesopimusten ollessa tulkinnan kohteena. Tä-

¹¹ Principles of European Contract Law

¹² The International Institute for the Unification of Private Law

män tarkastelun tarkoituksena on eritellä oikeuskäytännössä ratkaisun tekemisen kannalta olennaiseksi katsotut seikat. Lisäksi viidennessä luvussa tarkastelen oikeuskirjallisuudessa epäselvyyssääntöön kohdistettua kritiikkiä ja epäselvyyssäännön soveltamiseen mahdollisesti liittyviä ongelmia. Kuudennessa luvussa teen yhteenvedon tutkielman tuloksista sen osalta, minkälainen epäselvyyssäännön nykyinen soveltamiskäytäntö on liikesopimusten kohdalla ja avaan tarkemmin näkemystäni siitä, voidaanko epäselvyyssäännön soveltamista pitää tarkoituksenmukaisena liikesopimusten tulkinnassa.

2. SOPIMUSOIKEUDELLINEN TULKINTA

2.1. Sopimustulkinnan lähtökohdat

Johdannossa todetuin tavoin sopimuspuolten välillä voi syntyä erimielisyyttä sopimuksen sisällöstä. Tämä voi olla seurausta siitä, että sopimuksessa on käytetty monimerkityksellisiä sanavalintoja tai siitä, että jostakin sopimussuhteen kannalta myöhemmin merkitykselliseksi havaitusta asiasta ei ole sovittu ollenkaan sopimuksessa. Jälkimmäisessä tapauksessa tulee kyseeseen sopimuksen tulkinnan sijaan lähtökohtaisesti sopimuksen täydentäminen. Tällöin sopimukselle vahvistetaan sisältö siltä osin, kun sopimuksen solmimisen jälkeen relevantiksi havaitusta seikasta ei ole sovittu osapuolten kesken.¹³

Sopimuksen tulkintaan turvaudutaan silloin, kun osapuolet eivät pääse yhteysymmärrykseen siitä, miten epäselväksi osoittautunutta sopimusehtoa tai ehtoja tulisi tulkita.¹⁴ Sopimuspuolilla on yleensä omat käsityksensä suoritettavan tulkinnan sisällöstä ja lopputuloksesta. Jos elinkeinonharjoittajat eivät pääse keskenään yhteisymmärrykseen sopimusehdolle vahvistettavasta sisällöstä, voidaan asia saattaa sopimuksesta riippuen joko välimiesten tai yleisen tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Sopimuksen sisältöä määrittävät osapuolten kesken nimenomaisesti sovitut sopimusehdot, muu sopimusmateriaali ja laki. Muuna sopimusaineistona sopimuksen sisällön määrittelyssä voidaan ottaa huomioon sopimusneuvottelujen aikaan syntynyt ja käytetty materiaali, kuten markkinoinnissa annetut tiedot, esitteet ja muu sanallinen ja kirjallinen viestintä osapuolten välillä. Lailla tässä yhteydessä tarkoitetaan eduskunnan säätämiä lakeja, alemman asteisia säädöksiä ja myös muihin oikeuslähteisiin perustuvia yleisesti

¹³ Ks. Hemmo 2003a, s.657 ja Määttä 2005, s. 214-215.

¹⁴ Tässä vaiheessa epäselvyydellä ei vielä tarkoiteta epäselvyyssäännön tarkoittamaa tulkinnanvaraisuutta.

voimassa olevia normeja. Nämä normit voivat perustua esimerkiksi oikeuskäytäntöön tai yleisiin periaatteisiin.¹⁵

Suomessa sopimuksen tulkintaa koskevia säännöksiä on otettu lakiin vain vähäisissä määrin. Tulkintaongelman ollessa käsillä on siis käännettävä muiden oikeuslähteiden, kuten yleisten oikeusperiaatteiden, ennakkoratkaisujen ja oikeustieteen puoleen. Liikesopimuksen tulkinnassa voidaan ottaa huomioon tapauskohtaisesti kansainvälisten periaatekokoelmien, kuten UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (PICC) tai YK:n kauppalaki (8 artikla), säännökset. Lisäksi eurooppalaista sopimusoikeutta käsittelevä toimikunta on vuonna 1999 laatinut eurooppalaisen sopimusoikeuden periaatteet (PECL). Edellä mainitut kansainväliset periaatekokoelmat eivät ole kuitenkaan suoraan jokaisessa sopimussuhteessa sovellettavia. Niiden soveltamisesta tulee sopia osapuolten kesken erikseen.

Sopimustulkintaa ohjaa voimakkaasti osapuolille turvattu oikeus sopimusvapauteen. Sopimusvapauteen kuuluvia seikkoja on eritelty eri tavoin oikeuskirjallisuudessa kirjoittajasta riippuen.¹⁶ Keskeisimpinä sopimusvapauteen sisältyvinä vapausoikeuksina voidaan pitää päättävävapautta, valintavapautta ja sisältövapautta. Päättävävapauteen kuuluu yksilön oikeus sitoutua tai olla sitoutumatta tiettyyn sopimukseen. Edelleen yksilö saa valintavapauden mukaisesti valita vapaasti sopimuskumppaninsa. Sisältövapaudella on taas yleisesti tarkoitettu yksilön oikeutta päättää vapaasti, mitä ja minkä sisältöisiä ehtoja solmittavaan sopimukseen otetaan.¹⁷ Sopimusvapautta on perustellusti rajoitettu joissakin tapauksissa lakiin otetuilla säännöksillä¹⁸, mutta edelleen tavoitteena on osapuolten sopimusvapauden turvaaminen mahdollisimman pitkälle.

Sopimustulkinnassa huomio kiinnittyy osapuolten oikeuteen määrätä vapaasti sopimuksen sisällöstä. Sopimusvapauden mukaisesti osapuolet saavat sopia sopimukseen otettavista ehdoista ja niiden sisällöstä. Osapuolten oikeus sopimusvapauteen määrittää tulkintamenettelyiden soveltamisjärjestyksen. Sisältövapautta toteutetaan tulkinnassa siten, että sopimukselle pyritään ensisijaisesti vahvistamaan osapuolten tarkoitusta vastaava

¹⁵ Hemmo 2003a, s. 563 - 564.

¹⁶ Ks. tarkemmin Saarnilehto 2005 s.37. Saarnilehto on katsonut sopimusvapauden jakautuvan ainakin seitsemään eri vapaudenmuotoon, jotka ovat; päättävävapaus, valintavapaus, sisältövapaus, muotovapaus, tyypivapaus, purkamisvapaus ja vapaus sopia noudatettavasta laista ja riitojen ratkaisemisesta.

¹⁷ Talaranta 1990, s. 12.

¹⁸ Ks. Saarnilehto 2005 s. 37-38. Esimerkkinä sopimusvapauden rajoittamisesta on OikTL 3 luvun 36 §, jonka nojalla sopimusta voidaan tiettyjen edellytysten täytyessä sovitella. Sopimusvapautta on rajoitettu yleensä sellaisissa sopimussuhteissa, joissa toisen sopimuspuolen on katsottu olevan selvästi heikommassa asemassa. Tällaisia sopimussuhteita ovat esimerkiksi työsopimussuhteet.

sisältö. Jos osapuolten tarkoituksesta on esitetty riittävä selvitys, sopimus voidaan vahvistaa sen mukaiseksi.¹⁹

Sopimustulkinnassa käytettävät tulkintatavat on perinteisesti jaettu kahteen ryhmään. Tulkintamenettelyiden jaottelun kannalta merkityksellistä on Hemmon mukaan se, mikälaista tulkintamateriaalia ratkaisussa hyödynnetään ja edistetäänkö tulkinnalla oikeuspoliittisia tavoitteita.²⁰ Tässä tutkielmassa osapuolten tahdon selvittämiseen tähtäävää tulkintaa nimitetään Hemmon tavoin osapuolisuuntautuneeksi tulkinnaksi ja sen jälkeen suoritettavaa tulkintaa tavoitteelliseksi tulkinnaksi. Mielestäni tulkintatavat voidaan nähdä jaetun lähtökohtaisesti sen perusteella, että ensisijaisena tulkintamenetelmänä käytetään niitä sääntöjä ja keinoja, jotka turvaavat parhaiten sopimuskumppaneiden sopimusvapauden ja siis tarkemmin juuri sisältövapauden. Tämän jälkeen, jos osapuolisuuntautunutta tulkintaa soveltamalla ei saada ratkaisua asiassa, on mahdollista siirtyä käyttämään tulkintasääntöjä, joiden ei voida katsoa enää yhtä suuressa määrin turvaavan sopimuspuolten oikeutta sopimusvapauteen. Tämä huomioon ottaen tavoitteelliseen tulkintaan ja siten myös epäselvyysäännön soveltamiseen siirtymiselle tulisi aina olla hyvät perustelut.

2.2. Sopimusoikeuden alalla tapahtuvan kehityksen vaikutus sopimustulkintaan

Sopimusoikeuden alalla tapahtuvalla kehityksellä voi olla vaikutusta sovellettavien sopimusoikeudellisten tulkintasääntöjen välisiin painotuksiin. Sopimusoikeuden alalla on korostettu pitkään sopimusvapauden tärkeyttä ja sen ensisijaisuutta muihin arvoihin ja oikeuksiin nähden. Tämä voidaan nähdä käytännössä esimerkiksi siinä, millä perusteella käytävissä olevat edellä esitellyt tulkintamenetelmät on laitettu soveltamisjärjestykseen. Perinteisesti sopimusvapaudella on tarkoitettu nimenomaan muodollista sopimusvapautta. Muodollista sopimusvapautta rajoittavana tekijänä voidaan pitää sitä, että sopimusta luetaan ja tulkitaan ulkopuolisen toimijan, kuten tuomioistuimen toimesta siten, että sopimus olisi tasapuolinen kaikkien sopimuspuolten kannalta.²¹ Sopimusoikeudessa huomiota on yhtä enenevissä määrin kiinnitetty muodollisen sopimusvapauden lisäksi tosiasiallisen sopimusvapauden toteutumiseen. Sopimuksen sisältöön on mahdollista puuttua ja sen sanamuodosta voidaan lain mukaan poiketa jälkikäteisen kohtuusarvioinnin perusteella.²²

¹⁹ Annola 2015, s. 15 – 16.

²⁰ Hemmo 2003, s. 602.

²¹ Saarnilehto ym. 2012, s. 52.

²² Oikeustoimilaki (OikTL 13.6.1929/228) 3 luku 36 §.

Sopimuskohtuus on arvona ja periaatteena saanut ajan kuluessa keskeisemmän aseman sopimusoikeudessa. Kohtuusnäkökulmien ja tosiasiallisen sopimusvapauden turvaamisen korostuminen näkyy sopimustulkinnassa siinä, että tulkinnassa vaikuttavina seikkoina otetaan yhä useammin huomioon osapuoliasetelmaan ja sopimustasapainoon liittyvät seikat. Suoritettavaan tulkintaan voi vaikuttaa se, jakaantuvatko sopimussuhteessa osapuolille asetetut velvollisuudet ja vastuut tasapuolisesti sopimuspuolten kesken. Eriytyisesti tällä on merkitystä silloin, kun tulkinnan kohteena oleva sopimusehto koskee osapuolten välistä riskinjakoa.²³

Sopimusoikeuden alalla ja sopimustoiminnassa tapahtuva kehitys vaikuttaa sopimustulkinnassa käytettyihin tulkintatapoihin ja tulkintalähtökohtiin. Sopimusoikeutta käsittelevässä oikeuskirjallisuudessa on puhuttu jo pitkään sopimusoikeuden sosiaalistumisesta. Sosiaalistuminen on näkynyt sopimusoikeuden alalla heikompana pidetyn sopimuspuolen suojaamiseen pyrkivien säännösten lisääntymisenä. Esimerkiksi kuluttajansuojaa on pyritty jatkuvasti parantamaan sääntelemällä siitä tarkemmin laissa.²⁴

Heikomman osapuolen suojaaminen on nähty poikkeuksena sopimusoikeudessa lähtökohtana pidetystä osapuolten yhdenvertaisesta kohtelusta. Kuitenkin ilman näitä heikompa osapuolta suojaavia normeja osapuolten yhdenvertainen kohtelu olisi vaarassa jäädä pelkästään muodolliseksi.²⁵ Heikomman suojaa toteutetaan perustellusti voimakkaammin kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä suhteissa. Tästä huolimatta heikomman suojaa koskevilla normeilla voi olla merkitystä myös liikesopimussuhteissa, vaikkakin tällaiseen suhtaudutaan yleisesti kriittisemmin.

Heikompana pidetyn osapuolen suojelun lisääntyessä, on sitä alettu toteuttamaan myös sopimustulkinnassa. Jotkut voivat nähdä sopimusoikeuden sosiaalistuminen ja sen myötä sopimusoikeuden alalla lisääntyneen sääntelyn rajoittavan osapuolten oikeutta sopimusvapauteen. Annola on esittänyt, että heikomman osapuolen suojaaminen tulisikin tämän vuoksi ottaa huomioon sopimuksen tulkinnassa vasta siinä vaiheessa, kun tulkinnassa ei enää pyritä vahvistamaan sopimuksen sisältöä osapuolten tarkoitusta vastaavaksi. Näin menetellen voitaisiin Annolan mukaan välttää yksityisautonomian alan liiallinen rajoittaminen.²⁶

²³ Esimerkiksi KKO 2016:10 pk 43.

²⁴ Wilhelmsson 1993, s. 8.

²⁵ Ks. Pöyhönen 2003, s. 20.

²⁶ Ks. Annola 1995, s. 10.

Kurkela on todennut epäselvyyssäännön mukaisen tulkinnan olevan yksi sosiaalisen sopimusoikeuden esiintymismuodoista.²⁷ Sopimusoikeuden sosiaalistumisen voidaan katsoa vaikuttaneen siihen, että epäselvyyssäännön merkitys sopimusoikeudellisena tulkintasääntönä on kasvanut. Epäselvyyssäännön voidaan jäljempänä esitetyllä tavalla katsoa ilmentävän halua suojata sopimussuhteen heikompana pidettyä osapuolta. Epäselvyyssäännön aseman vahvistumisesta ja sen uudentamisesta sopimustulkinnassa on osoituksena esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2010:69, jossa korkein oikeus vaikuttaa käyttäneen sääntöä tulkinnan lähtökohtia määrittävänä yleisenä periaatteena.

Sopimusoikeuden eurooppalaistuminen ja Euroopan unionin sopimusoikeuden yhtenäistäminen on osaltaan vaikuttanut myös sopimustulkintaan. Yhtenäistämisen seurauksena on laadittu kohtuuttomuusdirektiivi (neuvoston direktiivi 93/ 13/ETY), jonka 5 artiklassa on säädetty epäselvyyssäännön soveltamisesta kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisessä sopimussuhteessa. Direktiivin johdosta epäselvyyssääntöä koskeva säännös otettiin Suomessa kuluttajansuojalakiin. Tämän sääntelyn seurauksena epäselvyyssäännön merkitys sopimusoikeudellisena tulkintasääntönä on kasvanut ja sen asema muiden tulkintasääntöjen joukossa vahvistunut entisestään.

Sopimusoikeuden alalla tapahtuvalla kehityksellä voi olla vaikutusta siihen, että tulkintasäännön sisältö ja soveltamisala muuttuvat ajan myötä, kuten voidaan nähdä epäselvyyssäännön kohdalla tapahtuneen. Näkisin myös mahdollisena sen, että edellä kuvatun kehityksen johdosta osapuolisuuntautuneesta tulkinnasta siirrytään aikaisempaa helpommin suorittamaan tavoitteellista tulkintaa. Osapuolisuuntautuneen tulkinnan avulla sopimukselle määritellyltä sisällöltä saatetaan alkaa edellyttää enemmän eli ns. vahvempaa tulkintatulosta kuin aikaisemmin, kun vaihtoehtona on tavoitteellinen tulkinta, jonka voidaan katsoa johtavan ulkopuolisen näkökulmasta oikeudenmukaisempaan lopputulokseen. Osapuolisuuntautuneessa tulkinnassahan ei esimerkiksi kiinnitetä lainkaan huomiota osapuolten ominaisuuksiin ja näihin liittyviin eroihin ja osapuolten erilaisiin sopimusneuvotteluasemiin, jolloin osapuolisuuntautuneella tulkinnalla saatua tulkintatulosta voidaan kokonaisuus huomioon ottaen pitää epärealistisena heikompana pidettävän osapuolen kannalta, vaikka muodollisen sopimusvapauden voitaisiinkin katsoa tällä tulkinnalla tulleen turvatuksi paremmin.

²⁷ Kurkela 2008, s. 214.

2.3. Sopimusjaotteluiden merkitys sopimustulkinnassa

Sopimusoikeudessa on perinteisesti jaoteltu sopimuksia niiden ominaispiirteiden perusteella kuluttajasopimukseen ja liikesopimukseen, kesto- ja kertasopimukseen sekä yksilöllisesti neuvoteltuihin sopimukseen ja vakiosopimukseen. Edelleen sopimuksia on jaoteltu sopimustyypeittäin. Näillä erotteluilla voidaan nähdä olevan merkitystä myös sopimustulkinnassa. Erotteluiden huomioimisella tulkinnassa, voidaan määrittää käytettävissä olevien tulkintasääntöjen välisiä suhteita. Tätä näkemystä Hemmo on perustellut sillä, että eri sopimustyyppisiin liittyy yleensä erilaisia intressejä ja niihin kohdistuu sopimustyyppistä riippuen erilaisia sääntelytarpeita. Myös alalla vakiintunut käytäntö voi ohjata tulkintaa ja sopimuksessa käytetyt ilmaisut voivat saada vakiintuneen sisällön tietyn sopimustyyppin kohdalla.²⁸

Oikeuskirjallisuudessa on käyty keskustelua siitä, voisiko yksilöllisesti neuvoteltuihin sopimukseen ja vakiosopimukseen soveltaa eri tulkintanormeja. Tällöin vakiosopimuksia arvioitaessa ei olisi esimerkiksi tarvetta ollenkaan lähteä selvittämään osapuolten sopimuksetekotarkoitusta. Hemmo on katsonut tällaisen menettelyn vaarantavan asiakasapuolen mahdollisuuksia puolustautua, kun tämä ei voisi enää vedota sopimusasiakirjan ulkopuoliseen tulkintamateriaaliin.²⁹ Toisaalta tämä oikeuskirjallisuudessa esitetty kanta voidaan nähdä perusteltuna, koska osapuolten tahtoa on varsin mahdotonta saada selvitettyä, jos sopimus on lähes kokonaan vakiosopimus, jonka ehdoista ei ole käyty neuvotteluja yksittäisten sopimuspuolten kesken lainkaan.

Itse kallistuisin kuitenkin puoltamaan Hemmon esittämää kannanottoa. Tulkintatilanteiden moninaisuuden vuoksi ei ole tarkoituksenmukaista sulkea kokonaan pois osapuolisuuntautuneen tulkinnan mahdollisuutta, vaikka kyseessä olisikin vakiosopimus. Sopimuksen määrittäminen vakiosopimukseksi voi olla jo yksinään vaikea tehtävä suoritettavaksi. Sopimusta pidetään yleensä vakiosopimuksena, kun sopimus on solmittu käyttämällä edes osittain vakioehtoja.³⁰ Useimmiten ainakin osa sopimusehdoista on yksilöllisesti laadittu vakioehtojen käyttämisestä huolimatta. Määriteltäessä sopimusta vakiosopimukseksi ratkaisevaksi jäänee se, kuinka suuri osa sopimuksen ehdoista on vakioehtoja ja kuinka keskeisiä nämä ehdot ovat sopimussuhteen kannalta.

Tulkinnan ja sovellettavan tulkintaperiaatteen kannalta sopimuksen luokittelu vakiosopimukseksi voi joissakin tilanteissa jäädä merkityksettömäksi, jos juuri tulkinnan koh-

²⁸ Hemmo 2003a, s.578-579.

²⁹ Hemmo 2003a, s.579-580.

³⁰ Wilhelmsson 1985, s. 30-31.

teena oleva sopimusehto onkin yksilöllisesti laadittu ja siihen liittyvästä osapuolten yhteisestä tarkoituksesta on esitettävissä selvitystä. Selvää kuitenkin on, että osapuolisuuntautuneen tulkinnan merkitys on vähäisempi vakiosopimukseksi tunnistettavien sopimusten tulkinnassa. Tämä on seurausta siitä, että osapuolten yhteisestä tarkoituksesta on hyvin vaikea esittää selvitystä, jos sopimuksen on laatinut etukäteen yksin toinen osapuoli useita vastaavia sopimussuhteita varten.

Sopimusten jaottelulla vakiosopimuksiin ja yksilöllisesti neuvoteltuihin sopimuksiin on merkitystä epäselvyyssäännön soveltamisen kannalta. Epäselvyyssäännön on yleisesti katsottu olevan juuri vakiosopimusoikeudellinen tulkintasääntö.³¹ Sopimuksen määrittelyllä vakiosopimukseksi voi siis olla erityistä merkitystä, kun epäselvyyssäännön soveltamista harkitaan. Säännön soveltamiselta edellytetään, että tulkittavan sopimusehdon tai sopimuksen osalta on todettavissa, että joku sopimuspuolista on toiminut yksin sen laatijana. Säännön soveltaminen ei rajoitu kuitenkaan vain vakiosopimuksiin, sillä yksilöllisesti neuvotellussakin sopimuksessa voi olla ehtoja, jotka ovat vain yksin toisen osapuolen laatimia. Vakiosopimusten luonteesta johtuen epäselvyyssääntö tulee useimmin sovellettavaksi juuri vakiosopimusten tulkinnassa.

Sopimuksen kuuluminen joko kuluttajasopimusten tai liikesopimusten piiriin voi vaikuttaa myös valittavaan tulkintaperiaatteeseen, tulkinnan sisältöön ja lopputulokseen. Tulkinnanvaraiseksi jääneestä sopimusehdosta aiheutuva haitta on jaettavissa eri tavoin riippuen siitä, onko kyseessä kuluttajasopimus vai liikesopimus.³² Huomio kiinnittyy tällöin siis sopimuspuolten ominaisuuksiin ja toimintaan tai toimimattomuuteen sopimuksetekotilanteessa. Kuluttajasopimuksiin liittyy yleensä asetelma, jossa toinen sopimuspuoli on merkittävästi paremmassa asemassa taloudellisten ja tiedollisten resurssiansa perusteella suhteessa sopimuskumppaniinsa. Tällöin tulkintariski on katsottu perustellummaksi jättää vahvemmasi katsotun osapuolen kannettavaksi.

Epäselvyyssäännön soveltamisessa jaottelulla kuluttaja- ja liikesopimuksiin on erityistä merkitystä, koska säännön soveltamisesta kuluttajasopimuksissa on säädetty laissa. Säännöllä on siis hyvin vahva asema tulkintasääntönä kuluttajasopimusten tulkinnassa. Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä sopimussuhteissa on yleistä, että sopimus on yksin toisen osapuolen laatima, joka on yksi olennainen edellytys tulkintasäännön soveltamiselle. Kuluttajalla on harvemmin mahdollisuutta osallistua ehtojen muotoiluun. Se, että lainsäätäjä ei ole säätänyt laissa epäselvyyssäännön soveltamisesta myös

³¹ Esimerkiksi Wilhelmsson 1985, s. 64 ja Hoppu – Hoppu 2016, s. 84-85.

³² Hemmo 2003a, s.581.

muissa kuin kuluttajasopimuksissa, voidaan nähdä myös kannanottona sen puolesta, että säännöllä ei olisi yhtä vahvaa asemaa muiden sopimustyyppien tulkinnassa, kuten liikesopimuksissa.

Jaottelulla kerta- ja keistosopimukseen ei näyttäisi olevan tällä hetkellä erityistä merkitystä sopimustulkinnassa. Hemmo on esittänyt, että keistosopimuksissa korostetut sopimuspuolille asetettavat lojaliteettivaatimukset saattavat kuitenkin toimia tulkinta-asenteiden osoittajina tulkintatilanteessa.³³

2.4. Sopimustulkinta prosessina

Annola on jakanut sopimustulkinnan kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisenä tulkitsijan tulee määritellä tulkinnan kohde yksilöimällä sopimusmateriaali. Tulkinnan kohteeksi yksilöity yleensä varsinainen sopimusasiakirja ja siihen mahdollisesti liitetyt vakiosopimusehdot. Toisessa vaiheessa määritellään tulkintamateriaali, johon sisältyy myös ensimmäisen vaiheen sopimusmateriaali. Sopimusmateriaalin merkityksen arvioinnissa käytetään hyväksi selvitettyä tulkintamateriaalia. Lopuksi kolmannessa vaiheessa sopimusmateriaalille tai sen osalle vahvistetaan sisältö käytettävissä olevan tulkintamateriaalin avulla. Tätä viimeistä vaihetta Annola on kutsunut ”varsinaiseksi tulkintaoperaatioksi”.³⁴

Tarve määritellä tulkinnan kohde on kasvanut sitä mukaa, kun sopimuskäsitys on muuttunut ja sopimustoiminta on kehittynyt. Tulkinnan kohteen määrittelyssä tarkoituksena ja tavoitteena on yksilöidä se sopimus, johon tulkinta kohdistuu. Sopimukset koostuvat yhä harvemmin ja vähäisemmissä määrin yksilöllisesti tuotetusta aineistosta. Sopimusmateriaalin ei tarvitse olla sopimuspuolten tuottamaa, jotta se voisi tulla tulkinnan kohteeksi. Estettä ei muodosta myöskään se, että varsinaista sopimusasiakirjaa ei ole nimetty sopimukseksi. On tavallista, että sopimusmateriaaliin katsotaan kuuluvaksi myös aineistoa, jonka sisällöstä ei ole tarkemmin sovittu sopimuksessa. Tällaisesta esimerkkinä Annola on tuonut esille sopimuspuolten aikaisemman sopimuskäytännön ja toimintaympäristöön liittyvän aineiston.³⁵

Se, miten varsinainen tulkinnan kohde eli sopimus lopulta ratkaisutilanteessa yksilöidään, on enemmän sopimuksen syntyä ja sitovuutta koskeva kysymys, jota ei ole tarkoituksenmukaista tässä tutkielmassa käydä tarkemmin läpi. Myöskään epäselvyyssäännön

³³ Ks. tarkemmin Hemmo 2003a, s.582.

³⁴ Annola 2015, s.32.

³⁵ Annola 2015, s. 20-21.

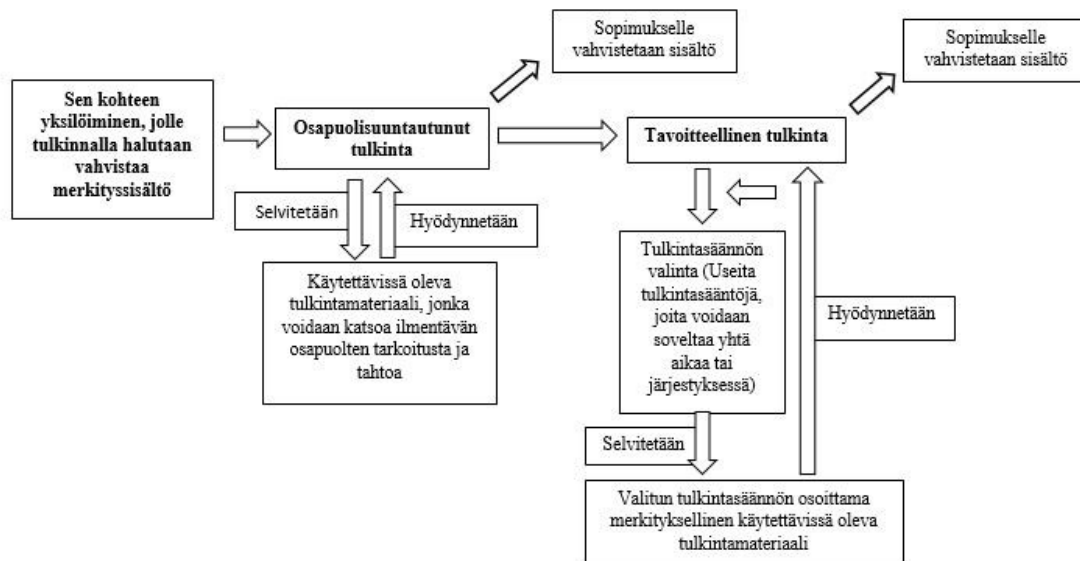
soveltamisen kannalta sopimusmateriaalin erottamiseen muusta tulkintamateriaalista ei ole erityistä tarvetta, koska tulkinnanvaraisuuden on katsottu voivan ilmetä myös muualla kuin varsinaisessa sopimuksessa.³⁶ Erottelun merkitys korostuu lähinnä siinä, että sopimusmateriaalille annetaan enemmän painoarvoa tulkinnassa verrattuna muuhun käytettävissä olevaan tulkintamateriaaliin.

Tulkintaoperaatioon kuuluva valikointi osapuolisuuntautuneen ja tavoitteellisen tulkintatavan välillä vaikuttaa siihen, miten ratkaisun tekemisen kannalta vaikutuksellinen tulkintamateriaali valitaan ja rajataan. Näin ollen ei ole välttämättä tarpeellista vaiheistaa tulkintamateriaalin määrittelyä ensisijaiseksi suhteessa varsinaiseen tulkintaoperaatioon. Käytössä oleva tulkintamateriaali vaikuttaa suoritettavaan tulkintaoperaatioon ja toisin päin.

Sopimustulkinnan eteneminen on helpompi hahmottaa, kun lähdetään liikkeelle tulkinnalle asetetuista tavoitteista. Ensisijaisena tavoitteena sopimustulkinnassa on vahvistaa sopimukselle osapuolten yhteistä tarkoitusta vastaava sisältö. Tulkinnalle asetettu tavoite määrittää sen, mihin tulkintamateriaaliin ratkaisu voidaan perustaa ja mistä seikoista osapuolten kannattaa asiassa esittää näyttöä. Osa kaikesta mahdollisesti käytettävissä olevasta tulkinta-aineistosta jää yleensä lopulta merkityksettömäksi eikä osapuolten ole prosessuaalisista syistä järkevää vedota kaikkiin tulkinnassa mahdollisesti huomioon otettaviin seikkoihin. Tulkintaprosessiin sisältyy olennaisesti käytettävissä olevan tulkinta-aineiston rajaaminen.

Osapuolten tarkoituksen selvittämisen ensisijaisuus merkitsee sitä, että sopimukselle on aina ensin pyrittävä vahvistamaan sisältö osapuolisuuntautuneen tulkinnan keinoin ja vasta tämän epäonnistuttua voidaan sopimukselle vahvistaa sisältö tavoitteellisen tulkinnan avulla. Alla olevassa kuviossa olen hahmotellut sitä, missä järjestyksessä sopimustulkinta voi tapahtua yksittäisessä tapauksessa.

³⁶ KKO 1990:120: Tapauksessa epäselvyyssäännön soveltamisen mahdollistanut tulkinnanvaraisuus on ilmennyt ennen kaupantekoa ostajille esitetyssä myyntiesitteessä.

KUVIO: Sopimustulkinnan eteneminen

Kaaviossa ei ole piirretty nuolta tavoitteellisesta tulkinnasta takaisin osapuolisuuntautuneeseen tulkintaan. Tällä olen halunnut kuvata sitä, että siirtymistä takaisin osapuolisuuntautuneeseen tulkintaan ei ole oikeuskäytännössä juurikaan tapahtunut eikä se vaikuttaisi olevan myöskään tarkoituksenmukaista. Sopimustulkinnan etenemisjärjestys vaikuttaa siihen, milloin epäselvyyssääntö voi tulla asiassa sovellettavaksi. Käyn seuraavaksi lyhyesti läpi sopimustulkinnan eri vaiheita ja tulkinta-aineiston rajaamista samalla tarkastellen niiden vaikutusta epäselvyyssäännön soveltamiseen.

2.4.1. Osapuolisuuntautunut tulkinta

Epäselvyyssääntö ei voi tulla sovellettavaksi, jos sopimukselle onnistutaan vahvistamaan sisältö osapuolisuuntautuneen tulkinnan keinoin. Osapuolisuuntautunut tulkinta on aina ensisijainen suhteessa tavoitteelliseen tulkintaan riippumatta siitä, onko tulkinnan kohteena liikesopimus vai kuluttajasopimus.³⁷ Osapuolisuuntautunut tulkinta voidaan jakaa edelleen kahteen pääryhmään sen perusteella, käytetäänkö tulkinnassa subjektiivista vai objektiivista tulkintatapaa. Molemmissa mainituissa tulkintatavoissa on tavoitteena vahvistaa sopimuksen sisältö vastaamaan osapuolten tarkoitusta. Keskeisin

³⁷ Annola 2014, s. 12. Osapuolisuuntautuneen tulkinnan ensisijaisuus on vahvistettu myös kansainvälisiä kauppallisia sopimuksia koskevassa UNIDROIT:n periaatekokoelman 4.1 artiklassa ja samoin myös eurooppalaisen sopimusoikeuden periaatteiden kokoelman (Principles of European Contract Law, PECL) artiklassa 5:101.

ero näiden tulkintamenetelmien välillä on siinä, mistä ja miten osapuolten tarkoitus on selvitettävissä.³⁸

Subjektiiivista tulkintaa käytetään harvoin ja sitä käytetään lähinnä testamentin tulkinnassa. Tämä johtuu siitä, että testamentille on käytännössä helpommin vahvistettavissa sisältö sen perusteella, mitä tekijän voidaan katsoa todellisesti tarkoittaneen. Subjektiiivisella tulkinnalla on hyvin vaikeaa vahvistaa sopimukselle sisältöä silloin, kun sopimuksen sisällöstä on syntynyt riitaa useamman osapuolen välillä. Tämä taas johtuu siitä, että osapuolet ovat tällöin keskenään erimieltä tulkittavana olevan sopimuksen tarkoituksesta.³⁹ Subjektiiivista tulkintamenetelmää käyttämällä voidaan sopimusmateriaalille vahvistaa muunlainen sisältö, kuin mikä sille objektiivisella tulkinnalla olisi määriteltävissä, jos osapuolen todellisesta tarkoituksesta on olemassa riittävä selvitys.⁴⁰

Objektiivisessä tulkinnassa sopimusta arvioidaan rationaalisen ulkopuolisen henkilön näkökulmasta. Tällöin ratkaisevaan asemaan nousevat sopimuspuolten tekemien ilmaisujen kirjalliset sanamuodot. Sopimusmateriaali toimii siis tässä tapauksessa ensisijaisena osapuolten tahdon ilmaisijana. Subjektiiivisessä tulkinnassa varsinainen sopimusasiakirja ei ole yhtä merkittävässä asemassa kuin objektiivisessä tulkinnassa. Annola on katsonut, että toisen osapuolisuuntautuneen tulkintatavan käytön ei välttämättä aina merkitse toisen poissulkemista.⁴¹ Aho on samalla tavoin jo aikaisemmin todennut Suomessa noudatettavan lähtökohtaisesti objektiivista tulkintaa, jota on tarvittaessa mahdollista täydentää subjektiivisella tulkinnalla. Tätä tulkintatapaa Aho on nimittänyt laajennetuksi objektiivitulkitaperiaatteeksi.⁴²

Osapuolisuuntautuneella tulkinnalla ei ole mahdollista vahvistaa sopimukselle sisältöä, jos osapuolten tarkoitusta ilmentävä aineisto on puutteellinen. Puutteellisuus voi ilmetä esimerkiksi siten, että vakiosopimusehtojen käytön vuoksi sopimuspuolen tarkoitukselta on vakiosopimusehtojen suhteen lähes mahdotonta esittää selvitystä. Käytettävissä oleva tulkinta-aineisto voi olla myös laadultaan sellainen, että siitä löytyy yhtä suuri tuki vähintään kahdelle eri tulkintavaihtoehdolle. Osapuolisuuntautuneen tulkinnan epäonnistuttua on mahdollista siirtyä suorittamaan tulkintaa tavoitteellisen tulkinnan keinoin.

³⁸ Annola 2011, s. 181.

³⁹ Saarnilehto ym. 2012, s. 445.

⁴⁰ Annola 2011, s. 178.

⁴¹ Annola 2011, s. 175-177.

⁴² Ks. tarkemmin Aho 1968, s. 170.

2.4.2. Tavoitteellinen tulkinta

Oikeuskäytännöllä ja oikeuskirjallisuudessa on ollut keskeinen asema tavoitteellisen tulkinnan ja sen tulkintasääntöjen kehittämisessä ja aseman vakiinnuttamisessa Suomessa. Vastaavaa tulkintatapaa ja tulkintasääntöjä sovelletaan myös muissa Pohjoismaissa. Tavoitteellinen tulkinta ei ole sisällöltään kuitenkaan täysin vakiintunut. Erimielisyyttä vallitsee siitä, mitä kaikkia tulkintasääntöjä tavoitteelliseen tulkintaan kuuluu ja mikä näiden tulkintasääntöjen sisältö tarkalleen ottaen on.⁴³

Tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntöihin on katsottu kuuluvan ainakin epäselvyyssääntö, tavallisuussääntö, pätevyyssääntö, minimisääntö, kohtuussääntö sekä suppea tulkinta. Tavoitteellisista tulkintasäännöistä epäselvyyssäännöllä on suurin käytännön merkitys sopimusehtojen tulkinnassa. Hemmo on todennut, että muut tavoitteellisen tulkinnan säännöt eivät ole käytännössä yhtä merkityksellisiä ja niihin turvaudutaan yleensä vasta, kun tulkintatulokselle ei ole muita keinoja käyttämällä saatu riittävää tukea.⁴⁴ Aho on esittänyt, että useimpien tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntöjen tehtävänä, kuten myös epäselvyyssäännön tehtävänä, on osoittaa, miten valinta useiden tulkintavaihtoehtojen välillä tulisi tehdä.⁴⁵

Tavoitteellisten tulkintasääntöjen soveltamisen voidaan katsoa rajoittavan sopimuspuolten vapautta määrätä sopimuksen sisällöstä.⁴⁶ Yksityisautonomian rajoittuminen näkyy tavoitteellisessa tulkinnassa kahdella tavalla. Ensiksi tulkinnan tavoitteena ei ole enää sopimuksen sisällön vahvistaminen osapuolten tarkoitusta vastaavaksi. Tulkinnalla voidaan sen sijaan tavoitella esimerkiksi kohtuullista ratkaisua tai kyseessä olevan sopimustyyppin käyttökelpoisuuden edistämistä.⁴⁷ Toiseksi tulkinnassa ei anneta enää yhtä suurta merkitystä yksilöllisesti tuotetulle aineistolle. Tavoitteellisessa tulkinnassa huomio saattaa kiinnittyä osapuolten määräystoimien sijaan esimerkiksi sopimuspuolten ominaisuuksiin. Osapuolten sopimusvapauden suojaaminen mahdollisimman pitkälle edellyttää, että tavoitteellinen tulkinta voi tulla suoritettavaksi vasta osapuolisuuntautuneen tulkinnan epäonnistumisen jälkeen.

Tavoitteellisten tulkintasääntöjen keskinäinen soveltamisjärjestys ei ole täysin selvä. Annola on halunnut korostaa soveltamisjärjestyksen määrittämisen tärkeyttä, koska so-

⁴³ Annola 2015, s. 258-259.

⁴⁴ Hemmo 2003a, s. 632-634.

⁴⁵ Aho 1968, s. 237.

⁴⁶ Hemmo 2003a, s. 634.

⁴⁷ Hemmo 2003a, s. 632 alaviite 1.

veltamisjärjestyksellä voi olla vaikutusta saatavaan tulkintatulokseen.⁴⁸ Olen ottanut edellä esitetystä kuviossa huomioon sen, että tavoitteellisen tulkinnan sääntöjä voidaan soveltaa järjestyksessä, joka tarkoittaa sitä, että jos ensisijaista tulkintasääntöä käyttäen ei voida vahvistaa sopimukselle sisältöä siirrytään vasta tämän jälkeen tarkastelemaan muiden tavoitteellisen tulkinnan sääntöjen käyttöä.

Annola on ehdottanut, että muiden tavoitteellisen tulkinnan sääntöjen soveltaminen voisi tulla harkittavaksi silloin, jos epäselvyyssäännön soveltamiselle ei ole riittäviä edellytyksiä. Epäselvyyssäännön soveltamisedellytysten täyttyminen vahvasti tekisi siis tarpeettomaksi muiden sääntöjen soveltamisen arvioinnin. Vaikka epäselvyyssäännön soveltamisharkinnasta olisi jo perustellusti ehditty siirtyä harkitsemaan muiden tavoitteellisen tulkinnan sääntöjen soveltamista, voisi epäselvyyssääntö edelleen tulla lopulta sovellettavaksi, jos sen soveltamiselle olisi osoitettavissa vahvimmat perusteet.⁴⁹ Annolan sekä Hemmon kannanottoja epäselvyyssäännön ensisijaisuudesta voidaan pitää perusteltuina, koska oikeuskäytännössä epäselvyyssääntöä on päädytty soveltamaan huomattavasti useammin kuin muita tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntöjä ja lisäksi säännön soveltamisesta on varsin poikkeuksellisesti säädetty myös laissa.

Tavoitteelliseen tulkintaan siirtyminen on vakiintuneen oikeuskäytännön valossa yleensä merkinnyt sitä, että sopimukselle myös vahvistetaan sisältö tavoitteellisen tulkinnan keinoin. Oikeuskirjallisuudessa sopimustulkintaa on käsitelty tätä tulkintakäytäntöä vastaavalla tavalla. Helsingin hovioikeuden ratkaisu 20.6.2013 nro 1794 on kuitenkin osoittanut, että palaaminen takaisin osapuolisuuntautuneeseen tulkintaan voi olla silti tiettyjen edellytysten vallitessa mahdollista. Annola on edellä yksilöityä Helsingin hovioikeuden ratkaisua koskevassa oikeustapauskommentissaan tarkastellut epäselvyyssäännön ja osapuolisuuntautuneen tulkinnan välistä suhdetta. Ratkaisun perusteluista käy ilmi, että hovioikeus on ensin yrittänyt vahvistaa sopimukselle sisällön osapuolisuuntautuneella tulkinnalla. Tämän jälkeen oikeus on siirtynyt arvioimaan epäselvyyssäännön soveltamisen mahdollisuutta asiassa. Kun edellytyksiä epäselvyyssäännön soveltamiselle ei ollut, hovioikeus on vahvistanut sopimuksen sisällön osapuolisuuntautuneella tulkinnalla saadun sisällön mukaiseksi.⁵⁰

Ratkaisussaan hovioikeus on noudattanut vakiintunutta tulkintakäytäntöä niiltä osin, kun se on pyrkinyt ensisijaisesti vahvistamaan sopimukselle sisällön osapuolisuuntautu-

⁴⁸ Annola 2015, s. 266.

⁴⁹ Annola 2015, s. 268.

⁵⁰ Annola 2014, s. 12.

neen tulkinnan keinoin. Hovioikeus ei ollut tyytynyt osapuolisuuntautuneella tulkinnalla saatua sisältöön, jonka vuoksi se on katsonut tarpeelliseksi arvioida vielä epäselvyyssäännön soveltamisen mahdollisuutta. Poikkeavan ratkaisusta on tehnyt se, että epäselvyyssäännön soveltamisen arvioinnin jälkeen on palattu vielä takaisin osapuolisuuntautuneeseen tulkintaan. Annola on kommentissaan todennut, ettei epäselvyyssääntöä pitäisi käyttää ”osapuolten tahdon mukaisen tulkinnan koettelijana eikä edes vahvistajana”. Annola on silti pitänyt joissakin tilanteissa perusteltuna siirtymistä tavoitteellisesta tulkinnasta takaisin osapuolisuuntautuneeseen tulkintaan⁵¹ ja hän onkin katsonut hovioikeuden menettelyn edellä esitellyssä tapauksessa olleen tarkoituksenmukaista.⁵²

Hovioikeuden menettely näyttäytyy varsin poikkeuksellisenä, kun otetaan huomioon vallitseva tulkintakäytäntö. Pidän vaikeasti perusteltavana sitä, että ensin osapuolisuuntautuneella tulkinnalla saatavan tuloksen katsotaan olevan riittämätön ja sen jälkeen tavoitteellisen tulkinnan epäonnistuttua vahvistetaan aikaisemmin riittämättömänä pidetyllä osapuolisuuntautuneella tulkinnalla sopimukselle sisältö. Mielestäni tulkintatulos ei ole aikaisempaa vahvempi tai perustellumpi vain sen perusteella, että epäselvyyssääntöä soveltamalla asiaa ei ole mahdollista ratkaista. Tapauksessa hovioikeus ei ollut ottanut kantaa epäselvyyssäännön lisäksi muiden tavoitteellisen tulkinnan sääntöjen soveltamiseen.

Hovioikeuden menettely voisi olla perustellumpaa, jos osapuolisuuntautunutta tulkintaa ja tavoitteellista tulkintaa pidettäisiin vaihtoehtoisina tasavertaisina tulkintatapoina tai jos niitä voitaisiin soveltaa yhtäaikaisesti. Vallitsevan tulkintakäytännön mukaan osapuolisuuntautunut tulkinta on kuitenkin selkeästi ja oikeutetusti ensisijainen tulkintamuoto. Mielestäni hovioikeus olisi tullut vahvistaa sopimukselle sisältö jo osapuolisuuntautuneen tulkinnan suorittamisen jälkeen ilman tarvetta siirtyä perustelemaan tavoitteellisen tulkinnan mahdollisuutta. Hovioikeuden antaman yksittäisen ratkaisun perusteella ei liene vielä syytä lähteä vetämään johtopäätöksiä tulkintadoktriinin muuttamisesta.

Mielenkiintoista olisi ollut, jos epäselvyyssäännön soveltamisen olisikin katsottu olevan mahdollista sen perusteella, että osapuolet olisivat olleet epätasavertaisissa asemissa ja sopimus olisi laadittu yksin toisen osapuolen toimesta. Olisiko hovioikeus tuolloin vah-

⁵¹ Ks. Annola 2015, s. 272. Annola on uusimmassa teoksessaan toistanut kantansa siitä, että tavoitteelliseen tulkintaan siirtymisen jälkeenkin on vielä mahdollista palata uudestaan tahtotulkintaan. Annolan mukaan on myös mahdollista, että tahtotulkintaan siirrytään jo sen jälkeen, kun on todettu muita tavoitteellisen tulkinnan sääntöjä harkitsematta ainoastaan epäselvyyssäännön soveltumattomuus.

⁵² Annola 2014, s. 14-15.

vistanut sopimukselle sisällön pelkästään tavoitteelliseen tulkintaan perustuen siitä huolimatta, että se on katsonut ensin osapuolisuuntautuneella tulkinnalla tuotetun tulkinnan olleen perusteltu sopimuksen sanamuodon ja johdonmukaisuusarvioinnin perusteella. Ratkaisu jättää epäselväksi, kuinka epävarma osapuolisuuntautuneella tulkinnalla tuotetun tulkinnan on oltava, että epäselvyyssäännön soveltamisen mahdollistuessa se syrjäyttäisi tuolla tulkinnalla tuotetun sopimuksen sisällön.

Aho on ottanut kantaa tavoitteellisten tulkintasääntöjen soveltamisjärjestykseen. Epäselvyyssäännön ja minimisäännön soveltamisedellytysten täytyessä samaan aikaan voi olla mahdollista, että säännöt vaikuttaisivat asiassa vastakkaisiin suuntiin. Ahon mukaan tällaisessa tilanteessa olisi sovellettava ensisijaisesti epäselvyyssääntöä. Näin estettäisiin laatijaa hyötymästä mahdollisesti tarkoituksellisesti epäselväksi laaditusta ehdosta sen osapuolen kustannuksella, jonka on täytynyt hyväksyä ehdot sellaisenaan ilman mahdollisuutta vaikuttaa sopimusehtojen muotoiluun. Epäselvyyssäännön ensisijaisuus ei kuitenkaan estäisi minimisäännön soveltamista, jos asiassa on esitetty riittävästi minimisäännön soveltamisen puolesta puhuvia seikkoja.⁵³

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että epäselvyyssäännön asema ensisijaisena tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntönä on vakiintunut. Tavoitteellinen tulkinta ja näin ollen myös epäselvyyssäännön soveltaminen on mahdollista vasta, kun sopimukselle on ensin pyritty vahvistaman sisältö osapuolisuuntautuneen tulkinnan avulla. Kaikilta osin sopimustulkinnan tulkintamenetelmien välisiä suhteita ja soveltamisjärjestystä ei voida pitää vakiintuneena. Epäselvänä voidaan pitää ainakin sitä, minkä edellytysten täytyessä tavoitteellisesta tulkinnasta voidaan vielä palata takaisin osapuolisuuntautuneeseen tulkintaan ja, minkälainen on muiden tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntöjen soveltamisjärjestys. Osittainen vakiintumattomuus ei välttämättä ole huono asia, vaikka se vähentääkin oikeudenkäytöltä toivottavaa ennakoitavuutta. Tulkintaongelman ratkaisijalle jää enemmän harkinnanvaraa ja mahdollisuus ottaa paremmin huomioon yksittäisen tapauksen erityispiirteet. Asian ollessa tuomioistuimen ratkaistavana on tuomarilla ratkaisupakko eli sopimukselle on vahvistettava sisältö tavalla tai toisella. Useista tavoista on valittava se, mikä on parhaiten perusteltavissa.

⁵³ Aho 1968, s. 260.

2.4.3. Tulkintamateriaalin rajaaminen

Sopimustulkinnassa, niin osapuolisuuntautuneessa kuin tavoitteellisessakin tulkinnassa, voidaan ottaa huomioon monenlaista aineistoa, jota hyödyntäen sopimukselle on mahdollista vahvistaa sisältö. Tällaista materiaalia nimitetään tulkintamateriaaliksi.⁵⁴ Tulkintamateriaalina ei ole mahdollista ottaa huomioon mitä tahansa aineistoa, mitä osapuolet sattuvat asiassa esittämään. Esitetty aineisto tulee merkitykselliseksi vain, jos käytettävä tulkintamenetelmä sallii sen hyödyntämisen. Aho on osuvasti todennut, että kaikkien yleisten tulkintaperiaatteiden funktiona on rajata käytettävissä olevaa tulkinta-aineistoa.⁵⁵

Tulkinta-aineisto on jäseneltävissä sen mukaan, käytetäänkö aineistoa osapuolisuuntautuneessa tulkinnassa vai tavoitteellisessa tulkinnassa. Annola on lisäksi katsonut, että sopimusmateriaali muodostaa kolmannen ja myös tärkeimmän tulkintamateriaalin ryhmän. Annolan esitys tulkintamateriaalin jakamisesta kolmeen ryhmään perustuu aineistolle tulkinnassa annettavaan painoarvoon ja niiden hyödyntämisjärjestykseen. Sopimusmateriaali on arvioitava ensimmäisenä ja yhtenä kokonaisuutena, koska siitä ilmenee parhaiten osapuolten yhteinen tarkoitus. Osapuolisuuntautuneessa tulkinnassa ei oteta huomioon sellaista tulkintamateriaalia, jota voidaan hyödyntää tavoitteellisessa tulkinnassa. Tavoitteellisessa tulkinnassa merkityksellinen tulkintamateriaali tulee siis arvioitavaksi viimeisimpänä.⁵⁶

Osapuolisuuntautuneessa tulkinnassa on mahdollista hyödyntää tulkintamateriaalina vain sellaista aineistoa, jonka voidaan todeta ilmentävän osapuolten tahtoa. Tulkinta-aineisto koostuu yleisimmin sopimusasiakirjasta, sopimuksen valmistelun aikana kertyneestä kirjallisesta aineistosta ja muusta asiassa annetusta selvityksestä, joka voi koskea osapuolten antamia lausuntoja tai heidän käyttäytymistään. Tulkintamateriaalia täydennetään tarvittaessa ottamalla huomioon myös kyseisellä toimialalla vakiintuneet ilmaisut ja niille tavanomaisesti annettu merkityssisältö sekä alalla vakiintuneet menettelyta-

⁵⁴ Sopimusoikeudenalalla laadituissa periaatekokoelmissa, kuten eurooppalaisen sopimusoikeuden periaatteiden (PECL) 5.102 artiklassa ja UNIDROIT periaatteiden 4.3 artiklassa on pyritty täsmentämään, mitä kaikkea aineistoa tulkinnassa voidaan hyödyntää.

⁵⁵ Aho 1968, s. 143.

⁵⁶ Annola 2015, s. 123-124.

vat. Tulkintalähteiden arvioinnissa on Hemmon mukaan otettava huomioon koko oikeustoimi ja sen taustalla oleva kokonaistilanne.⁵⁷

Tavoitteellisessa tulkinnassa hyödynnetään lähtökohtaisesti erilaista aineistoa kuin osapuolisuuntautuneessa tulkinnassa. Tavoitteellisessa tulkinnassa voidaan hyödyntää toimintaympäristöön liittyvää aineistoa, jota ei ole pystytty hyödyntämään vielä osapuolisuuntautuneessa tulkinnassa. Materiaalina voi tällöin tulla huomioon otettavaksi esimerkiksi kyseessä olevalla alalla vallitseva yleinen käytäntö. Tavoitteellinen tulkinta eroaa osapuolisuuntautuneesta tulkinnasta siinä, että siihen kuuluvat tulkintasäännöt toimivat tulkinnan välineinä ja ovat tulkinnassa erittäin keskeisessä asemassa. Jos osapuoli haluaa tavoitteelliseen tulkintaan kuuluvan tavallisuussäännön tulevan sovellettavaksi asiassa, pitää hänen onnistua esittämään selvitystä siitä, mitä tavallisuus pitää sisällään.⁵⁸

Hemmo on asettanut tulkintamateriaalille kaksi edellytystä, joiden täytyessä aineisto voidaan ottaa tulkinnassa huomioon. Ensimmäinen edellytys on, että tulkintamateriaalin on pitänyt olla olemassa jo sillä hetkellä, kun sopimus on solmittu. Tästä edellytyksestä poiketen Hemmo on kuitenkin myös katsonut, että tulkinnassa voi tulla joissakin tapauksissa huomioon otettavaksi myös sopimuksen solmimisen jälkeinen käyttäytyminen. Toisena edellytyksenä on, että kaikki sopimuspuolet ovat olleet tietoisia materiaalista ja sen sisällöstä. Edellytysten asettamisella estetään Hemmon mukaan sellaisen aineiston vaikutus sopimuksen sisällön määrittämiseen, jota osapuoli ei ole voinut mitenkään ottaa huomioon sopimuksesta päätettäessä. Tulkintamateriaalille asetetut edellytykset toimivat siten sopimuspuolen tahdonmuodostusperustan suojaajina.⁵⁹

Hemmon kanta tulkinta-aineiston huomioon ottamisen edellytyksistä on perusteltu ja linjassa korkeimman oikeuden ratkaisulinjan kanssa. Korkeimman oikeuden sopimuksen tulkintaa koskevassa ratkaisussa KKO 2016:10 oikeus on perustelujen kohdassa 39. korostanut, että vastaajana ollut pankki ei ollut esittänyt lainkaan oman tulkintavaihtoehtonsa tueksi näyttöä siitä, että kantajat olisivat ymmärtäneet tai että heidän olisi pitänyt ymmärtää tulkinnan kohteena oleva sopimusehto pankin esittämällä tavalla. Pankki oli sen sijaan esittänyt näyttöä pankkitoiminnassa käytetyn sopimusehdon syntymisestä, josta kantajat tulivat tietoisiksi vasta oikeudenkäynnissä esitetyn aineiston perusteella. Korkein oikeus päätyi lopulta ratkaisemaan asian kantajien eduksi.

⁵⁷ Hemmo 2003a, s.583.

⁵⁸ Annola 2015, s. 163.

⁵⁹ Hemmo 2003a, s. 598

3. EPÄSELVYYSSÄÄNTÖ

3.1. Epäselvyyssäännön tausta ja määritelmä

Epäselvyyssääntö (in dubio contra stipulatorem) on iältään vanha sopimusten tulkintaa ohjaava tulkintasääntö. Sääntö on ollut olemassa jo roomalaisessa oikeudessa.⁶⁰ Vuonna 1968 Aho on todennut epäselvyyssäännön aseman sopimusoikeudellisena tulkintasääntönä olevan Suomessa vaikeasti arvioitavissa. Tuohon aikaan epäselvyyssäännön soveltamiseen perustuvia ratkaisuja ei ollutkaan juuri esiintynyt Suomen oikeuskäytännössä.⁶¹ Epäselvyyssäännön asema tulkintasääntönä on vahvistunut Suomessa 1970-luvulta lähtien.⁶² Korkeimman oikeuden ratkaisuihin, joissa on päädytty soveltamaan epäselvyyssääntöä, on ollut yleensä kyse kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisestä sopimuksesta. Liikesopimusten osalta epäselvyyssäännön soveltaminen perustuu lakiin otettujen säännösten sijaan oikeuskäytännön myötä kehittyneeseen tulkintaoppiin.⁶³

Kuluttajansuojalakiin vuonna 1995 otetulla säännöksellä vahvistettiin EY:n kohtuuttomuusdirektiivin (neuvoston direktiivi 93/ 13/ETY) edellyttämällä tavalla epäselvyyssäännön asema tulkintaperiaatteena kuluttajasopimusten ehtojen tulkinnassa. Kuluttajansuojalakiin otettu säännös on poikkeuksellinen. Kohtuuttomuusdirektiivin 5 artiklan mukaisesti epäselvää ehtoa tulkittaessa on ensisijaisesti valittava kuluttajalle myönteinen tulkinta. Kuluttajansuojalain 4 luvun 3 §:n sisältö vastaa hyvin pitkälle kohtuuttomuusdirektiivin 5 artiklan sisältöä. KSL 4 luvun 3 §:n mukaan ehdon tultua laadituksi etukäteen ilman, että kuluttajalla on ollut mahdollisuus vaikuttaa sen muotoiluun, epäselväksi osoittautunutta ehtoa tulkitaan kuluttajalle edullisella tavalla. Kohtuuttomuusdirektiivin soveltamisalan ulkopuolelle jätettiin yksilöllisesti neuvotellut sopimusehdot. Tämä oli seurausta siitä, että direktiiviä valmisteltaessa yksilöllisten sopimusehtojen sisällyttämistä direktiivin soveltamisalaan vastustettiin. Yksilöllisen sopimusehtojen jättämistä soveltamisalan ulkopuolelle perusteltiin muun muassa sillä, että kohtuuskontrolli on ristiriidassa sopimusvapauden ja markkinatalouden toiminnan kanssa. Lopulta yksilöllisesti neuvoteltujen sopimusehtojen sulkemiseen soveltamisalan ulkopuolelle vaikutti osittain se, että silloin voimassa olleet kansalliset lait muodostivat esteen lainsäädännön harmonisoinnille tältä osin.⁶⁴

⁶⁰ Annola 2015, s. 271.

⁶¹ Aho 1968, s.259.

⁶² Ks. esimerkiksi KKO 1974 II 17, KKO 1978 II 126, KKO 1981 II 141, KKO 1990:120 ja KKO 1991:151

⁶³ Annola 2015, s. 272.

⁶⁴ Wilhelmsson 1993, s. 90-92.

Siitä, tulisiko epäselvyyssäännön soveltamisesta säätää laissa, on käyty Suomessa keskustelua jo yhdeksänkymmentäluvun alussa. Oikeustoimilakitoimikunta on antamassaan mietinnössä KM 1990:20 päättänyt olla ehdottamatta oikeustoimen tulkintaa koskevien yleissäännösten ottamista lakiin. Oikeustoimilakitoimikunta katsoi mietinnössään, että yleissäännöksillä voisi olla mahdollisesti ongelmallisia vaikutuksia. Tästä huolimatta juuri epäselvyyssäännön soveltamista koskeva säännös olisi ollut toimikunnan mukaan perusteltua ottaa lakiin siten, että se koskisi vain vakioehtojen tulkintaa. Ilman tällaista rajausta lakiin otettava säännös olisi toimikunnan mukaan tarpeettomasti korostanut epäselvyyssäännön asemaa suhteessa muihin sopimusoikeuden tulkintasääntöihin.⁶⁵

Epäselvyyssääntöä on pidetty perinteisesti vakiosopimusoikeudellisena tulkintasääntönä, joten ehtoa koskevan säännöksen ottaminen lakiin toimikunnan esittämällä tavalla olisi vain vahvistanut jo vakiintunutta tulkintakäytäntöä.⁶⁶ Epäselvyyssäännön soveltamiskäytäntö nojaa edelleen, kuluttajasopimuksia lukuun ottamatta, oikeuskäytännön myötä kehittyneeseen tulkintaoppiin myös vakiosopimusten osalta, koska säännön soveltamista koskevaa säännöstä ei otettu lakiin toimikunnan mietinnön mukaisesti. Huolimatta siitä, että epäselvyyssääntöä koskevaa säännöstä ei otettu lakiin toimikunnan esittämällä tavalla, on sen asema tulkintasääntönä korostuneempi muihin tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntöihin verrattuna.

Epäselvyyssäännön asema sopimusoikeudellisena tulkintasääntönä on tunnustettu kansainvälisesti. Englanninkielisessä Eurooppalaisen sopimusoikeuden periaatekokoelmassa epäselvyyssäännöstä on käytetty nimitystä *contra proferentem rule* ja sen sisällöksi on määritelty tulkinta ensisijaisesti ehdon toimittaneen osapuolen vahingoksi, jos tulkinnan kohteena olevan ehdon sisällöstä ei ole yksilöllisesti neuvoteltu osapuolten kesken.⁶⁷ Sääntö on kirjattu myös kansainvälisiä liikesopimuksia koskeviin periaatteisiin. Unidroitin laatimien periaatteiden 4.6 artiklan mukaan, jos yksin toisen osapuolen toimittamat sopimusehdot ovat osoittautuneet tulkinnanavaraisiksi, tulee sopimusta tulkita ensisijaisesti ehdot toimittaneen osapuolen vahingoksi. Unidroitin periaatekokoelman artiklaa koskevassa kommentissa on tuotu esille PECL artiklan 5:103 sanamuotoa vastaavasti, että säännön soveltamisharkinnassa tulee ottaa huomioon, ovatko osapuolet neuvotelleet ehdon sisällöstä ja missä määrin sen sisällöstä on neuvoteltu. Ehtojen ”toi-

⁶⁵ KM 1990:20, s.29-33.

⁶⁶ Wilhelmsson 1995, s. 82.

⁶⁷ PECL-periaatteiden artikla 5:103.

mittamisella” tarkoitetaan tässä yhteydessä tulkinnan kohteena olevien ehtojen laatimista tai esimerkiksi vakiosopimusehtojen liittämistä osaksi sopimusta.⁶⁸

Suomessa epäselvyyssäännön mukaiseen tulkintaan viitattaessa puhutaan lähes poikkeuksetta tulkinnasta ehtojen laatijan vahingoksi.⁶⁹ Korkein oikeus on viitannut epäselvyyssääntöön sopimustulkintaa koskevassa ratkaisussaan KKO 2016:10 ja esittänyt perustelukohdassa 26. kannanottonsa säännön sisällöstä. Korkeimman oikeuden mukaan sopimukseen jääneen tulkinnanvaraisuuden mahdollistaessa useita perusteltuja tulkintavaihtoehtoja sopimusta on tulkittava laatijan vahingoksi. Laatijan kannalta vahingolliseen tulkintaan viitattaessaan korkeimman oikeuden esittämä sisällön määrittely vastaa vakiintunutta määritelmää. Säännön mukaisen vastuun näyttäisi edelleen perustavan sopimuspuolen asema tulkinnan kohteena olevan ehdon laatijana.

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa säännön sisältö on yleensä ilmaistu lähes vastaavalla tavalla kuin edellä esitellyissä periaatekokoelmissa ja oikeuskäytännössä.⁷⁰ Annola on tuonut esille, että epäselvyyssäännön sisältö voidaan käsittää myös siten, että epäselvästä ehdosta vastaa se osapuoli, jolla on ollut parhaimmat mahdollisuudet tulkinnanvaraisuuden poistamiseen. Sisällön määrittely tällä tavoin mahdollistaisi Annolan mukaan siirtymisen muodollisen vastuuaseman arvioinnista tosiasiallisen tilanteen arviointiin.⁷¹

Säännön sisällön määrittely Annolan esittämällä tavalla siten, että sopimusta tai sen kohtaa tulkittaisiin sen osapuolen vahingoksi, jolla on ollut parhaimmat mahdollisuudet epäselvyyden poistamiseen, ei ole mielestäni tarpeellista. Tämä johtuu siitä, että ajatus laatijan tai ehdot toimittaneen osapuolen vastuusta perustuu siihen, että on perusteltua olettaa tällaisella osapuolella olleen parhaimmat mahdollisuudet poistaa myöhemmin ilmennyt epäselvyys. Varsinainen soveltamiskäytäntö tuskin muuttuisi uuden määritelmän myötä eikä sisällön uusi määrittely ole saanut vielä kannatusta myöskään oikeuskäytännössä. Säännön sisällön avoimempi määrittely voisi vähentää ratkaisujen ennakoitavuutta, jota ei yleisesti ole pidetty tavoiteltavana päämääränä. Muut seikat tuskin osoittaisivat yhtä vahvasti osapuolella olleen sopimuskumppaniaan paremmat mahdollisuudet epäselvyyden poistamiseen. Vastuuta tulkintariskistä ei tulisi mielestäni asettaa osapuolen kannettavaksi sellaisilla perusteilla, joita ei voida pitää riittävän vahvoina tai

⁶⁸ UNIDROIT Principles of Commercial Contracts 2010 artikla 4.6.

⁶⁹ Ks. esimerkiksi KKO 1981 II 141, KKO 2018:13 ja KKO 2008:53. Kuluttajasopimusten tulkinnassa viitataan korkeimman oikeuden ratkaisuihin suoraan tarvittaessa kuluttajansuojalain 4:3§:ään.

⁷⁰ Ks. Aho 1968, s. 258 ja Hemmo 2003a, s. 638.

⁷¹ Annola 2015, s. 273-274.

joiden merkitystä vastuun jakamisen kannalta osapuolet eivät ole voineet mitenkään ennakoida.

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että epäselvyyssäännön sisältö määritellään edelleen siten, että epäselvää ehtoa tulkitaan laatijansa (tai ehdon käyttäjän) vahingoksi. Ajoittain epäselvyyssäännön mukaiseen tulkintaan viitataan myös toteamalla, että sopimuksen ehtoja ei voida tulkita sopimuksen laatijalle edullisella tavalla.⁷² Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:10 esitetty kannanotto säännön sisällöstä on tarkoittanut tarkennusta lähinnä siihen, milloin ehtoa voidaan pitää säännön tarkoittamalla tavalla epäselvänä.

3.2. Soveltamisala

Epäselvyyssäännön soveltamisala on laaja eikä sitä ole rajoitettu sopimustyyppin tai muiden perinteisten sopimusoikeudellisten jaotteluiden perusteella. Säännölle on silti vakiintunut tietty soveltamisala, jossa sen asema tulkintaa ohjaavana tulkintasääntönä on erityisen merkittävä.

Kuluttajasopimusten ominaispiirteiden ja kuluttajansuojalakiin otetun säännöksen johdosta epäselvyyssääntö tulee useimmin sovellettavaksi kuluttajasopimusten tulkinnassa. Kuluttajansuojalain esitöissä (HE 218/1994) on korostettu tulkintasäännön sovellettavan ainoastaan silloin, kun tulkinnan kohteena olevat sopimusehdot on laadittu etukäteen niin, että kuluttaja ei ole voinut vaikuttaa niiden muotoiluun.⁷³ Epäselvyyssäännön soveltamista kuluttajasopimusten tulkinnassa on yleisesti pidetty erityisen tarkoituksenmukaisena. Kuluttajasopimusten sopimusehdot ovat pääsääntöisesti elinkeinonharjoittajan toimesta laadittuja vakiosopimusehtoja. Vakiosopimusehdot on tarkoituksellisesti laadittu etukäteen useiden samankaltaisten sopimussuhteiden solmimiseksi. Tavallista myös on, että kuluttaja tutustuu ensimmäistä kertaa vakiosopimusehtoihin, vasta sen jälkeen, kun kokee elinkeinonharjoittajan suorituksen olleen virheellinen.⁷⁴ Elinkeinonharjoittaja hyötyy vakiosopimusehdoista, koska niiden käyttämisen ansiosta yrityksen transaktiokustannukset alenevat ja uusien sopimussuhteiden solmiminen nopeutuu merkittävästi. Kuluttaja on lisäksi usein elinkeinonharjoittajaa selvästi heikommassa asemassa tiedollisilta, taloudellisilta ja taidollisilta resursseiltaan. Edellä esitetyn perusteel-

⁷² KKO 1990:120. Ratkaisunsa perusteluissa korkein oikeus on lausunut, että myyntiesitteessä ilmennyt epäselvyyttä ei voitu tulkita myyjälle edullisella tavalla.

⁷³ HE 218/1994, s. 16.

⁷⁴ Ämmälä 2006, s. 67

la tulkintariskin on katsottu olevan kohtuullista asettaa tällaisessa tilanteessa elinkei-nonharjoittajan kannettavaksi epäselvyyssääntöä soveltamalla.

Toinen yleinen tilanne, jossa sääntö voi tulla sovellettavaksi on liikesopimusten tulkinta, vaikkakin tulkintatilanteessa epäselvyyssäännön soveltamiselle asetetut edellytykset täyttyvät kuluttajasopimuksiin verrattuna harvemmin. Liikesopimusten osalta on yleensä helpommin selvitettävissä, minkä sisältöisen sopimuksen osapuolet ovat tarkoittaneet tehdä. Tavoitteellisen tulkinnan sijasta liikesopimusten tulkinnassa korostuu osapuolisuuntautunut tulkinta.⁷⁵ Liikesopimuksen molemmat osapuolet ovat yleensä edes josakin määrin osallistuneet sopimuksen laatimiseen. Liike-elämässä yksilöllisesti neuvotellut sopimukset ovat selvästi yleisempiä, joten epäselvyyssäännön soveltamistilanteet jäävät tämänkin takia merkittävästi vähemmiksi kuluttajasopimuksiin verrattuna. Kun vakiosopimusehtoja on alettu käyttämään enemmän myös elinkeinonharjoittajien välisissä sopimussuhteissa, on epäselvyyssäännön merkitys liikesopimusten tulkintaa ohjaavana tulkintasääntönä kasvanut.

Epäselvyyssäännöllä on erityistä merkitystä myös työsopimusten tulkinnassa.⁷⁶ Työsopimuksiin soveltuvat lähtökohtaisesti samat yleiset sopimusoikeudelliset tulkintaperiaatteet kuin muihinkin sopimuksiin. Työsopimusten tulkinnassa on otettava huomioon työntekijän heikompi asema suhteessa työnantajaansa. Työntekijän voidaan katsoa olevan samassa asemassa kuin kuluttaja suhteessa sopimuskumppaniinsa, joten epäselvyyssäännön soveltamiskäytäntö on varsin samankaltainen kuluttajasopimuksissa ja työsopimuksissa. Työsopimuksen ollessa tulkinnan kohteena on epäselvyyssääntöön liitetty *in dubio pro labore* –sääntö, jolla tarkoitetaan epäselvän ehdon tulkitsemista työntekijän eduksi.⁷⁷ Epäselvyyssäännön soveltamisesta työsopimusten tulkinnassa ei ole säädetty laissa.

Epäselvyyssäännön yleisimpänä soveltamisalueena pidetään vakiosopimusehtoja, jotka on otettu osaksi sopimusta ilman, että toinen osapuoli on pystynyt vaikuttamaan niiden muotoiluun. Nämä yleisiksi sopimusehdoiksi kutsutut sopimusehdot ovat joko laatijan yksin laatimat tai alan etujärjestön laatimat.⁷⁸ Epäselvyyssääntöä ei sovelleta vakiosopimusten tulkinnassa pelkästään siitä syystä, että sopimus on luokiteltavissa vakiosopi-

⁷⁵ Lehtinen 2006, s. 132.

⁷⁶ TT 2017:8 ja TT 2017:35. Lisäksi vakuutusopimusehtojen tulkintaa koskevia korkeimman oikeuden ratkaisuja, joissa on otettu kantaa epäselvyyssäännön mukaisen tulkinnan suorittamiseen, on useita. Ks. esimerkiksi KKO 1974 II 17, KKO 1986 II 21, KKO 1995:118, KKO 2001:135.

⁷⁷ Engblom 2012, s. 97-99

⁷⁸ Wilhelmson 1985, s. 64, Hoppu ja Hemmo 2006, s. 110 ja Aho 1968, s. 258.

mukseksi. Vakiosopimusten ominaispiirteiden vuoksi epäselvyyssäännölle asetetut soveltamisedellytykset täyttyvät varsin helposti tulkintatilanteessa. Säännön soveltuvuus tutkitaan joka tapauksessa sopimustyyppistä riippumatta tapauskohtaisesti.

3.3. Soveltamiskäytäntö yleisesti

Epäselvyyssäännön mukainen tulkinta voi tulla suoritettavaksi, kun sopimuksen sisällöstä on syntynyt epäselvyyttä osapuolten kesken ja asia on saatettu tuomioistuimen tai vaihtoehtoisesti välimiesten ratkaistavaksi. Sopimustulkintaa koskeva riita-asia on dispositiivinen riita-asia. Osapuolen on siis lähtökohtaisesti vedottava säännön soveltamiseen tai vähintäänkin sen soveltamisen mahdollistaviin oikeustositseikkoihin, jotta asiaa käsittelevä tuomari voi harkita säännön soveltamista ratkaistavana olevassa tapauksessa.

Epäselvyyssäännön soveltamisen mahdollistaa sen soveltamiselle asetettujen edellytysten täyttyminen. Säännön soveltamisharkinnassa huomioon otettavat seikat ilmenevät lähtökohtaisesti edellä esitetystä säännön sisällön vakiintuneesta määritelmästä, jonka mukaan epäselvää ehtoa on tulkittava laatijansa vahingoksi. Säännön sisällön perinteisen muotoilun mukaan soveltaminen olisi mahdollista silloin, kun ehtoa voidaan pitää tulkinnanvaraisena ja ehdon voidaan osoittaa tulleen laadituksi yksin toisen sopimuspuolen toimesta. Epäselvyyssäännön mukainen tulkinta voidaan kuitenkin torjua, vaikka sille asetetut muodolliset soveltamisedellytykset täytyisivätkin.⁷⁹ Pelkästä säännön perinteisestä määritelmästä ei voida havaita kaikkia niitä seikkoja, jotka voivat tulla huomioon otettavaksi säännön soveltamisharkinnassa. Myöskään ehdon toteaminen säännön tarkoittamalla tavalla epäselväksi tai laatijan tai ehtojen käyttäjän osoittaminen ei ole yksinkertaista kaikissa tapauksissa. Seuraavaksi käsittelemme tarkemmin epäselvyyssäännön soveltamiselle asetettuja edellytyksiä ja niitä seikkoja, jotka voivat tulla huomioon otetuiksi säännön soveltamisharkinnassa.

3.3.1. Tulkinnanvaraisuuden arviointi

Epäselvyyssäännön soveltaminen edellyttää sitä, että tulkinnan kohteena olevaa sopimusta tai sen kohtaa voidaan pitää säännön tarkoittamalla tavalla tulkinnanvaraisena. Mikä tahansa sopimuksessa ilmenevä epäselvyys ei täytä säännön soveltamiselle asetettuja edellytyksiä. Liikesopimuksissa ja kuluttajasopimuksissa tulkinnanvaraisuutta arvioidaan lähtökohtaisesti samalla tavalla. Tästä syystä jäljempänä käsittelemme olennaisilta osin myös kuluttajasopimusten tulkintaa koskevia oikeustapauksia.

⁷⁹ Annola 1995, s. 14.

Epäselvyys, joka mahdollistaa säännön soveltamisen, voi ilmetä varsinaisessa sopimusasiakirjassa tai muussa tulkintamateriaalissa.⁸⁰ Seuraavassa korkeimman oikeuden ratkaisussa on päädytty tulkitsemaan myyntiesitteessä ilmennyttä epäselvyyttä ostajan eduksi.

KKO 1990:120: Asiassa on ollut kysymys siitä, oliko myyjä selkeästi ilmaissut tarkoituksenaan olleen laskea asuinhuoneiston parven pinta-ala mukaan ilmoittamaansa asunnon pinta-alaan. Myynti-esitteessä käytetty ilmaisu "2 h + k + kph + parvi 48 neliömetriä" poikkesi kauppakirjaan tehdystä ilmaisusta. Kauppakirjaan oli huoneiston pinta-alaksi merkitty 48 neliömetriä ilman, että siinä olisi eritelty asuntoon kuuluvia huoneita. Kaupanteon jälkeen asunnon todelliseksi pinta-alaksi, johon ei alalla yleisesti noudatetulla tavalla laskettu parven pinta-alaa, oli todettu 41 neliömetriä.

Ostaja katsoi, että myyjä oli ilmoittanut virheellisesti asuinhuoneiston pinta-alan ja että tämä virhe oli vaikuttanut maksettuihin kauppahintoihin. Korkein oikeus on ratkaisunsa perusteluissa lausunut, että myyjän esitteessä ilmennyttä epäselvyyttä ei voitu tulkita myyjälle edullisella tavalla. Pinta-ala oli oikeuden mukaan laskettava kaupantekohetkellä yleisesti noudatetulla tavalla siten, että parven pinta-alaa ei otettu huoneiston pinta-alassa huomioon.

Epäselvyyssäännön mukainen tulkinnanvaraisuus johtuu yleisimmin siitä, että sopimusehdossa on käytetty monimerkityksellisiä tai epätasällisia ilmaisuja. Säännön soveltamistilanteet eivät kuitenkaan rajoitu pelkästään tällaisten ilmaisujen tulkintaan. Hemmo on esittänyt säännön voivan tulla sovellettavaksi myös tilanteissa, joissa sopimuskumppani ei ole pystynyt ymmärtämään ehtojen sisältöä niiden epäonnistuneen sijoittelun tai ehtojen lukemista vaikeuttavan painoasun vuoksi. Jotta ehtoa ei pidettäisi epäselvyyssäännön tarkoittamalla tavalla tulkinnanvaraisena, kannattaa sopimuksen laatijan panostaa myös kirjattujen sopimusehtojen helppolukuisuuteen.⁸¹

Tulkinnanvaraisuus voi olla myös seurausta siitä, että sopimukseen ei ole otettu sellaista ehtoa, joka osoittautuu myöhemmin tarpeelliseksi. Oikeuskäytännössä on tällaisessakin tilanteessa sopimuksen laatijan vastapuoli saanut itselleen tulkintaedun ja epäselvää sopimusta on tulkittu laatijan vahingoksi, vaikka sopimuksessa ilmenneet puuttuvat sopimusehdot pitäisikin lähtökohtaisesti korjata muilla tavoin kuin sopimustulkinnalla. Seuraavassa korkeimman oikeuden ratkaisussa katsottiin, että sopimusehtoja ei voitu tulkita laatijalle edullisella tavalla.^{82, 83}

⁸⁰ Saarnilehto 2005, s. 152.

⁸¹ Hemmo 2003a, s. 642 alaviite 29. KKO 1997:79 ratkaisussa on päädytty tulkitsemaan sopimusta vakuutusyhtiön vahingoksi, kun vakuutuskiirjan muotoilu ja vakuutussopimukseen sovellettavat yleiset sopimusehdot ja markkinointimateriaali kokonaisuutena arvioiden jättivät epäselväksi, miten vakuutusmaksun suuruus määräytyy.

⁸² Saarnilehto 2005, s. 152.

KKO 1990:74: A oli osallistunut matkatoimisto B:n järjestämälle seuramatkalle, johon sisältyi majoituksen lisäksi edestakaiset lentokuljetukset. A ei ollut käyttänyt menolentoa, mutta halusi loman päätyttyä osallistua paluulennolle. B ei sallinut A:n osallistua paluulennolle, koska menolento oli jätetty käyttämättä.

Yhtiö B:n omat yleiset matkaehdot eivät olleet sisältäneet sellaista määräystä, jonka mukaan paluulennolle osallistuminen edellyttäisi menolennolle osallistumista. B ei ollut myöskään muulla tavalla antanut A:lle tiedoksi tällaista rajoitusta. Oikeus katsoi, että asiassa ei ollut perusteita tulkita yhtiön laatimia ehtoja siten, että paluulennolle saisivat osallistua vain ne asiakkaat, jotka olivat hyödynneet myös menolennon.

Korkeimman oikeuden ratkaistavana olleen tapauksen kaltaisessa tilanteessa voidaan Hemmon mukaan puhua siitä, että laatijan sopimuskumppanin käsitys sopimuksen sisällöstä on negatiivinen. Sopimuskumppanin on voitava perustellusti olettaa, että sopimukseen ei sisälly muita määräyksiä kuin ne, joista on sovittu osapuolten kesken.⁸⁴

KKO 1995:118: Tapauksessa vakuutusyhtiö oli vedonnut vakuutus sopimuksen ehtoon, jonka korkein oikeus katsoi jääneen tulkinnanvaraiseksi. Korkein oikeus on todennut, että vakuutuksenottaja ei esitetyn ehdon perusteella voinut tietää, miten hänen olisi toimittava, jotta hän voisi säilyttää oikeuden vakuutuskorvaukseen vähentämättömänä. Korkein oikeus päätyi tulkitsemaan sopimusehtoa vakuutuksenottajalle edullisella tavalla.

Jos sopimuspuolen käsitystä sopimuksen sisällöstä ei voida pitää perusteltuna, sille ei lähtökohtaisesti voida antaa suojaa ainakaan epäselvyyssäännön mukaisen tulkinnan avulla.

KKO:2001:135: Ratkaisussaan korkein oikeus on katsonut, että vakuutus sopimukseen sisältynyt rajoitusehto ei ollut epäselvyyssäännön tarkoittamalla tavalla tulkinnanvarainen. Oikeuden mukaan rajoitusehtoon sisältynyt maininta ”muu rikos” voitiin sanamuotonsa mukaisesti katsoa tarkoittavan mitä tahansa rikosta. Edelleen oikeus on todennut, että ehdossa käytetty muotoilu ”rikoksen yhteydessä” kattoi tilanteen, jossa epäselvyyssääntöön edukseen vetoava A oli itse aloittanut tapahtumasarjan, jossa hän aiheutti ruumiinvamman C:lle ja syyllistyi itse lievään pahoinpitelyyn.

Sopimuksessa ilmenneen epäselvyyden arvioinnin sisältöä on avattu viimeksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:10. Ratkaisunsa perusteluissa korkein oikeus on esittänyt kannanottonsa siitä, milloin ehtoa voidaan pitää epäselvyyssäännön tarkoitta-

⁸³ KKO 1974 II 17. Ratkaisussaan korkein oikeus on lausunut, että sopimusta ei voitu tulkita vakuutusyhtiölle edullisella tavalla. Yleisissä vakuutus sopimusehdoissa ei ollut määrätty erikseen siitä, että vakuutuksen ottaneen yhtiön oikeuteen saada vakuutuskorvaus voisi rajoittaa se, että vahingon on aiheuttanut vakuutetulle autolle jokin vakuutus sopimuksen ulkopuolinen taho.

⁸⁴ Hemmo 2003a, s. 643. Vaasan hovioikeuden 5.7.2017 antamassa tuomiossa numero 249 on ollut kyse vuokrasopimuksesta ja siitä, mikä sopimustahoista on ollut vastuussa tontin tasoittamisesta. Hovioikeus on katsonut tuomionsa perusteluissa, että sopimus ei ollut epäselvyyssäännön tarkoittamalla tavalla epäselvä, koska sopimukseen ei sisältynyt ehtoa, jossa sopimuspuolet olisivat määränneet erikseen siitä, mille osapuolelle tasoittaminen kuuluu. Tämän vastuun katsottiin määräytyvän alalla yleisesti noudatettavan käytännön mukaisesti siten, että vuokralainen on vastuussa tontilla suoritettavista ympäristöteknisistä toimenpiteistä.

malla tavalla epäselvänä. Ratkaisussa tulkinnan kohteena oleva sopimus on ollut liikesopimus. Oikeus on lausunut perusteluiden kohdassa 26 sopimusehtoa pidettävän tulkinnanvaraisena, kun sopimuksen sanamuodon voidaan katsoa mahdollistavan useita perusteltuja tulkintavaihtoehtoja. Tällainen sopimuksessa ilmennyt epäselvyys mahdollistaa korkeimman oikeuden perustelujen mukaan epäselvyyssäännön soveltamisen.

Jos sopimussuhteessa on vain kaksi osapuolta, on korkeimman oikeuden esittämän kannanoton mukaisesti molempien osapuolten esitettävä omat tulkintavaihtoehdonsa, eli käsityksensä sopimuksen sisällöstä. Lisäksi osapuolten on onnistuttava vakuuttamaan asian ratkaisija siitä, että esitettyä käsitystä sopimuksen sisällöstä voidaan pitää perusteltuna. Korkeimman oikeuden ratkaisun perustelujen mukaan käsitystä voidaan pitää perusteltuna, jos se saa tukea sopimuksen sanamuodosta. Sopimuksen sanamuodon on toisin sanoen oltava sellainen, että osapuolen esittämään käsitykseen on mahdollista päätyä sen perusteella. Jos vain yhtä esitetyistä tulkintavaihtoehdoista voidaan pitää perusteltuna, ei epäselvyyssäännön soveltamiselle olisi korkeimman oikeuden perustelujen mukaan edellytyksiä.

Sopimuksen tai sen kohdan tulkinnanvaraisuus tutkitaan aina tapauskohtaisesti. Sopimuksen ja sopimusehdon selkeyden arvioinnissa sopimusta tarkastellaan huolellisesti toimivan henkilön näkökulmasta.⁸⁵ Pelkästään se, että sopimuksen sanamuoto voisi mahdollistaa esitettyyn käsitykseen päätyminen ei riitä, vaan arvioinnissa kiinnitetään huomiota siihen, olisiko huolellisesti toiminut sopimuskumppani voinut päätyä vastaavaan käsitykseen sopimuksen sisällöstä sen sanamuodon perusteella. Hemmo on tässä yhteydessä viitannut velvoiteoikeudessa käytetyn tavanomaisen normaalihenkilön-kriteeriin. Arvioinnissa voidaan antaa merkitystä lisäksi sille, mikä sopimustyyppi on kyseessä tai millä toimialalla sopimus on tehty. Tällaiset seikat voivat vaikuttaa siihen, miten osapuolten voidaan odottaa ymmärtäneen ehdon.⁸⁶

Erityisesti kuluttajasopimuksissa ongelmia teettävät eri aloilla käytetyt käsitteet, joiden merkityssisältö ei välttämättä ole täysin selvä jokaiselle kuluttajalle. Kuluttajan ei ole kuitenkaan katsottu voivan edukseen vedota poikkeavaan käsitykseensä alalla vakiintuneesti käytetyn ammattisanaston sisällöstä. Kuluttajalla on vastuu ottaa selvää alalla vakiintuneesti käytetyistä termeistä ja niiden sisällöstä ennen sopimuksen tekemistä.

⁸⁵ KKO 2011:13 pk 8. Oikeus päätyi tulkitsemaan sopimusehtoja laatijan vahingoksi, koska huolellisesti toiminut ja sääntöihin huolella tutustunut Moniveto-pelin pelaaja ei olisi välttämättä käsittänyt pelin sääntöjen tarkoitusta samalla tavalla kuin sääntöjen laatijana toiminut Veikkaus.

⁸⁶ Hemmo 2003a, s. 642.

Kuluttajalle asetettu vastuu johtuu siitä, että elinkeinonharjoittajan on voitava käyttää sopimuksessa alan ammattisanastoa ilman tarvetta jokaisen termin erikseen määrittelylle. Tällainen toiminta pidentäisi sopimusta tarpeettomasti ja tekisi siitä mahdollisesti vaikea selkoisemman.⁸⁷

Liikesopimussuhteissa osapuolilla on vähintäänkin yhtä laaja velvollisuus toimia huolellisesti ja sopimuspuolten voidaan edellyttää tuntevan alalla vakiintuneen ammattisanaston. Sopimuspuolen käsitystä ei voida pitää perusteltuna tilanteessa, jossa sopimuspuolen erilainen käsitys sopimuksen sisällöstä perustuu pelkästään siihen, että tämä on ymmärtänyt kyseisellä alalla vakiintuneen termin sisällön normaalista poikkeavalla tavalla.

Hemmon mukaan varsinaisen kirjallisen sopimuksen sanamuodon lisäksi myös muulle tulkintamateriaalille voidaan antaa merkitystä osapuolen tulkintavaihtoehdon perusteltavuuden arvioinnissa. Muu tulkintamateriaali voi vaikuttaa asiassa esimerkiksi siten, että varsinaisen sopimusasiakirjan sanamuodon puutteellisuudet korjaantuvat eikä sopimuksen sisällöstä katsota voineen syntyä epäselvyyttä.⁸⁸ Tulkinnanvaraisuuden arvioinnissa tuleekin kiinnittää huomiota kaikkeen sopimuksen solmimisen hetkellä käsillä olleeseen tulkintamateriaaliin. Osapuolen tulkintavaihtoehdon perusteltavuus voi saada tukea sekä sopimusasiakirjasta että muusta tulkintamateriaalista.

Hemmo on lisäksi esittänyt, että epäselvyyteen vetoavan on tullut päätyä esittämäänsä tulkintavaihtoehtoon vilpittömin mielin, jotta epäselvyyssääntöä voitaisiin asiassa soveltaa.⁸⁹ Lähtökohtaisesti osapuolen voidaan katsoa päätyneen käsitykseensä vilpittömin mielin, kun käsitys saa riittävän tuen sopimusmateriaalista. Käytännössä on mahdollista, että sopimuksen sisällöstä ei katsota syntyneen epäselvyyttä, vaikka sopimuksen sanamuotoa tarkastellen molempien osapuolten erilaisia tulkintavaihtoehtoja voitaisiin pitää perusteltuna. Epäselvyyteen vetoava osapuoli on voinut olla tietoinen sopimuksen tosiasiallisesta sisällöstä aiemman kokemuksensa tai esimerkiksi sopimusneuvotteluiden perusteella. Pelkkään sopimuksen sanamuotoon vetoaminen ei tällöin riitä, kun osapuo-

⁸⁷ Saarnilehto ym. 2012, s. 254.

⁸⁸ Hemmo 2003a, s. 644.

⁸⁹ Hemmo 2003a, s. 644. Samalla tavalla on arvioitu Vaasan hovioikeuden 5.7.2017 antamassa tuomiossa numero 249. Hovioikeus on tuomionsa perusteluissa katsonut, että epäselvyyssäännön soveltamiselle ei ollut edellytyksiä muun muassa siitä syystä, että säännön soveltamiseen vedonneen sopimuspuolen ei voitu katsoa olleen vilpittömässä mielessä epäselvyyssäännön edellyttämällä tavalla.

let ovat sopimuksen solmiessaan tosiasiallisesti ymmärtäneet sopimuksen sisällön samalla tavalla.⁹⁰

KKO 1991:151: Ratkaisussaan korkein oikeus on todennut, että ehdon ollessa tulkinnanvarainen sopimusta tulkitaan lähtökohtaisesti laatijan vahingoksi, mutta lisäksi huomioon on otettava, että tulkinnan tulisi vastata yleistä käytäntöä vastaavanlaisissa sopimussuhteissa. Korkein oikeus ei tulkinnut sopimusehtoa laatijan vahingoksi, koska laatijana toiminut pankki oli onnistunut esittämään näyttöä vastaavanlaisissa sopimuksissa noudatetusta käytännöstä ja koska laatijan vastapuoli olisi voinut luottoasiakirjoista ja muutenkin ilman vaikeuksia selvittää itse pankkitakauksen vakuutena käytetyn vastatakauksen ulottuvuuden.

Sopimuksen ja sopimusehdon selkeyden arvioinnissa on noudatettava varovaisuutta. Laatijan vastapuolen intressissä voi olla vedota epäselvyyssäännön mukaiseen tulkintaan, vaikka osapuoli ei olisi alun perin pitänytkaan sopimusta epäselvänä. Osapuoli pyrkii tällöin siihen, että sopimukselle vahvistettaisiin hänelle edullisempi sisältö, vaikka se ei vastaisi sitä käsitystä, joka osapuolella on ollut sopimuksen sisällöstä sitä solmittaessa.⁹¹ Tulkintaan vetoavan vilpillisestä mielestä voi olla vaikea esittää näyttöä oikeudessa. Vilpittömän mielen vaatimusta on kuitenkin pidettävä välttämättömänä edellytyksenä epäselvyyssäännön soveltamiselle, jotta väärinkäytöksiltä välttyttäisiin.

3.3.2. Epäselvyydestä vastaava osapuoli

Epäselvyyssääntöä soveltamalla sopimusta voidaan tulkita sen osapuolen vahingoksi, jonka katsotaan olevan vastuussa sopimukseen jääneestä epäselvyydestä.⁹² Perinteisesti epäselvyyssäännön on katsottu tarkoittavan tulkintaa sen osapuolen vahingoksi, joka on laatinut tulkinnanvaraiseksi osoittautuneen sopimuksen tai sopimusehdon. Laatijan vastuu sopimukseen jääneestä epäselvyydestä perustuu ajatukseen, jonka mukaan laatijalla on ollut sopimuskumppaniaan paremmat mahdollisuudet poistaa sopimukseen jääneet tulkinnanvaraisuudet. Laatijalla on ollut vähintäänkin muodollinen mahdollisuus muotoilla sopimus huolellisemmin. Tällä perusteella on katsottu, että tulkintariskin jättämi-

⁹⁰ Hemmo 2003a, s. 647. Esimerkkinä tällaisesta tulkinnasta on korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1995:157, jossa on ollut kysymys pankin oikeudesta nostaa alempikorkoisen henkilökuntaluoton korkoa tilanteessa, jossa työntekijä on jäänyt opintovapaalle ja myöhemmin irtisanoutunut pankin palveluksesta. Työsuhteen päättymisen vaikutuksesta ei ollut sovittu kirjallisissa henkilökuntaluottoehdoissa. Oikeus kuitenkin katsoi, että pankin henkilökunnan yleisessä tiedossa oli ollut, että korko voi nousta työsuhteen päätyttyä. Oikeus ei pitänyt esitetyn näytön nojalla uskottavana, että entinen työntekijä ei olisi ollut tästä seikasta tietoinen.

⁹¹ Hemmo 2003a, s. 647.

⁹² Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1978 II 126 korkein oikeus on tulkinnut sopimusehtoa kuluttajalle edullisella tavalla, koska sähkölaitoksen ja kuluttajan välinen sopimus ja siihen liitetyt vakiosopimusehdot oli laadittu sähköyhtiön toimesta, kun kuluttajalla ei ollut ollut mahdollisuutta vaikuttaa sopimuksen muotoiluun. Oikeuskäytännössä on siis epäselvyyssääntöä sovellettu kuluttajasopimuksissa jo 1970-luvulla vastaavalla tavalla kuin miten sen soveltamisesta on säädetty nykyään kuluttajansuojalaissa.

nen laatijan kannettavaksi on oikeudenmukainen ratkaisu tilanteessa, jossa sopimuksen sisällöstä on syntynyt riitaa osapuolten välillä.⁹³

KKO 1994:108: Ratkaisussa korkein oikeus on pitänyt tulkittavana olevaa vakuutus- ja vakuutuslain sopimusehtoja vakuutuksen vuosimaksun määräytymisen perusteista ja suuruudesta epäselvänä. Tulkintaa ehtojen laatijan eli vakuutusyhtiön vahingoksi katsottiin puoltavan se, että sopimuksen solmimisen aikaan vakuutusyhtiö ei ollut ilmoittanut A:lle yleisiin sopimusehtoihin sisältyneestä vakuutusyhtiölle varatusta oikeudesta korottaa maksua muullakin kuin indeksiehtoa koskevalla perusteella. Vakuutusyhtiö oli myös epäonnistunut näyttämään, että A olisi tiennyt tai että hänen olisi pitänyt tietää tästä oikeudesta. Vakuutusyhtiö oli lisäksi markkinoinnissaan korostanut vakuutuksen edullista hintaa.⁹⁴

Laatijalla ei tarkoiteta pelkästään sellaista sopimuspuolta, joka on yksin laatinut koko sopimuksen. Osapuoli voi joutua vastuuseen epäselvyydestä myös sen perusteella, että tämä on laatinut tulkinnan kohteena olevan sopimusehdon, vaikka loput sopimuksesta olisi laadittu toisen osapuolen toimesta. Keskeistä vastuun kohdentamisen kannalta onkin, kuka osapuolista on laatinut juuri sen sopimuksen kohdan, jonka sisällöstä on syntynyt epäselvyyttä.⁹⁵

Epäselvyyssäännön soveltamista agreed documents⁹⁶ -tyyppisten ehtojen kohdalla ei ole pidetty yleisesti mahdollisena, koska tällaisten ehtojen osalta ei ole tunnistettavissa niiden laatijaa.⁹⁷ Wilhelmsson on tästä yleisestä kannasta poiketen pitänyt kuitenkin mahdollisena, että myös tällä tavalla laadituista ehdoista olisi osoitettavissa yksipuolisesti laadittuja sopimusehtoja. Säännön soveltaminen ei ole siis täysin poissuljettua tällaistenkaan ehtojen osalta, vaan soveltamista on harkittava aina tapauskohtaisesti.⁹⁸

Epäselvyyssääntöä soveltamalla vastuu tulkintariskistä voidaan kohdentaa myös sellaisen osapuolen kannettavaksi, joka on tulkinnanvaraisena pidettävän ehdon käyttäjä. Soveltamisen kannalta ei ole siis aina välttämätöntä, että sopimuksen osapuoli on konkreettisesti itse muotoillut sopimusehdot.⁹⁹ Sopimuspuoli voi joutua vastuuseen sopimukseen jääneestä epäselvyydestä silloinkin, kun tämä on käyttänyt sopimusneuvotteluissa

⁹³ KM 1990:20, s. 29. Määttä on esittänyt, että epäselvyyssäännön soveltamisessa näkyy kontrolliperiaate, jonka mukaisesti sopimusriski on siirrettävissä sen osapuolen kannettavaksi, joka on toiminnallaan voinut vaikuttaa riskin syntymiseen ja sen suuruuteen. Määttä 2005, s. 217.

⁹⁴ Ks. lisäksi KKO 1997:79

⁹⁵ Hemmo 2003a, s. 641. Ville Pönkä on osakkeen lunastamista käsittelevässä teoksessaan toisaalta todennut, että sopimuksen pilkkominen osiin tällä tavalla ja sen ”pistemäinen tulkinta” voi johtaa sattumanvaraisiin tulkintatuloksiin, jota ei voida pitää toivottavana. Ks. tarkemmin Pönkä 2015 s. 359.

⁹⁶ Agreed documents -nimitystä käytetään sellaisista vakioehdoista, jotka on laadittu yhteisesti sopimuspuolten edustajien toimesta.

⁹⁷ Hemmo 2003a, s. 640 ja Aho 1968 s. 259.

⁹⁸ Wilhelmsson 1995, s. 32.

⁹⁹ Annola 2015, s. 273.

omaa neuvottelijaa, joka on edustanut sopimuspuolta ja laatinut tämän pyynnöstä epäselväksi jääneet sopimusehdot.¹⁰⁰

Sopimuspuoli ei pysty myöskään välttämään vastuutaan sen perusteella, että sopimusehdot on vahvistettu laatijaan nähden ylemmän tahon toimesta.

KKO 2011:13: Veikkaus oli vastauksessaan esittänyt, ettei sopimusehtoja voinut tulkita kantajien hyväksi, koska epäselväksi osoittautuneet Veikkauksen pelisäännöt oli laadittu yhteistyössä sisäasiainministeriön kanssa ja ministeriö oli vahvistanut pelisäännöt. Korkein oikeus ei katsonut tämän kuitenkaan estävän epäselvyysäännön soveltamista ja katsoi Veikkauksen olleen vastuussa epäselvistä pelisäännöistä.

Edellä esitetty korkeimman oikeuden ratkaisu on noudattanut hallituksen esityksen (HE 218/1994 s. 15) mukaista linjaa, jonka mukaan kuluttajasopimusten osalta sääntöä sovelletaan myös sellaisiin ehtoihin, jotka ovat viranomaisen hyväksymiä sekä elinkeinolämän ja viranomaisten yhteisesti laatimia vakioehtoja.

Epäselvyysäännön soveltamisharkinnassa on arvioitava, missä määrin sopimuksen osapuolet ovat osallistuneet tai ovat voineet osallistua sopimuksen muotoilemiseen. Ehdoista vastuussa olevaa osapuolta ei luonnollisesti pystytä osoittamaan, jos osapuolet ovat yhdessä neuvotelleet yksityiskohtaisesti ehdoista ja niiden muotoilusta. Tällä tavoin laadittujen sopimusehtojen tulkinnassa epäselvyysäännön soveltamista ei voida pitää perusteltuna ja tulkitsijan on siirryttävä tutkimaan muiden tavoitteellisten tulkintasääntöjen soveltamisedellytysten täyttymistä.¹⁰¹

Pelkkä laatijan tai ehtojen käyttäjän osoittaminen ei aina riitä vaan tällaisen osapuolen vastuuta epäselvyydestä on pidettävä Annolan mukaan ainoastaan lähtökohtana. Annola on halunnut painottaa tosiasiallisen tilanteen tarkastelun tärkeyttä. Tämä tarkoittaa muun muassa sen selvittämistä, kuinka määräävässä asemassa osapuoli on tosiasiallisesti ollut ehtojen muotoilun suhteen. Vastuun asettamista laatijan kannettavaksi puoltaa se, että ehdot on laadittu täysin riippumatta vastapuolesta. Mitä enemmän laatijan vastapuoli on osallistunut ehtojen muotoiluun, sitä vähemmän on edellytyksiä tulkita sopimusta epäselvyysäännön perusteella laatijan vahingoksi.¹⁰²

¹⁰⁰ TT 2017:8: Tapauksessa epäselväksi jääneen määräyksen oli laatinut työnantajapuolta edustanut neuvottelija. Määräystä tulkittiin työnantajapuolen vahingoksi. Ks. lisäksi Helsingin hovioikeuden 11.9.2018 antama tuomio numero 1151. Hovioikeus on tuomionsa perusteluissa todennut, että sopimusta voitiin tulkita työnantajayhtiön vahingoksi, koska sitä edustanut taho oli laatinut sopimusehdotuksen ja sopimussihtaan liittyneen palkanalennuksiin liittyvän mallin.

¹⁰¹ Annola 2015, s. 273-274 ja Vaasan hovioikeuden 8.11.2018 antama tuomio nro 468. Hovioikeus on tuomionsa perusteluissa todennut erikseen, että epäselvyysääntöä ei voitu tapauksessa soveltaa, koska sopimuksen laatijoina olivat toimineet molemmat sopimuspuolet.

¹⁰² Annola 2015, s. 274.

Soveltamisharkinnassa epäselvyyssäännön soveltamista puoltavana seikkana otetaan huomioon sopimuspuolella ollut toimimismahdollisuus epäselvyyksien poistamiseksi. Laatijan vastapuolen kannattaa esittää siis näyttöä siitä, että laatija olisi voinut jotenkin omalla toiminnallaan estää sen, että sopimuksen sisällöstä syntyy epäselvyyttä. Tämä ei tietenkään yksinään riitä perusteeksi epäselvyyssäännön soveltamiselle vaan kyse on aina tapauskohtaisesta kokonaisharkinnasta. Alla esitetyssä tapauksessa korkein oikeus on perustellut ratkaisuaan sopimuksen laatijalla olleisiin mahdollisuuksiin poistaa sopimukseen jäänyt epäselvyys.

KKO 1993:137: Korkein oikeus on ratkaisussaan ottanut huomioon sen, että sopimusehdot laatinut yhtiö ei ollut pyrkinyt poistamaan sopimukseen jäänyttä epäselvyyttä. Yhtiöllä olisi ollut oikeuden mukaan mahdollisuus poistaa tulkinnanvaraisuus toteamuksella. Yhtiö olisi voinut selventää vakuutuksenottajalle, että indeksisidonnaisuus ei koskenut vakuutustapahtuman jälkeen maksettavia korvuseriä. Oikeus päätyi tulkitsemaan sopimusta vakuutusyhtiön vahingoksi.

Sopimuspuolten ominaisuuksilla on merkitystä epäselvyyssäännön soveltamisharkinnassa. Oikeuskirjallisuudessa nostetaan usein esiin sopimuspuolen asiantuntijuuden merkitys tulkintariskin kohdentamisen perusteena. Wilhelmsson on esittänyt, että tulkintariskin kohdentaminen sopimuksen laatijan kannettavaksi ei välttämättä ole kohtuullista tilanteessa, jossa tulkinnan kohteena on yksilöllinen sopimus eikä laatijaa voida pitää sopimussuhteen asiantuntevampana osapuolena. Kohtuullisuusnäkökulmasta tarkasteltuna Wilhelmssonin mukaan voisi olla perusteltavissa muotoilla epäselvyyssääntö siten, että epäselväksi jäänyttä ehtoa tulkitaan sen sopimuspuolen vahingoksi, jolla on ollut parhaimmat mahdollisuudet poistaa epäselvyys.¹⁰³

Annola on Wilhelmssonin tavoin esittänyt kannanottonsa sen puolesta, että epäselvyyssääntöä soveltamalla tulisi sopimusta voida tulkita myös sen osapuolen vahingoksi, jolla on ollut paremmat tiedolliset resurssit ja taitoa epäselvyyden poistamiseen. Tällainen tulkintatapa tarkoittaisi, että epäselvyydestä vastaavaksi osapuoleksi voisi päätyä joku muukin kuin ehdon laatinut tai ehtoja käyttänyt osapuoli.¹⁰⁴ Asiantuntijuuden lisäksi voidaan huomiota kiinnittää myös osapuolten välisiin voimasuhteisiin ja niiden epätasapainoon. Wilhelmssonin mukaan tällainen tulkintatapa olisi perusteltavissa kuluttajan-suojalain 4 luvun 3 §:stä johdettavalla analogialla.¹⁰⁵

¹⁰³ Wilhelmsson 1995, s.83.

¹⁰⁴ Annola 2003, s. 335. Saman suuntaisesti von Weissenberg on todennut, että epäselvyyssäännön mukaisessa tulkinnassa tulkintariski siirretään lähtökohtaisesti sen osapuolen kannettavaksi, jolla on ollut parhaimmat mahdollisuudet estää epäselvyyden syntyminen. von Weissenberg 2014, s. 59.

¹⁰⁵ Wilhelmsson 1995, s. 87.

Annolan mukaan vastuu tulkintariskistä voisi olla siirrettävissä laatijan tai ehtojen käyttäjän vastapuolelle tilanteessa, jossa vastapuoli on ollut selvästi paremmassa asemassa tiedollisilta ja taidollisilta resursseiltaan ja, kun vastapuolelta on voitu erityisestä syystä odottaa epäselvyyksiin puuttumista. Laatija voisi välttyä itselleen epäedulliselta tulkinnalta esimerkiksi sillä, että on kehottanut vastapuolta tutustumaan sopimuksen ehtoihin.¹⁰⁶

Uskon, että käytännössä hyvin harvoin tulisi sellaisia tilanteita, joissa tulkintariski voisi olla perusteltua siirtää kannettavaksi laatijan vastapuolelle epäselvyyssääntöä soveltamalla. Annolan esittämä esimerkki, jossa ehtojen laatija kehottaa toista tutustumaan sopimusehtoihin, ei ole kovin vakuuttava. Lähtökohtaisesti kaikki sopimuksen solmivat osapuolet olettavat sopimuskumppaneidensa tutustuvan sopimusehtoihin ilman erillistä kehotusta. Ehkä jos kehotuksen lisäksi pyydetään vastapuolta myös kommentoimaan ehtoja, voitaisiin olla lähempänä Annolan esittämää tulkintatapaa. Uskoisin, että tällaisessakin tilanteessa ainoastaan estetään epäselvyyssäännön soveltaminen sen sijaan, että ehtoa tulkittaisiin säännön perusteella laatijalle edullisella tavalla vastapuolen kantaessa tulkintariskin.

Käytännössä sopimuspuolen asiantuntijuutta vaikuttaisi käytettävän epäselvyyssäännön soveltamista puoltavana perusteena sen jälkeen, kun ehdon on todettu olevan tulkinnanvarainen ja sen laatija tai käyttäjä on pystytty osoittamaan. Asiantuntijuus toimii lähinnä lisäperusteena, jonka johdosta epäselvyyssäännön soveltamiselle on jo erityisen vahvat perusteet. Asiantuntijuudelle voidaan antaa merkitystä siitä huolimatta, että kyseessä ei ole kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välinen sopimussuhde.¹⁰⁷

Wilhelmssonin ja Annolan edellä esitetyt näkemykset epäselvyyssäännön sisällön osittaisesta uudelleen määrittelystä tai muuttamisesta ovat sinänsä yhdenmukaisia sen kehityksen kanssa, mitä sopimusoikeuden alalla on tapahtunut erityisesti kohtuusnäkökulman ja heikomman osapuolen suojaamisen tullessa perinteisen muodollisen sopimusvapauden rinnalle huomioon otettaviksi arvoiksi ja lähtökohdiksi. Mielestäni on hyvä, että säännön sisältöä ei ole hakattu kiveen, koska näin se voi paremmin säilyttää oikeudenalalla tapahtuvista muutoksista huolimatta asemansa merkittävänä tulkintasääntönä.

¹⁰⁶ Annola 2015, s. 275.

¹⁰⁷ Esimerkiksi KKO 2003:26.

3.3.3. Sopimusehdon laadun merkitys

Tulkinnan kohteena olevan sopimusehdon laadulla on oma merkityksensä epäselvyyssäännön soveltamisharkinnassa. Sopimusehdoilta, jotka sisällöltään poikkeavat selvästi dispositiivisesta oikeudesta laatijan vastapuolen vahingoksi, voidaan edellyttää erityisen selkeää muotoilua. Tällaisia ehtoja ovat esimerkiksi laatijalle dispositiivisten oikeussäännösten mukaan kuuluvaa vahingonkorvausvastuuta huomattavasti rajoittavat tai tällaisesta vastuusta kokonaan vapauttavat sopimusehdot.¹⁰⁸ Periaatteessa sopimusehdon laadulle annettavan merkityksen voidaan katsoa liittyvän sopimuksen tulkinnanvaraisuuden arviointiin. Ehtoa, jolla rajoitetaan laatijan vahingonkorvausvastuuta, pidetään helpommin tulkinnanvaraisena kuin esimerkiksi sopimuksen kohdetta koskevaa sopimusehtoa.

Vahingonkorvausvastuuseen liittyvien sopimusehtojen lisäksi epäselvyyssäännön soveltamisedellytysten täyttyminen on todennäköisempää myös sellaisten sopimusehtojen kohdalla, jotka poikkeavat sisällöltään merkittävästi alalla vakiintuneesta käytännöstä ja tavasta. Selkeämpää muotoilua voidaan edellyttää myös vakioehtojen pääsäännöistä poikkeavilta sopimusehdoilta. Sopimusehdon laadulle annettava merkitys riippuu siitä, onko ehdossa sovittu jostakin asiasta poikkeuksellisesti sopimuksen laatijan vastapuolen vahingoksi.¹⁰⁹ Sopimusehdon laadulle annettavasta merkityksestä sopimustulkinnassa toimii esimerkkinä korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2016:10.

KKO 2016:10: Korkein oikeus on ratkaisussaan perustellut sopimuksen laatijan vastapuolen perustellulle käsitykselle annettavaa suurempaa merkitystä sillä, että tulkinnan kohteena ollut sopimusehto on ollut yksin pankin laatima ja se on merkinnyt selkeää poikkeusta tavanomaiseen riskinjakoon sopimuspuolten välillä vain pankin eduksi. Tavanomaisena riskinjakona korkeimman oikeuden mukaan voidaan pitää sitä, että sopimustoiminnassa osapuolet kantavat itse riskin omasta liiketoiminnastaan ja sopimussuhteen aikana tapahtuvista itselle negatiivisista olosuhteiden muutoksista. Tapauksessa tulkinnan kohteena ollut sopimusehto mahdollisti poikkeuksellisesti sopimuskohteen hinnan korottamisen ehdossa eriteltyjen edellytysten täytyessä pankin yksipuolisella päätöksellä eikä siinä ollut lausuttu pankin velvollisuudesta vastaavasti alentaa hintaa muuttuneiden olosuhteiden perusteella. Koska laatijan vastapuolen saamaa käsitystä sopimuksen sisällöstä voitiin pitää perusteltuna, korkein oikeus päätyi tulkitsemaan sopimusta laatijan vastapuolen hyväksi.

Hemmon mukaan sopimusehdon laadulle annettava merkitys epäselvyyssäännön soveltamisharkinnassa vastaa tarkoitukseltaan pitkälti yllättävien ja ankarien sopimusehtojen korostamisvaatimusta. Sellaisilta sopimusehdoilta, jotka rajoittavat sopimuskumppanin oikeuksia tai lisää tämän velvoitteita tavanomaisesta poikkeavasti, voidaan edellyttää

¹⁰⁸ Wilhelmsson 1995, s. 87. Ks. myös Hemmo 2003a s. 646.

¹⁰⁹ Wilhelmsson 1995, s. 87.

erityistä näkyvyyttä ja selkeyttä, jotta ne tulisivat sellaisenaan sitoviksi.¹¹⁰ Sopimusehdon laatu voi siis toimia osaltaan epäselvyyssäännön soveltamista puoltavana seikkana.

3.3.4. Sopimusneuvotteluiden ja sopimuksen laadun merkitys

Annolan mukaan epäselvyyssäännön soveltamisen tulisi olla rajoittuneempaa tilanteissa, joissa osapuolet ovat olleet tietoisia, että sopimukseen jää jo siitä päätettäessä epäselvyyksiä. Annola on perustellut näkemystään sillä, että kyseessä ei ole sellainen epäselvyyssäännön tarkoittama riski, joka olisi säännön mukaisella tavalla osoitettavissa laatijan kannettavaksi. Jos osapuolet ovat olleet tietoisia sopimukseen jäävistä epäselvyyksistä siinä vaiheessa, kun sopimuksesta on neuvoteltu ja sen on solmittu, ei epäselvää ehtoa ole perusteltua tulkita epäselvyyssäännön mukaisesti ehdon laatineen osapuolen vahingoksi.¹¹¹ Annola on käyttänyt esimerkkinä tällaisesta sopimuksesta dynaamiseksi nimittämänsä sopimusta, joka on tarkoituksellisesti laadittu sellaiseksi, että sopimuspuolet täydentävät sitä vielä sopimuksen solmimisen jälkeenkin.¹¹²

Toisena esimerkkinä tällaisesta sopimustyyppistä, jonka osapuolet tietoisesti jättävät osittain epäselviksi ja hyväksyvät siihen jäävät epäselvyydet, toimii kolmannen henkilön antama tukikirje velkojalle, jolla tämä pyrkii vakuuttamaan velkojan siitä, että varsinainen velallinen suoriutuu veloistaan. Epäselvyyksien hyväksyminen tapahtuu jo sopimuksen laatimisvaiheessa. Annola on nimittänyt tällaista epäselvyyttä avoimeksi epäselvyydeksi. Tukikirjeenkin osalta epäselvyyteen liittyvä riski poikkeaa epäselvyyssäännön soveltamisen kannalta normaalista tilanteesta, jossa epäselvyys ilmenee vasta sopimuksen solmimisen jälkeen.¹¹³

Mielestäni epäselvyyssäännön kaavamaisista soveltamista edellä kuvatun kaltaisten sopimusten yhteydessä voidaan pitää ongelmallisena. Ratkaisupakon edessä säännön kaavamainen soveltaminen lienee silti mahdollista, jotta tulkintaongelma saadaan ratkaistua. Tosin sopimusosapuolen on lähes mahdotonta vilpittömin mielin vedota epäselvyyssäännön soveltamiseen tällaisen sopimuskohdan osalta, joka on tietoisesti jätetty avoimeksi. Sopimuspuolen käsitystä sopimuksen sisällöstä ei tällöin voitaisi pitää perusteltuna ja tämä estäisi epäselvyyssäännön soveltamisen. Ennen sopimuksen solmimista osapuolten on hyvä varmistaa kaikkien sopimuspuolten olevan tietoisia siitä, mitkä sopimuskohdat ovat tarkoituksella jääneet solmimisen hetkellä avoimiksi tai tulkin-

¹¹⁰ Hemmo 2003a, s. 646.

¹¹¹ Annola 2003, s. 334.

¹¹² Annola 2003, s. 31-32.

¹¹³ Annola 1995, s. 16-17.

nanvaraisiksi ja mistä syystä. Tästä olisi hyvä tehdä kirjaus sopimukseen esimerkiksi sopimuksen alussa, jossa voidaan kertoa tarkemmin sopimuksen tarkoituksesta.

3.4. Epäselvyyssäännön tarkoitus ja soveltamisella tavoitellut päämäärät

Tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntöjen ensisijaisena tehtävänä on auttaa tulkitsijaa tekemään tulkintaratkaisu kulloinkin käsiteltävänä olevassa tapauksessa. Tämän lisäksi tulkintasääntöjen soveltamiseen liittyy myös pyrkimys edistää tiettyjä oikeuspoliittisia tavoitteita.¹¹⁴ Sääntöjen taustalla vaikuttavat oikeuspoliittiset tavoitteet toimivat osaltaan myös oikeutuksena niiden mukaiselle tulkinnalle. Tulkintasäännön soveltamisen tarkoituksenmukaisuutta tarkasteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten säännön taustalla vaikuttavat oikeuspoliittiset tavoitteet toteutuvat ja voidaanko niitä pitää tavoiteltavina päämäärinä. Seuraavaksi käyn läpi niitä oikeuspoliittisia tavoitteita, joiden voidaan katsoa vaikuttavan epäselvyyssäännön taustalla.

3.4.1. Sopimustoiminnan ohjaaminen

Epäselvyyssäännön yhtenä tarkoituksena on ohjata sopimustoimintaa ja ehkäistä tulkintariitojen syntymistä. Oikeustoimilakikunnan mietinnössä esitetyin tavoin epäselvyyssäännöllä, kuten muillakin sopimusoikeudellisilla tulkintasäännöksillä, pyritään pitämään sopimuksen tulkintaa vaativien tilanteiden määrä sopimuskäytännössä mahdollisimman vähäisenä. Tulkintasäännöillä halutaan vaikuttaa sopimuksen osapuoliin siten, että tarvetta säännösten soveltamiselle ei tulisi. Tulkintaa vaativia tilanteita syntyy sitä vähemmän, mitä paremmin sopimusta laadittaessa osapuolet huolehtivat siitä, että sopimus on selkeästi muotoiltu. Epäselvyyssääntö ohjaa siis osaltaan osapuolia panostamaan sopimuksen laatimiseen.¹¹⁵

Oikeustoimilakitoimikunta on mietinnössään todennut vakiosopimuksia koskevien oikeudellisten tulkintasääntöjen, kuten epäselvyyssäännön, ennaltaehkäisevän vaikutuksen jääneen vähäiseksi yritysten sopimuskäytännössä. Vakiosopimuksiin tyypillisesti liittyvät ongelmat olivat jääneet oikeuskirjallisuuden ja oikeuskäytännön ratkaistaviksi. Tämän vuoksi toimikunta ehdotti juuri vakiosopimuksia koskevan lain säätämistä. Toimikunnan mukaan lain säätämisen myötä olisi voitu paremmin suojata erityisesti pienempiä yrittäjiä.¹¹⁶ Suomessa ei tällä hetkellä ole voimassa lakia, jota sovellettaisiin pelkästään vakiosopimuksiin. Elinkeinoelämän sopimustoimintaa on ohjattu lainsä-

¹¹⁴ Annola 2015, s. 264.

¹¹⁵ KM 1990:20, s. 28-29.

¹¹⁶ KM 1990:20, s. 300.

dännöllä kuitenkin esimerkiksi säätämällä laissa elinkeinonharjoittajien välisten sopimusehtojen sääntelystä (3.12.1993/1062).

Sopimustoiminnan ohjaaminen siten, että osapuolet muotoilisivat sopimusehdot selkeämmin, on kannattavaa taloudellisesta näkökulmasta. Riitojen välttäminen vähentää liiketoiminnasta syntyviä kustannuksia. Taloudellisen tehokkuuden kannalta on myös järkevää painottaa sopimuksen laatijan vastuuta, kun tällä on oletettavasti paremmat mahdollisuudet vaikuttaa ehtojen selkeämpään muotoiluun. Epäselvyyssäännöllä on kuitenkin todennäköisesti varsin vähäinen vaikutus käytännön sopimustoiminnan ohjaamisessa. Sopimuksia ei lähtökohtaisesti laadita mahdollisten riitojen varalta ja niitä silmällä pitäen vaan niiden ensisijainen tarkoitus on mahdollistaa taloudellisen vaihdannan sujuminen. Jo ilman epäselvyyssääntöäkin on turvallista olettaa sopimuspuolten pyrkivän lähtökohtaisesti laatimaan sopimuksen, johon ei jäisi tulevaisuudessa riitoja ja sen myötä kustannuksia aiheuttavia epäselvyyksiä.

Hemmo on kritisoinut epäselvyyssääntöä siitä, että sen myötä sopimuksen laatijan vastapuolelle voi olla edullista jäädä passiiviseksi sopimuksen muotoilussa ja se voi kannustaa sopimuspuolta hiljenemään havaitsemistaan tulkinnanvaraisuuksista. Hemmo on perustellut kantaansa sillä, että on mahdollista, että ehtojen muotoiluun osallistumaton sopimuspuoli näkee itselleen edullisemmaksi olla kertomatta ehtojen monimerkityksellisyydestä. Laatijan asemaa heikentää edelleen se, että tarkoituksellisesta passiivisuudesta on käytännössä vaikeaa esittää uskottavaa näyttöä oikeudenkäynnissä.¹¹⁷

Mielestäni tulkinnanvaraisia sopimusehtoja havaitessaan on varsin epätodennäköistä, että osapuoli näkisi niiden epäselvyyden positiivisena asiana, koska tällaisiin sopimusehtoihin sisältyy aina tulkintariski ja sitä myötä oikeudenkäyntikuluriski ja se, että sopimuksen mukaisten suoritusten toteuttaminen voisi estyä, mikä häittäisi hyvin todennäköisesti molempia osapuolia. Tästä huolimatta ei tietenkään kokonaan poissulkea sitä mahdollisuutta, että epäselvyyssäännöllä olisi joissakin tapauksissa passivoiva vaikutus sopimuksen laatijan sopimuskumppaniin.

Aho on esittänyt, että epäselvyyssääntö voi ehkäistä tilanteita, joissa laatija katsoisi itselleen edullisemmaksi muotoilla sopimusehdot monitulkintaisiksi. Tällä tavalla laatija saattaisi varautua sopimussuhteen kestäessä tapahtuviin muutoksiin ja muihin tapahtumiin. Laatija voisi tulkinnanvaraisuuksien vuoksi aina tilanteen mukaan valita itselleen

¹¹⁷ Hemmo 2003a, s. 639 alaviite 19.

edullisimman tulkinnan ehdon sisällöstä.¹¹⁸ Tähänkin näkökulmaan liittyy kuitenkin sama ongelma kuin edellä esitellyssä tilanteessa.

Epäselvyyssäännön konkreettista vaikutusta sopimusehtojen laatimiseen ei voida käytännössä mitata. Mitä enemmän sopimustoiminnassa käytetään apuna oikeudellisia asiantuntijoita, voi säännön merkitys kasvaa sopimustoimintaa ohjaavana tulkintasääntönä. Epäilen, että tähän asti säännöllä on kuitenkin ollut hyvin vähän konkreettista vaikutusta sopimuksen laatimisen aikaan ja että se on toiminut enemmänkin jälkikäteisenä ”rangastuksena” sopimuksen laatijalle.

3.4.2. Riskinjako

Epäselvyyssäännön taustalla voidaan nähdä vaikuttavan ajatus tulkintariskin kohtuullisesta jakamisesta sopimuspuolten kesken. Annola onkin pitänyt epäselvyyssääntöä muiden tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntöjen tavoin riskinjakoperiaatteena.¹¹⁹ Epäselvyyssääntöä on perusteltu sillä, että se toimii riskinjakajana sopimussuhteen osapuolten välillä, kun sopimuksen sisällöstä syntyy epäselvyyttä. Laatijan on ollut mahdollista hyötyä sopimusehdon muotoilusta. Aho on katsonut ehtojen laatijan hyötyvän muotoilusta, koska tämä on voinut muotoilla ehdot itselleen edullisiksi ja turvata näin ollen etunsa paremmin sopimussuhteessa. Tämän mahdollisen hyödyn vastapainona laatija kantaa riskin siitä, että ehto osoittautuu epäselväksi.¹²⁰

Epäselvyyssääntöön liittyy olennaisesti tietynlainen kohtuullisuuspunninta. Säännön mukaista tulkintaa voidaan perustella sillä, että on kohtuullista jättää tulkintariski sopimuksen laatijan kannettavaksi, koska tällä on ollut parhaimmat mahdollisuudet estää epäselvyyksien ilmeneminen. Erityisesti kohtuusnäkökulma korostuu vakiosopimusten kohdalla, koska ne on useimmin laadittu alan asiantuntijan toimesta.¹²¹ Hemmo on tässä yhteydessä puhunut sovelias vastuunkantaja –argumentaatiosta. Tämä taloussävytteinen argumentaatio on käytettävissä myös epäselvyyssäännön yhteydessä. Sitä sopimuspuolta, joka pystyy parhaiten hallitsemaan sopimusriskiä, voidaan pitää soveliaana vastuunkantajana.¹²² Soveliaan vastuunkantajan osoittaminen onnistuu tarkastelemalla sopimuspuolten ominaisuuksia sekä toimimismahdollisuuksia silloin, kun sopimusta on laadittu.

¹¹⁸ Aho 1968, s. 258.

¹¹⁹ Annola 2015, s. 271-272.

¹²⁰ Aho 1968, s. 258-259.

¹²¹ Wilhelmsson 1995, s.83. Ks. lisäksi Aho 1968, s. 262.

¹²² Hemmo 2003a, s. 58-59.

Epäselvyyssäännön soveltamisessa kohtuullisen riskin jaon kannalta keskeistä on sopimuspuolilla olleet toimintamahdollisuudet osallistua ehtojen muotoiluun. Jos osapuolella ei ole ollut merkittävää vaikutusvaltaa ehtojen lopulliseen muotoiluun, on riskin kohdistaminen epäselvyyssäännön mukaisella tulkinnalla tälle osapuolelle vaikeammin perusteltavissa. Ongelmallisena riskin jaon kannalta voidaan pitää tilannetta, jossa sopimusehdot on laadittu elinkeinonharjoittajan ja viranomaisen yhteistyön tuloksena, jos viranomaisella on ollut suurempi tai yhtä suuri vaikutusvalta ehtojen sisältöön ja niiden muotoiluun. Tällaisessa tilanteessa epäselvyyssäännön mukainen tulkinta laatijan vahingoksi voi näyttäytyä jopa kohtuuttomana elinkeinonharjoittajan kannalta.¹²³

Pohdittaessa kenen vastuulle riski on kohtuullista jättää kannettavaksi, kiinnitetään arvioinnissa huomiota sellaisiin olosuhteisiin, toimimismahdollisuuksiin, osapuolten ominaisuuksiin ja muihin vastaaviin seikkoihin, jotka ovat olleet havainnoitavissa ja olemassa jo sopimuksen solmimisen aikaan. Kohtuusnäkökulman huomioon ottaminen useammin sopimustulkinnassa on mielestäni hyvä ja tavoiteltava asia.

3.4.3. Heikomman suojaaminen

Epäselvyyssäännön yhtenä tarkoituksena voidaan pitää heikomman osapuolen suojaamista sopimussuhteessa. Epäselvyyssäännön soveltaminen hyödyttää lähtökohtaisesti sitä sopimuspuolta, jota sopimusoikeudessa yleisesti pidetään heikompana osapuolena ainakin muodollisesti. Heikompana pidetään yleensä sitä sopimuspuolta, jonka tehtäväksi on jäänyt toisen sopimuspuolen asettamien sopimusehtojen hyväksyminen ilman todellista mahdollisuutta vaikuttaa sopimuksen sisältöön tai muotoiluun. Sopimusoikeudessa heikompana voidaan pitää lisäksi osapuolta, jolla ei ole ollut käytännössä mahdollisuutta kieltäytyä sopimuksen solmimisesta esimerkiksi sopimuskumppanin monopoliaseman vuoksi.¹²⁴

Sopimusehtojen laatiminen jätetään usein sopimussuhteen asiantuntevamman osapuolen tehtäväksi. Laatijana toimii monesti se sopimuspuoli, joka on vahvemmassa asemassa taloudellisten resurssiensa tai esimerkiksi monopoliasemansa vuoksi. Paremmat tiedolliset ja taloudelliset resurssit omaavalla ja sopimuksen laatineella osapuolella voidaan katsoa olevan etulyöntiasema suhteessa muihin sopimuksen osapuoliin. Epäselvyyssääntö toimii tätä etulyöntiasemaa kaventavana tekijänä.¹²⁵

¹²³ Hemmo 2003a, s. 640 alaviite 24.

¹²⁴ Annola 1995, s. 10-11 ja Ämmälä 1995, s. 250.

¹²⁵ Hemmo 2003a, s. 640.

Annola on vuonna 1995 esittänyt, että epäselvyyssäännön soveltamisessa heikkomuus liittyy ensisijaisesti sopimuksen osapuolen muodolliseen asemaan laatijan vastapuolena. Tarkasteltavana ei ole sopimuskumppanin henkilö ja tämän yksilölliset ominaisuudet suhteessa sopimuskumppaniinsa vaan asia. Heikompana pidettävän osapuolen asema syntyy sopimuksen laatimisen aikaan. Epäselvyyssääntöä sovellettaessa kaavamaisesti suojataan yleensä kuitenkin myös tosiasiallisesti heikompaa sopimuspuolta, koska vastuu sopimuksen laatimisesta jätetään tavanomaisesti sosiaalisesti, tiedollisesti ja taloudellisesti paremmassa asemassa olevalle osapuolelle.¹²⁶ Erityisesti epäselvyyssäännön soveltamisella on katsottu olevan tarkoitus suojata sopimussuhteen heikompaa osapuolta, kun tulkinnan kohteena ovat vakiosopimusehdot.¹²⁷

Sosiaalisesti ja taloudellisesti heikommassa asemassa olevan sopimuspuolen suojaaminen epäselvyyssäännön avulla ei ole sattumaa. Epäselvyyssäännön soveltamisella on ollut tarkoitus puuttua sopimuspuolten välisiin voimasuhteisiin, jotka ovat syystä tai toisesta epätasapainossa.¹²⁸ Kuluttajasopimuksille ominainen sopimuspuolten voimasuhteiden epätasapaino on toiminut yhtenä tärkeänä syynä sille, miksi säännön soveltamista koskeva säännös päädyttiin ottamaan kuluttajansuojalakiin. Säännön johdosta on mahdollista ja sen tarkoituksena on ollut suojata kuluttajasopimussuhteissa sopimuspuolten sosiaalisesti, tiedollisesti ja taloudellisesti heikompana pidettävää osapuolta. Tämä käy ilmi kuluttajansuojalain hallituksen esityksestä (HE 218/1994 s. 9), jossa on todettu olevan oikeudenmukaista jättää tulkintariski asiantuntevamman elinkeinonharjoittajan kannettavaksi.

Epäselvyyssääntöä soveltamalla toteutettavaa heikomman osapuolen suojaamista ei voida pitää täysin ongelmattomana. Kurkela on todennut epäselvyyssäännön soveltamisen olevan perusteltavissa markkinavoimien ollessa epätasapainossa eli pääsääntöisesti soveltaminen tulisi kyseeseen lähinnä kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä sopimussuhteissa. Ongelmallisena epäselvyyssäännön soveltamisessa Kurkela on perustellusti pitänyt sitä, että sopimuksen muotoilussa aktiivisena toiminutta osapuolta käytännössä rangaistaan hänelle vahingollisella tulkinnalla. Samalla passiivisena pysytellyt osapuoli palkitaan. Kurkela on esittänyt, että sopimuksen laatijan vastapuolta tulisi päinvastoin kannustaa hänelle vahingollisen tulkinnan uhalla esittämään korjauksia ja

¹²⁶ Annola 1995, s. 10-11.

¹²⁷ Saarnilehto ym. 2012, s. 452.

¹²⁸ KM 1990:20, s. 319.

tarkennuksia sopimukseen. Kurkelan mukaan tulkintariski voitaisiin perustellusti jättää passiiviseksi jättäytyneen sopimuspuolen kannettavaksi.¹²⁹

Epäselvyyssäännön avulla voidaan puuttua sopimuspuolten epätasavertaisiin asemiin. Sopimuspuolen heikkomuus arvioidaan perinteisesti suhteessa sopimuskumppaniinsa. Tämä tarkoittaa sitä, että jossakin sopimussuhteessa heikompana pidettävä osapuoli voi olla jossain toisessa sopimussuhteessa vahvempana pidettävä osapuoli. Epäselvyyssääntöä sovellettaessa heikommuuden arvioinnissa painaa eniten osapuolen asema laatijan vastapuolena, joka tarkoittaa sitä, että tällä ei ole ollut jostakin syystä mahdollisuutta osallistua ehtojen muotoiluun. Mikään ei kuitenkaan estä ratkaisijaa tutkimaan syvemmin osapuolen heikommuuden syitä ja sitä, minkälainen painoarvo voidaan sopimuspuolen pelkälle asemalle antaa, jos muut seikat viittaavat osapuolten olevan tasavertaisissa asemissa esimerkiksi taloudellisilta, tiedollisilta ja taidollisilta resursseiltaan.

Heikommuuden arvioinnilla on erityisesti merkitystä siihen, voidaanko tulkintariskin kohdistamista laatijan kannettavaksi pitää kulloinkin kyseessä olevassa tilanteessa kohtuullisena. Joissakin tilanteissa on mahdollista, että epäselvän sopimuksen tai sen ehdon laatija voi tosiasiallisesti olla vastapuoltaan heikommassa asemassa, kun otetaan huomioon kaikki vaikuttavat seikat ja olosuhteet. Koska muodollisesti heikompi sopimuspuoli ei ole aina tosiasiallisesti heikompi, on oikeuskirjallisuudessa esitetty että epäselvyyssääntöä ei tulisi soveltaa kaikissa tapauksissa kaavamaisesti.¹³⁰

3.4.4. Tulkintakontekstin luominen

Annola on korkeimman oikeuden KKO 2010:69 ratkaisua koskevassa kommentissaan käsitellyt epäselvyyssäännölle mahdollisesti muodostuvaa uutta asemaa tulkintakontekstin määrittäjänä. Ratkaisun perusteluissa epäselvyyssääntöön on viitattu tavalla, jonka tarkoitus näyttäisi olleen lähinnä kuvastaa toisen sopimuspuolen aseman heikkuutta suhteessa sopimuskumppaniinsa. Ratkaisun perustelujen kohdassa 11. oikeus on todennut yksipuolisesti laadittuja vakiosopimusehtoja tulkittavan niiden laatijan vahingoksi, jos sopimukseen on jäänyt epäselviä sopimusehtoja. Myöhemmissä ratkaisun perusteluissa oikeus ei ole ottanut kuitenkaan kantaa siihen, onko ehtoja pidettävä epäselvinä vai ei. Korkein oikeus vaikuttaisi käyttäneen ratkaisussaan epäselvyyssääntöä siten, että sen avulla on luotu tulkintaan ensin tietty asetelma, jonka perusteella sopimusta yritetään tulkinnan edetessä tulkita juuri laatijan vahingoksi. Tällainen tulkinta

¹²⁹ Kurkela 2003, s. 214.

¹³⁰ Annola 1995, s. 12 ja Wilhelmsson 1995, s. 83.

laajentaisi epäselvyyssäännön soveltamisalaa nykyisestä, jossa sääntöä voidaan soveltaa vasta sen jälkeen, kun ehto on todettu säännön tarkoittamalla tavalla epäselväksi. Anno-la onkin pitänyt mahdollisena, että varsinaista epäselvyyssääntöä ei olisi välttämätöntä sellaisenaan käyttää vaan sen taustalla vaikuttavat seikat voivat tulla muutoinkin tulkinnassa huomioon otetuiksi. Edellä kuvatussa tapauksessa korkein oikeus ei ollut päättänyt soveltamaan epäselvyyssääntöä tavanomaisella tavalla sopimuksessa olleen epäselvyyden ratkaisemiseksi.¹³¹

Epäselvyyssäännön asema tulkintasääntönä ja tulkintatavat kehittyvät ajan kuluessa. Epäselvyyssäännön käyttäminen tulkinnan lähtökohtia kuvaavana periaatteena voi olla yksi esimerkki siitä, miten sääntöä tullaan tulevaisuudessakin enemmän soveltamaan. Epäselvyyssäännön taustalla vaikuttavia seikkoja näyttäisi pidettävän merkittävässä asemassa sopimustulkinnassa, kun säännön soveltamisalaa pyritään ratkaisusta ilmenevällä tavalla laajentamaan koskemaan muitakin tulkintatilanteita kuin vain niitä, joissa sopimus on todettu säännön tarkoittamalla tavalla tulkinnanvaraiseksi.

4. LIIKESOPIMUSTEN ERITYISPIIRTEET

Tässä kappaleessa käsittelen sellaisia liikesopimuksiin liittyviä erityispiirteitä, jotka voivat vaikuttaa epäselvyyssäännön soveltamiseen ja joihin soveltamisharkinnassa voidaan kiinnittää huomiota. Tarkastelen erityisesti kuluttajasopimusten ja liikesopimusten välisiä eroavaisuuksia, koska kuluttajasopimukset ovat epäselvyyssäännön yleisin soveltamisala. Liikesopimuksia, kuten muitakin sopimuksia, on loputtomasti erilaisia eikä tarkoitukseni ole kuvata tyhjentävästi kaikkia liikesopimuksiin yleisesti liitettyjä ominaispiirteitä.

4.1. Sopimusvapauden ja sopimuksen sitovuuden periaatteet

Liike-elämän sopimukset käsitetään yleisesti perinteisiksi sopimuksiksi, joissa sopimusvapautta ja sopimuksen sitovuutta turvaavat oikeudelliset periaatteet saavat merkittävän aseman.¹³² Verrattuna liikesopimuksiin kuluttajasopimussuhteisiin liittyy merkittävästi enemmän pakottavaa lainsäädäntöä. Kuluttajansuojatavoitteiden edistämiseksi sopimuspuolten oikeutta päättää itse sopimuksen sisällöstä on kavennettu. Kuluttajasopimussuhteissa pakottavan sääntelyn tarkoituksena on suojata sopimussuhteen heikompänä pidettävää osapuolta siitä huolimatta, onko sopimuspuolten voimasuhteissa tosi-

¹³¹ Annola 2010, s. 6.

¹³² Lehtinen 2006, s. 61.

asiallisia eroja. Kuluttajansuojanormeja ei sovelleta elinkeinonharjoittajien välisissä sopimussuhteissa, vaikka osapuolten voimaerot olisivat selvästi epätasapainossa.¹³³

Liikesopimussuhteissa sopimusvapauden keskeinen asema on havaittavissa muun muassa siitä, että lainsäätäjä on hyvin harvoin katsonut perustelluksi rajoittaa liikesopimusten osalta sopimusvapautta pakottavalla lainsäädännöllä.¹³⁴ Pakottavan lainsäädännön puuttuessa liikesopimuksen osapuolet voivat melko vapaasti määrätä itse sopimussuhteeseen vaikuttavasta normistosta.¹³⁵ Lakia varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929 OikTL) sovelletaan sopimusoikeudellisena yleislakina liikesopimussuhteissa. Toisena keskeisenä lainsäädäntönä, joka koskee liikesopimuksia, voidaan pitää kauppalakia (355/1987 KL). Kauppalaki ei ole pakottavaa lainsäädäntöä. Liikesopimusten osapuolet voivat sopia asioista keskenään kauppalaista ja useimmissa tapauksissa myös oikeustoimilaista poikkeavalla tavalla.

Sopimusvapaus on periaatteena korostunut juuri liikesopimussuhteissa monestakin syystä. Elinkeinoharjoittajien välillä solmittavien liikesopimusten tarkoitus on taata yritysmarkkinoiden toimivuus ja tuottaa kaikille sopijapuolille taloudellista hyötyä. Liikesopimuksia käyttämällä voidaan turvata taloudellisen vaihdannan sujuvuus ja tehokkuus. Pakottavaa sääntelyä vastaan puhuvina seikkoina on pidetty sopimuskäytännön jatkuvaa muuttumista ja sopimuskumppaneiden intressien moninaisuutta verrattuna kuluttajasopimussuhteisiin. Tehokkaan taloudellisen vaihdannan kannalta on tärkeää, että liike-elämässä pystytään joustavasti solmimaan sopimuksia osapuolten parhaaksi katsomalla tavalla.¹³⁶

Liikesopimuksille on lisäksi ominaista, että ne ovat henkilöneutraaleja. Niiden tarkoitus ei ole lähtökohtaisesti tyydyttää yksilön tarpeita. Tämän takia sosiaalisille näkökohdille, kuten heikomman suojaamiselle, ei ole perinteisesti annettu kovinkaan suurta tilaa liike-elämän sopimustoiminnassa. Yleensä sopimusoikeudessa sopimusvapauden rajoittamista on perusteltu juuri sosiaalisilla syillä. Esimerkiksi työsopimuslain (26.1.2001/55

¹³³ Halila – Hemmo 2008, s. 5-6.

¹³⁴ Hemmo 2003a, s. 73.

¹³⁵ Ks. tarkemmin liikesopimussuhteisiin sovellettavasta lakiin perustuvasta normistosta Hemmo 2003a, s. 567-568. Sopimusvapauteen voidaan puuttua sovittelusäännöksen (OikTL 36 §) perusteella jälkikäteisesti. Liikesopimuksille ei ole säädetty vastaavanlaista sopimustyyppiin kohdistuvaa lakia, kuten kuluttajasopimuksille.

¹³⁶ Halila – Hemmo 2008, s. 26.

TSL) irtisanomista koskevia lainsäännöksiä on perusteltu työntekijän heikolla asemalla suhteessa työnantajaan.¹³⁷

Sopimusvapaus ei ole käsitteenä täysin yksiselitteinen. Muukkonen on esittänyt, että sitä tulisi pitää muodollisena yläkäsitteenä, joka on hajotettavissa sopimusvapauden elementteihin. Tarkoituksenmukaisimpana Muukkonen on pitänyt sopimusvapauden jaottelua kuuteen eri alakäsitteeseen. Nämä alakäsitteet ovat muotovapaus, päätäntäväpauus, sopimuskumppanin valintavapaus, tyyppivapaus, sisältövapaus suppeassa merkityksessä ja purkuvapaus.¹³⁸ Sopimusvapaudesta puhuttaessa on vapaudella tarkoitettu perinteisesti sitä, että yksilön toimintavapautta ei ole rajoitettu lainsäännöksillä tai muiden henkilöiden toimesta. Tätä on nimitetty oikeuskirjallisuudessa normatiiviseksi sopimusvapaudeksi.¹³⁹ Sopimusvapauden laajuutta sääntelevät lakiin otetut säännökset eivät anna kuitenkaan oikeaa kuvaa sopimuspuolen tosiasiallisesta sopimusvapaudesta. Tosiasiallisesta sopimusvapaudesta puhuttaessa kiinnitetään huomio osapuolten todellisiin mahdollisuuksiin vaikuttaa sopimuksen muotoiluun ja sisältöön.¹⁴⁰

Sopimusvapauden voidaan katsoa toteutuvan tosiasiallisesti, kun sopimuspuolilla on tasavertaiset vaikutusmahdollisuudet saada omat etunsa huomioduksi sopimusta laadittaessa siten, että toinen osapuoli ei pääse yksin määräämään sopimukselle annettavasta sisällöstä. Perustavana ajatuksena on, että molemmat osapuolet ovat yhdenvertaisina huolehtineet omista eduistaan sopimusta tehtäessä. Siltä varalta, että sopimussuhteen toinen osapuoli ei pysty valvomaan riittävästi omia etujaan on lainsäätäjä tarpeen mukaan säännellyt pakottavin normein sopimuspuolten keskinäisiä oikeuksia ja velvollisuuksia, jotta saavutettaisiin mahdollisimman oikeudenmukainen lopputulos. Telaranta on painokkaasti todennut heikomman osapuolen suojaamisen olevan oikeusjärjestyksen tehtävä.¹⁴¹ Sopimusoikeudessa lähtökohtana olevaan rajattomaan sisältövapauteen puuttumista voidaan perustella monilla eri näkökohdilla. Kohtuuteen, yhdenvertaisuuteen ja

¹³⁷ Toisaalta tällainen sääntely voidaan nähdä sopimusvapauden rajoittamisen sijaan myös sopimusvapautta parantavana tekijänä, kuten Pöyhönen on väitöskirjassaan esittänyt. Ks. tarkemmin Pöyhönen 1988, s. 269.

¹³⁸ Muukkonen 1958, s. 234-235 ja alaviite 29.

¹³⁹ Pöyhönen 1988, s. 269.

¹⁴⁰ Wilhelmsson 1985, s. 39. Erityisesti liiketoiminnassaan pääsääntöisesti vakiosopimusehtoja käyttävän osapuolen vastapuolen tosiasiallinen mahdollisuus vaikuttaa sopimusehtojen sisältöön ja muotoiluun on yleensä lähes olematon. Sopimusvapaus rajoittuu tällaisessa tilanteessa päätäntäväpauteen tai sopimuskumppanin valitsemiseen. Sopimuskumppanin valinnalla voi joissakin tapauksissa pyrkiä vaikuttamaan sopimuksen sisältöön. Tätäkin vapautta voi rajoittaa kuitenkin se seikka, että alalla toimivat käyttävät samoja vakiosopimusehtoja.

¹⁴¹ Telaranta 1990, s. 17-18. Voimasuhteiden eroavaisuuksien vuoksi tosiasiallista sopimusvapautta on haluttu tukea ottamalla lakiin pakottavia lainsäännöksiä esimerkiksi työsopimuksia ja kuluttajasopimuksia koskeviin lakeihin.

luottamukseen liittyvillä näkökohdilla on ollut merkittävä asema sisältövapauden rajoittamisessa.¹⁴²

Kappaleessa 3. esitellyllä tavalla epäselvyyssäännön soveltamisharkinnassa annetaan merkitystä seikoille, jotka vaikuttavat normaalisti sopimuksen sitovuuden syntymisen arviointiin ja siihen, minkä sisältöisenä sopimuksen katsotaan syntyneen. Sopimusvapauden lisäksi sopimuksen sitovuuden periaate on yksi tärkeimmistä sopimusoikeudellisista periaatteista. Sopimukset menettäisivät merkityksensä, jos ne eivät lähtökohtaisesti sitoisi osapuolia.¹⁴³ Sopimusoikeudessa sopimuksen sitovuutta on perusteltu ajan kuluessa monin erilaisin tavoin. Sitovuutta on perusteltu esimerkiksi sillä, että sitovuudella on positiivisia vaikutuksia yhteiskuntaan ja sopimuspuolille. Sitovuus voidaan oikeuttaa sopimuspuolten ilmaisemalla tahdolla, luottamukseen ja kohtuuteen perustuvilla näkökohdilla ja osapuolen perustellulla käsityksellä sopimuksen sisällöstä.¹⁴⁴ Sopimusten sitovuuden turvaamiseksi on sopimusoikeudenalalla kehitetty seuraamusjärjestelmä, jotta sopimuskumppanit eivät voisi ilman seurauksia jättää noudattamatta solmimiaan sopimuksia.¹⁴⁵

Elinkeinotoiminnan tehokkuuden ja toimivuuden kannalta on tärkeää, että sopimusten sitovuutta pidetään aina lähtökohtana. Tämä luo luottamusta sopimuksiin ja helpottaa yritysten keskinäistä kaupankäyntiä. *Pacta sunt servanda* –normia voidaankin pitää yhtenä liike-elämän sopimustoiminnan tärkeimmistä periaatteista.¹⁴⁶ Lehtinen on käsitellessään liikesopimusten sitovuuden toteutumista todennut sitovuuden olevan niiden osalta ankaraa. Sitovuuden korostunutta asemaa liikesopimussuhteissa ilmentää *rigor commercialis* –käsitteen käyttäminen. Liikesopimuksen osapuolilta odotetaan sopimuksen ehtojen erityisen huolellista noudattamista.¹⁴⁷

Sopimusten sitovuus ei ole kuitenkaan ehdotonta edes liikesopimusten osalta. Sitovuudesta on katsottu voitavan poiketa esimerkiksi sovittelemalla sopimusta, jos jokin sopimuksen ehdoista osoittautuukin sopimuksen solmimisen jälkeen syystä tai toisesta kohtuuttomaksi.¹⁴⁸ Sitovuuteen voidaan puuttua, jos osapuolille sopimuksella osoitetut vel-

¹⁴² Saarnilehto ym. 2012, s. 88.

¹⁴³ Saarnilehto 2005, s. 157.

¹⁴⁴ Ks. tarkemmin Pöyhönen 1988, s. 100 ja s. 370 ja Niemi 1996, s. 194-196.

¹⁴⁵ Ks. tarkemmin Norros 2007, s. 96-97.

¹⁴⁶ Kurkela 2003, s. 22.

¹⁴⁷ Lehtinen 2006, s. 96-97.

¹⁴⁸ Saarnilehto 2005, s. 163.

voitteet ovat selvästi epäsuhtaisia tai, jos on pystytty osoittamaan, että toista sopimuspuolta on johdettu harhaan sopimuksesta neuvoteltaessa.¹⁴⁹

4.2. Lojaliteettiperiaate

Sopimusoikeudessa lojaliteettivelvollisuus tarkoittaa lyhyesti selitettynä sitä, että sopimuspuoli on velvollinen pidättäytymään sopimuskumppaniaan vahingoittavasta toiminnasta ja sitä, että sopimuspuolten on otettava omassa toiminnassaan kohtuullisessa laajuudessa huomioon myös sopimuskumppaninsa etu. Lojaliteettivelvollisuuden tarkempi sisältö voidaan määritellä laissa, sopimuksessa tai se voidaan ottaa muuten huomioon kaikissa sopimussuhteissa vaikuttavana oikeusperiaatteena. Lojaliteettivelvollisuuden rikkomisesta ei ole säädetty mitään selkeästi määriteltyä yleistä sanktiota.¹⁵⁰

Lojaliteettiperiaatteella ja lojaalisuudella on korostunut asema liike-elämän sopimussuhteissa. Niiden merkityksen kasvuun vaikuttavat markkinoiden ja riskinoton kasvaminen sekä tietomäärän kasvaminen. Lojaalilla toiminnalla tuetaan yritysmarkkinoiden toimivuutta ja siitä hyötyvät lähtökohtaisesti kaikki liikesopimussuhteiden osapuolet.¹⁵¹ Sopimuspuolelta odotetaan lojaalisuutta jo sopimusta valmisteltaessa. Osapuolilta odotetaan rehellisyyttä ja heidän on toimittava hyvässä uskossa sopimuksesta neuvoteltaessa. Varsinkin asiantuntevamman osapuolen voidaan odottaa menettelevän siten, että tämän sopimuskumppanille ei synny virheellistä käsitystä sopimuksen olennaisista edellytyksistä tai ehtojen merkityksestä. Oikeuskirjallisuudessa on kannatettu lojaliteettivelvollisuuden ankarampaa arviointia, jos sopimussuhteen osapuolilta odotetaan yhteistoimintaa, sopimussuhde on pitkäkestoinen tai jos sopimus on luonteeltaan henkilökohtainen.¹⁵²

Lojaliteettivelvollisuus korostuu kestosopimussuhteissa, joita esiintyy yleisimmin juuri liike-elämässä. Kestosopimussuhteet vaativat osapuolilta aktiivisempaa yhteistoimintaa. Yleensä molemmat kestosopimuksen osapuolet haluavat jatkaa sopimussuhdetta mahdollisimman pitkään.¹⁵³ Lojaliteettivelvollisuuden korostaminen ja sopimuksen käsittäminen osapuolten yhteistoimintana, on johtanut siihen, että osapuolten on yhä enenevissä määrin otettava huomioon vastapuolen etu omassa sopimustoiminnassaan. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi korostunutta velvollisuutta selvittää yleisten sopimusehtojen sisäl-

¹⁴⁹ Hemmo 2003a, s. 49.

¹⁵⁰ Pöyhönen 1988, s. 19.

¹⁵¹ Lehtinen 2006, s. 76-79.

¹⁵² Saarnilehto ym. 2012, s. 126-129.

¹⁵³ Halila – Hemmo 2008, s. 10.

töä mahdollisimman selkeällä tavalla sopimuskumppanille sopimuksesta neuvoteltaessa.¹⁵⁴

Sopimustulkinnassa lojaliteettivelvollisuuden täyttämiseksi tai sen laiminlyönnille voidaan antaa merkitystä. Epälojaalisti toiminut osapuoli ei esimerkiksi voi onnistuneesti vedota muodollisesti pätevään sopimusehtoon, jos osapuoli on tarkoituksella jättänyt korjaamatta sopimuskumppaninsa saaman virheellisen käsityksen kyseisen ehdon sisällöstä.¹⁵⁵ Ämmälä on esittänyt, että eräiden sopimustyyppien yhteydessä heikomman suojaamista toteutetaan sopimussuhteissa sillä, että toiselle sopimuspuolelle asetetaan korostuneempi lojaliteettivelvollisuus. Käytännössä epäselvyyssäännön soveltamisen voidaan katsoa tarkoittavan sitä, että korostetaan laatijan lojaliteettivelvollisuutta suhteessa sopimuskumppaniinsa. Sopimuspuolelta sopimussuhteessa edellytetty huolellisuusvelvollisuus, ammattitaitovelvollisuus, avustamisvelvollisuus ja neuvontavelvollisuus ilmentävät lojaliteettiperiaatetta.¹⁵⁶

4.3. Osapuoliasetelma ja sopimustasapaino

Liikesopimussuhteissa sopimuspuolia pidetään lähtökohtaisesti keskenään tasavertaisina. Elinkeinonharjoittajalta voidaan odottaa asiantuntemusta omalta alaltaan. Oikeudellisia palveluja hyödyntämällä elinkeinonharjoittaja voi parantaa asemaansa sopimussuhteessa.¹⁵⁷ Rationaalisesti toimivalta elinkeinonharjoittajalta voidaan odottaa oikeudellisten palvelujen käyttöä, jos oma asiantuntemus ei riitä ja jos palvelujen käyttämiseen on taloudelliset mahdollisuudet. Lehtinen on korostanut tasavertaisuusolettaman tärkeyttä liikesopimussuhteissa. Olettama valaa uskoa vaihdantaan ja sen sujuvuuteen. Ilman asiantuntijuutta yritys menestyisi heikosti alallaan.¹⁵⁸ Olen Lehtisen kanssa samaa mieltä siitä, että liikesopimussuhteissa on perusteltua pitää sopimuspuolia lähtökohtaisesti tasavertaisina.¹⁵⁹

Osapuolten välisestä asetelmasta ja tasavertaisuudesta puhuttaessa kiinnittyy huomio sopimussuhteen osapuolten yksilöllisiin piirteisiin ja näiden välisiin eroavaisuuksiin.

¹⁵⁴ Wilhelmsson 1995, s. 23.

¹⁵⁵ Niemi 1996, s. 190. Myös Lehtinen on esittänyt kirjoittamassaan artikkelissa, että liikesopimuksen tulkinnassa tulisi ottaa huomioon liikesopimussuhteissa korostuva lojaliteetti ja osapuolilta odotettava yhteistoiminta. Lehtinen 2007, s. 157.

¹⁵⁶ Ämmälä 1995, s. 264-265.

¹⁵⁷ Hemmo 2003a, s. 31.

¹⁵⁸ Lehtinen 2006, s. 233-234.

¹⁵⁹ Sopimusoikeudessa elinkeinonharjoittajien väliselle tosiasialliselle epätasavertaisuudelle on koettu tarpeelliseksi antaa joissakin tilanteissa merkitystä. Esimerkiksi sovitteluharkinnassa merkitystä voidaan antaa sille, että elinkeinonharjoittaja on sopimussuhteessa kuluttaja verrattavassa asemassa. Hemmo II 2003, s. 71.

Sopimuspuolen asiantuntijuudella voidaan tarkoittaa sopimusteknistä osaamista tai sopimuksen kohteeseen ja sopimusalaan liittyvää asiantuntijuutta. Osapuolten tasavertaisuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon lisäksi erot taloudellisessa tilanteessa ja tosiasiallinen sopimusvapaus, jota on käsitelty edellä luvussa 4.1..¹⁶⁰

Heikomman suojaamiseen liittyvien näkökohtien huomioon ottamiseen liikesopimussuhteissa on suhtauduttu varsin kriittisesti oikeuskirjallisuudessa. Lehtinen on todennut heikomman suojaamisen yritysten välisissä liiketoiminnoissa olevan haitallista vaihdannan toteutumisen kannalta, sillä osapuolten pääseminen sopimukseen voi hankaloitua, vaikka osapuolilla olisikin yhteisenä intressinä saada sopimus solmittua. Yritys voi tahallisesti näyttäytyä heikkona eli peitellä omaa vahvuuttaan, kun se katsoo tällaisen toiminnan olevan hyödyllistä liiketaloudellisesti. Suuri kokoinen yritys voi esiintyä halutessaan esimerkiksi pienemmän tytäryhtiönsä nimellä ja näin saavuttaa aseman heikompana sopimuspuolena. Lehtisen mukaan ongelmallista heikomman suojaamisessa elinkeinonharjoittajien välisissä sopimuksissa on myös se, että liiketoiminnassa perinteisesti tavoiteltu voitto voi joutua tavoitteena kyseenalaiseen valoon.¹⁶¹

Lehtinen on lisäksi esittänyt, että markkinavoimien sekä yritysten välisen kilpailun johdosta yritystoimintaa harjoittavat heikot toimijat karsiutuvat luonnollisesti pois. Liiallinen heikompien osapuolten suojaaminen yritystoiminnassa aiheuttaa ongelmia tasapainoiselle kilpailutilanteelle ja siitä voi seurata lopulta markkinoiden ja tarjonnan vääristymistä. Heikomman sopimuspuolen suojan korostamisessa on myös vaarana, että heikkoina pidettyjen toimijoiden kanssa ei haluta enää solmia sopimuksia.¹⁶²

Lehtinen on käsitellyt heikomman suojaamiseen pyrkivästä sääntelystä aiheutuvia ongelmia liike-elämän sopimussuhteissa. Ongelmana voidaan pitää Lehtisen mukaan ensinnäkin sitä, että heikomman suojaamisen myötä heikompana pidetty osapuoli voi välttää hänelle kuuluneen velvoitteen tai riskin. Heikommaksi mielletyn elinkeinonharjoittajan kanssa ei välttämättä myöskään haluta heikomman suojaamiseen liittyvien riskien vuoksi solmia sopimuksia. Heikomman suojaaminen voi johtaa yritysmarkkinoilla lisäksi epäterveeseen tilanteeseen, jossa liiketoiminnassaan epäonnistuneesti toiminut yritys voi selviytyä heikomman suojaamiseen pyrkivien sopimusoikeudellisten periaatteiden ja säännösten johdosta odotettua paremmin.¹⁶³

¹⁶⁰ Hemmo 2003b, s. 64-65 ja Ämmälä 1995, s. 242-243.

¹⁶¹ Lehtinen 2006, s. 140-142.

¹⁶² Lehtinen 2006, s. 143-146.

¹⁶³ Lehtinen 2006, s. 257-258.

Liikesopimusten yhteydessä puhutaan lisäksi usein sopimustasapainosta. Sopimustasapainolla tarkoitetaan sopimuskumppaneiden sopimuksella määriteltävien keskinäisten oikeuksien ja velvollisuuksien välistä tasapainoa. Osapuolille sopimuksella asetettujen velvollisuuksien ja oikeuksien epätasapainolla on perusteltu muun muassa sopimuksen sovittelua. Tällöin sopimusta tarkastellaan kohtuusnäkökulmasta.¹⁶⁴

Lähtökohtaisesti sopimuspuolet saavat sopimusvapautensa mukaisesti sopia sopimukseen liittyvien riskien jakamisesta haluamallaan tavalla. Keskeistä sopimustasapainon arvioinnissa on se hetki, jolloin sopimus on solmittu eikä riskien mahdollisesta realisoitumisesta ole ollut vielä tietoa.¹⁶⁵ Lehtinen on katsonut, että liikesopimussuhteissa sopimus on sen osapuolten oman vapaan tahdon mukaisesti määritelty tasapainotila. Sopimusta voitaisiin siis täten pitää tasapainoisena siitä huolimatta, että osapuolet eivät olisi keskenään tasavertaisissa asemassa.¹⁶⁶

Artikkelissaan Lehtinen on todennut, että elinkeinonharjoittajien välisissä liikesopimuksissa osapuolet määrittelevät ja päättävät yksin siitä, minkälainen tasapainotila sopimussuhteessa vallitsee. Lehtinen on korostanut tasapainotilan huomioon ottamisen tärkeyttä, kun liikesopimusta ryhdytään tulkitsemaan.¹⁶⁷

4.4. Sopimustoiminnan erityispiirteet, kehitys ja vaihdannan intressi

Perinteinen sopimuskäsitys on perustunut irtaimen kertaluontoiseen kauppaan, jossa tavara myydään rahaa vastaan. Sopimusoikeuden alalla kehitetyt ja jo pitkään käytössä olleet tulkintasäännöt ja tulkinnan keinot on kehitetty alun perin ratkaisemaan niitä ongelmia, jotka yleisimmin ilmenivät perinteistä sopimuskäsitystä vastaavassa sopimussuhteessa. Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisille sopimuksille on ominaista, että ne ovat kertaluontoisia ja sopimuskohteena on valmis tuote tai palvelu. Liikesopimuksissa sopimuksen kohteena voi olla sen sijaan yhä useammin palvelukokonaisuus, toimintaprosessit tai tieto ja osaaminen. Tällaisiin liikesopimuksiin liittyy keskeisesti se, että sopimuskohteen täsmällinen määrittely voi olla haastavaa ja lisäksi liian laajaksi paisuva sopimusteksti voi oikeastaan vaikeuttaa sopimuksen sisällön ymmärtämistä.¹⁶⁸

Yritystoiminnassa on koko ajan enemmän tarpeen toimia yhteistyössä muiden elinkeinonharjoittajien kanssa uusien tuotteiden ja palveluiden kehittämisessä. Yhteistyötä

¹⁶⁴ Pöyhönen 1988, s. 5.

¹⁶⁵ Hemmo 2003a, alaviite 37, s.31.

¹⁶⁶ Lehtinen 2006, s. 238.

¹⁶⁷ Lehtinen artikkeli 2007, s. 148-149.

¹⁶⁸ Haavisto 2005, s. 123-128 ja Hannula ja Kari 2007, s. 94.

tehdessä korostuvat vastavuoroisuus ja sopimuskumppanien välinen luottamus. Sopiminen tulee sitä mutkikkaammaksi mitä useampia osapuolia sopimuksessa on. Elinkeino-toiminta ei perustu enää pelkästään sellaiseen vaihdantaan, jossa toinen osapuolista on myyjän ja toinen ostajan asemassa.¹⁶⁹

Liikesopimukset ovat usein pitkäkestoisia. Sopimussuhteiden ollessa pitkäkestoisia on todennäköisempää, että olosuhteet muuttuvat eikä kaikista sopimuksen ehdoista tai merkityksellisistä seikoista huomata sopia tai ole ollut mahdollista tyhjentävästi sopia sopimuksen tekohetkellä. Liiketoiminnassa tehtävien pitkäkestoisten sopimusten yhtenä ominaispiirteenä on pidetty sitä, että ne ovat epätäydellisiä. Epätäydellisyydellä tarkoi-tetaan sitä, että sopimusta joudutaan työstämään useamman kerran sopimussuhteen ai-kana esimerkiksi sitä täydentämällä, muuntelemalla ja täsmentämällä. Oikeuskirjalli-suudessa on esitetty, että sopimukset voidaan käsittää nykyään myös prosessina, jolle on ominaista muuttuvuus ja uudelleen muotoutuminen ajan myötä.¹⁷⁰

Elinkeinoelämässä vakioehtojen käyttö on koko ajan lisääntynyt niin suurten liikelaitos-ten kuin myös yksittäisten elinkeinonharjoittajien sopimustoiminnassa. Tällaiset vakio-sopimusehdot on laadittu useimmiten asiantuntijoiden avulla. Mahdollista on myös, että yleisten sopimusehtojen laatijana on toiminut ammattialan etujärjestö.¹⁷¹ Markkinoilla joukko-oikeustoimet ovat lisääntyneet sekä kuluttajasuhteissa että elinkeinoharjoittajien välisissä sopimussuhteissa. Sopimusehtojen vakiinnuttaminen tekee joukko-oikeustoimien toteuttamisesta kannattavampaa.¹⁷²

Yritysmarkkinat toimivat liikesopimusten toimintaympäristönä.¹⁷³ Tästä syystä vaih-dannan intressi korostuu liikesopimussuhteissa. Vaihhdannan intressillä tarkoitetaan ly-hyesti selitettynä sitä, että taloudellinen vaihdanta nähdään yhteiskunnan kannalta mer-kittävänä ja hyödyllisenä toimintana, jonka sujuvuutta on hyvä edistää yhteiskunnan eri aloilla. Pöyhönen on esittänyt, että vaihdanta on aidosti onnistunutta siinä vaiheessa, kun vaihdanta on hyödyttänyt kaikkia siihen osallistuneita osapuolia.¹⁷⁴

Vakioehtojen käyttäminen vähentää niitä käyttävän yrityksen transaktiokustannuksia. Vakioehtoja käyttävän osapuolen sopimuskumppani voi hyötyä myös niiden käyttämi-sestä, koska niiden laatimisesta koituvat kustannukset eivät tule hänen maksettavakseen

¹⁶⁹ Haavisto 2005, s. 123-125.

¹⁷⁰ Haavisto 2005, s. 130-131 ja Määttä 2005 s. 174.

¹⁷¹ Telaranta 1990, s. 182.

¹⁷² Wilhelmsson 2008, s. 65.

¹⁷³ Lehtinen 2006, s. 11.

¹⁷⁴ Ks. tarkemmin Pöyhönen 1988, s. 270-272.

kauppahintaan sisällytettynä. Vakioehtojen käyttämisestä voivat hyötyä siis molemmat osapuolet, kun sopimuksenteko helpottuu ja valmistelukustannukset pysyvät pieninä.¹⁷⁵

Elinkeinonharjoittajien sopimustoiminnassa keskeisenä tavoitteena on liiketoiminnan sujuvuuden takaaminen. Sujuvuuden takaamiseksi liiketoiminnassa käytetyt sopimukset on laadittava hyvin.¹⁷⁶ Mahdolliset riitaisuudet on pyrittävä joko kokonaan välttämään tai ratkaisemaan joustavasti ilman tarvetta viedä asiaa tuomioistuimeen. Sopimukset laaditaan ensisijaisesti liiketoimintaa varten, joten täydellisen sopimuksen laatiminen on harvemmin osapuolten tavoitteena, vaikkakin tällainen sopimus voisi olla hyödyllinen mahdollisessa tuomioistuinmenettelyssä.¹⁷⁷

Liikesopimuksille on tyypillistä, että niiden sisällöstä neuvotellaan osapuolten kesken huolellisesti. Sopimusehdoista neuvotellaan kuluttajasopimuksia herkemmin riippumatta siitä, ovatko ehdot yleisesti käytettyjä vai yksilöllisesti tiettyä sopimussuhdetta varten laadittuja. Liikesopimukseen liittyy yleensä suurempia riskejä ja intressejä kuin kuluttajasopimussuhteisiin, joten sopimusehdoista tarkemmin neuvottelu on sopimuskumppaneiden intressissä useammin kuin kuluttajasopimuksissa.¹⁷⁸

5. EPÄSELVYSSÄÄNNÖN SOVELTAMINEN LIIKESOPIMUSTEN TULKINNASSA

Liikesopimuksen osapuolet haluavat lähtökohtaisesti selvittää keskenään sopimuksen sisällön, kun sopimuksen sisällöstä syntyy erimielisyyttä.¹⁷⁹ Korkeimman oikeuden ratkaisuja koskien epäselvyysäännön soveltamista liikesopimusten tulkinnassa on varsin vähän johtuen osittain ainakin siitä, että liikesopimukseen liittyvät riitaisuudet ratkaistaan useimmin välimiesoikeuksissa. Tässä luvussa tarkastelen, miten epäselvyysääntöä on käytännössä sovellettu liikesopimusten tulkinnassa ja miten liikesopimusten erityispiirteet voidaan ottaa huomioon epäselvyysäännön soveltamisharkinnassa. Lisäksi tarkastelen, mitä ongelmakohtia epäselvyysäännön mukaiseen tulkintaan voi liittyä liikesopimussuhteissa.

¹⁷⁵ Pohjonen 2005, s. 123-128.

¹⁷⁶ Määttä 2005, s. 175. Määttä on esittänyt yleispätevänä ohjeistuksena, että sopimuksen yksityiskohtien hiomiseen kannattaa käyttää sen verran aikaa, että sopimuksen viilaamiseen ja muokkaamiseen käytettävät kustannukset ovat samalla tasolla, kuin tällä sopimuksen hiomisella saavutettavat lisätuotot. Tällaisten kustannuslaskelmien tekeminen on kuitenkin hyvin hankalaa käytännössä.

¹⁷⁷ Nysten-Haarala 2005, s. 143.

¹⁷⁸ Määttä 2005, s. 175-176. Määttä on korostanut, että sopimuksen kohteen suuri arvo, mahdolliset sopimuksen johdosta tehtävät poikkeuksellisen merkittävät investoinnit, ennestään tuntematon sopimuskumppani ja eriaikaiset suoritukset ovat sellaisia seikkoja, joiden perusteella on syytä panostaa enemmän sopimuksen laatimiseen ja sen yksityiskohtien hiomiseen.

¹⁷⁹ Lehtinen 2006, s. 126-128.

5.1. Sopimustyyppin ja sopimusehdon laadun merkitys

Epäselvyyssäännön yleisintä soveltamisalaa ovat vakiosopimusehdot. Epäselvyyssäännön tultua sovellettavaksi liikesopimuksen tulkinnassa, on usein ollut kyse tilanteesta, jossa sopimussuhteessa on käytetty vakiosopimusehtoja.¹⁸⁰

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2016:10 (pk 26) todennut tulkittavan sopimusehdon olleen osa pankin yksin laatimia yleisiä sopimusehtoja. Epäselvyyssäännön soveltamisen katsottiin olevan mahdollista, koska osapuolten tarkoituksesta ei ollut saatavissa selvitystä eikä ehdon sisällöstä ollut neuvoteltu osapuolten kesken sopimuksesta päätettäessä. Ratkaisu tukee vallalla olevaa näkemystä siitä, että epäselvyyssäännön yleisimmän soveltamisalueen muodostavat sopimustoiminnassa käytettävät vakioehdot.

Epäselvyyssääntö voi tulla sovellettavaksi liikesopimuksen tulkinnassa myös silloin, kun kyse on yksilöllisesti laaditusta sopimuksesta. Tämä on kuitenkin selvästi harvinaisempaa, koska yksilöllisesti laadittujen sopimusten sisällöstä on yleensä aina käyty neuvotteluja osapuolten kesken eikä tällöin ole kovinkaan yksinkertaista osoittaa tulkinnanvaraisuudesta vastuussa olevaa osapuolta.

Tapauksessa KKO 1996:19 on ollut kyse yksilöllisesti sopimussuhdetta varten laaditusta rakennusurakkasopimuksesta. Oikeus päätyi tapauksessa soveltamaan epäselvyyssääntöä ja tulkitsi epäselväksi osoittautunutta ehtoa laatijana toimineen kaupungin vahingoksi.

Kun liikesopimus on laadittu pitkäaikaista sopimussuhdetta varten, jolloin sopimussuhde voidaan yhden perinteisen sopimuksen sijaan nähdä enemmänkin sopimusprosessina, lisää tämä epäselvyyssäännön soveltamisen mahdollisuutta, koska pitkäkestoisessa sopimussuhteessa on voinut olla perusteltua jättää joustovaraa tiettyihin sopimuskohtiin, jotta sopimusta ei tarvitsisi muokata usein sopimussuhteen aikana muuttuneita tilanteita vastaavaksi. Myös tällaista sopimusta tulkittaessa on oikeuskäytännön mukaan mahdollista soveltaa epäselvyyssääntöä.

Korkein oikeus on ratkaisunsa KKO 2010:69 perustelujen kohdassa 11 lausunut, että tulkinnan kohteen ollessa osa yksin toisen osapuolen laatimia vakioehtoja, tulee mahdollisia epäselvyyksiä tulkita näin ollen tämän osapuolen vahingoksi. Kyseisessä tapauksessa sopimus oli pitkäkestoinen yhteistoimintaa koskeva sopimus. Riitaa osapuolten välillä oli syntynyt sopimuksen irtisanomista käsittelevän sopimusehdon sisällöstä. Korkeimman oikeuden esittelijä on ratkaisua koskevassa mietinnössään todennut, että ehdon epäselvyyttä arvioitaessa tulisi ottaa huomioon se, että pitkäaikaisesta sopimussuhteesta sovittaessa on mahdotonta tietää ja ennakoida kaikkia tulevia tapahtumia siten, että kaikki irtisanomisperusteet voitaisiin laatia yksityiskohtaisesti ja tyhjentävästi. Toisin sanoen esittelijän mukaan sopimusehtojen ei voida todeta olevan epäselviä vain sillä perusteella, että ehdoissa on päädytty käyttämään joustavia käsitteitä sopimussuhteen laadun vuoksi.

¹⁸⁰ Esimerkiksi KKO 2010:69, KKO 2003:26

Mielestäni ehdon epäselvyyden arvioinnissa tulisi antaa merkitystä myös niille sille, minkä vuoksi sopimukseen on jäänyt epäselviä sopimuskohтия. Jos on olemassa perusteltu syy käyttää ehdossa joustavia käsitteitä, olisi kohtuutonta tulkita tällaisessa tilanteessa ehtoa laatijan vahingoksi, joka on pyrkinyt kuitenkin sopimusprosessin aikana toimimaan huolellisesti ehdot laatiessaan.

Sopimuksen allekirjoittavat osapuolet ovat harvemmin liikesopimussuhteissa toimineet sopimustekstin varsinaisina laatijoina. Liikesopimuksille on yleistä, että ne on laadittu ulkopuolisten asiantuntijatahojen, kuten asianajajien, toimesta sopimusosapuolen toimeksiannosta. Epäselvyyssäännön soveltamista ei oikeuskäytännön perusteella estä se, että liikesopimuksen on tosiasiallisesti laatinut sopimusosapuolen edustaja.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1996:19 on oikeus todennut, että sopimusta voitiin tulkita sopimuksen laatijana toimineen kaupungin vahingoksi, koska sen edustajat olivat laatineet tulkinnan kohteena olleen sopimuksen. Tapauksessa kunta oli rakennuttajana solminut rakennusurakkasopimuksen urakoitsijana toimineen yrityksen kanssa.

Edellä kuvatun kaltaisessa tilanteessa sopimuksen tosiasiallisesti laatineet osapuolet eivät osallistu sopimuksen täytäntöönpanoon tai sen allekirjoittamiseen eivätkä sopimukseen sitoutuvat osapuolet ole olleet mukana ehtojen muotoilussa perinteiseksi mielletyllä tavalla. Tällaisen sopimuksen tulkinnassa epäselvyyssäännön soveltamiselle asetettu kynnys pitäisi olla mielestäni korkealla, kun otetaan huomioon säännön soveltamisen taustalla vaikuttava tahto jättää tulkintariski sen osapuolen kannettavaksi, jolla on ollut paremmat mahdollisuudet estää tulkinnanvaraisuuden syntyminen. Jos varsinaiset sopimuspuolet eivät ole osallistuneet sopimuksen ehtojen laatimiseen ja muotoilemiseen, on vaikeaa osoittaa, kuka olisi sovelias vastuunkantaja, kun sopimusehto osoittautuikin epäselväksi.

Lehtinen on katsonut, että epäselvyyssääntöä ei voitaisi automaattisesti soveltaa tilanteessa, jossa yksikään sopimuksen osapuolista ei ole osallistunut sopimuksen laatimiseen. Sääntöä voitaisiin kuitenkin soveltaa tilanteissa, joissa sopimuspuolen asiamies on laatinut sopimuksen. Tällaisessa tilanteessa Lehtisen mukaan epäselvyyssäännön soveltaminen olisi perusteltavissa valtuutusta koskevien periaatteiden mukaisesti. Sopimuksen laatimisessa pätee sopimuskumppanin vastuu valitsemansa edustajan toimista.¹⁸¹

Oikeuskäytännössä epäselvyyssäännön soveltamista on katsottu puoltavan se seikka, että tulkittavana oleva sopimusehto on sisällöltään laatijan vastapuolen oikeuksia rajoit-

¹⁸¹ Lehtinen 2007 artikkeli, s.163.

tava.¹⁸² Liikesopimuksen tulkinnassa epäselvyyssäännön soveltamista puoltavana seikkana on pidetty sitä, että tulkinnan kohteena olevalla sopimusehdolla on poikettu dispositiivisesta lainsäädännöstä siten, että ehto on huonontanut laatijan vastapuolen asemaa sopimussuhteessa siitä, mikä asema osapuolella olisi ollut ilman kyseistä ehtoa. Tällaista ehtoa käyttävältä sopimuspuolelta voidaan odottaa ehdon selkeää muotoilua. Tällaisia ehtoja ovat esimerkiksi yleisesti liikesopimussuhteessa käytetyt vastuunrajoitusehdot. Samankaltaisena tilanteena voidaan nähdä myös sellaisten ehtojen käyttö, jotka poikkeavat selvästi alan tavanomaisesta käytännöstä ja tavasta.¹⁸³

KKO 2016:10: Sopimusehdon laadulle ja sisällölle on annettu merkitystä korkeimman oikeuden ratkaisussa. Ratkaisun perusteluissa on käyty läpi luottotoiminnassa yleisesti noudatettavaa riskinjakoa, jonka mukaisesti luotonottaja kantaa riskin viitekoron muuttumisesta ja pankki kantaa omaan liiketoimintaansa liittyvät riskit. Korkein oikeus on perusteluissaan todennut sopimuspuolten välillä tehtävän riskinjaon tapahtuvan perinteisesti siten, että osapuolet kantavat itse riskin omasta liiketoiminnastaan ja itselleen epäedullisista olosuhteiden muutoksista. Luotonannossa marginaali on yleensä tarkoitettu pysymään samana koko sopimuksen keston ajan. Ehto, joka salli marginaalin korotuksen pankin yksipuolisella päätöksellä, merkitsi poikkeusta tähän pääsääntöön ja sille on annettu merkitystä tulkinnassa. Korkein oikeus päätyi soveltamaan asiassa epäselvyyssääntöä, jolloin epäselväksi osoittautunutta ehtoa tulkittiin pankin vahingoksi.

KKO 2016:10 oikeustapauksessa on kysymys ollut oikeuden mukaan riskinsiirtoehdosta. Merkittävänä seikkana on pidetty myös sitä, että ehto on vaikuttanut vain yhteen suuntaan pankille edullisella tavalla. Ehdossa ei ollut velvoitettu pankkia laskemaan sovittua marginaalia tilanteessa, jossa varainhankinnan kustannukset vähenisivät. Ehto on mahdollistanut vain marginaalin noston. Tällä perusteella oikeus on asettanut pankille selvitysvelvollisuuden siitä, että varainhankinnan kustannusten nousu osoitetaan ”riittävän luotettavalla tavalla”. Vastapuolen perustellulle käsitykselle voitiin oikeuden mukaan antaa suojaa, koska sopimusehdon oli katsottu turvaavan vain pankin etuja.¹⁸⁴

Kun sopimuspuolella on todettu olleen mahdollisuus muotoilla ehto selkeämmin, voi tulla arvioitavaksi, onko asiassa kohtuullista odottaa laatijalta ehdon selkeämpää muotoilua. Tällöin ehdon sisällöllä ja sen merkityksellä sopimussuhteen kannalta on paino-

¹⁸² Ratkaisussaan KKO 2009:13 korkein oikeus on todennut (pk 10), että vakiosopimuksen rajoitusehtoa ei voitu tulkita kuluttajan vahingoksi, kun sopimusehtoa oli pidettävä epäselvänä. Vaikka korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2009:13 on ollut kyse kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisestä sopimuksesta, voidaan olettaa samankaltaisten tosiseikkojen vaikuttavan samalla tavalla myös liikesopimuksen tulkinnassa.

¹⁸³ Wilhelmsson 1995, s. 66.

¹⁸⁴ KKO 2016:10 kaltaisessa tilanteessa voi samanaikaisesti tulla suoritettavaksi supistava tulkinta, jonka mukaan ehtoa on tulkittava supistavasti. Korkein oikeus on todennut ehtoa tulkittavan suppeasti tilanteissa, joissa tulkinnan kohteena oleva sopimusehto koskee osapuolten välistä riskinjakoa ja joka sallii toisen osapuolen yksipuolisesti muuttaa osapuolten keskeisiä oikeuksia ja velvollisuuksia. Yksipuolisesti muutettavaa ja osapuolten välistä riskinjakoa koskevaa sopimusehtoa oli pidettävä korkeimman oikeuden mukaan siinä mielessä merkityksellisenä, että sitä tulee tulkita suppeasti.

arvoa. Edellä esitetyssä ratkaisussa KKO 2016:10 tarkennuksen tekemisen edellyttämistä ei ollut pidetty kohtuuttomana pankin kannalta, kun kyse on ollut merkittävästä riskinjakoon liittyvästä sopimusehdosta.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1996:19 oikeus on päätenyt soveltamaan epäselvyysääntöä ja tulkinnut sopimusta laatijan vahingoksi. Rakennusurakkasopimuksessa osapuolina olivat olleet kunta ja urakoitsijana toiminut yritys.

KKO 1996:19: Osapuolten välillä oli syntynyt epäselvyyttä siitä, oliko kaupunki velvollinen maksamaan sopimuskumppanilleen tuottokorkoa sopimuksen perusteella pidättämistään ja myöhemmin palauttamistaan maksueristä. Sopimuksessa osapuolet eivät olleet sopineet tuottokoron maksamisesta eikä sellaisen maksamisesta ollut myöskään keskusteltu. Oikeus päätyi pitämään yhtiön käsitystä tuottokoron maksusta perusteltuna luultavimmin siitä syystä, että vakiintuneen oikeuskäytännönkin mukaan palautusvelalle katsottiin voitavan maksaa korkoa ilman, että siitä olisi erikseen sovittu osapuolten kesken. Sopimuksen laatija ei ollut vedonnut muihin vaikutuksellisiin seikkoihin kuin sopimustekstiin, jossa ei ollut sovittu tuottokoron maksamisesta.¹⁸⁵

Ratkaisu on mielenkiintoinen siinäkin mielessä, että korkolakiin ei sisältynyt säännöstä, jossa olisi määrätty velvollisuudesta maksaa palautusvelalle tuottokorkoa. Voisi olettaa, että tämä tarkoittaisi sitä, ettei maksuvelvollisuutta synny, ellei sellaisesta erikseen nimenomaisesti sovita osapuolten kesken. Liikesopimusten tulkinnassa epäselvyysääntö voi siis tulla sovellettavaksi ja sopimusehtoa pitää tulkinnanvaraisena silloinkin, kun jostakin asiasta ei ole huomattu ottaa määräystä ollenkaan sopimukseen.¹⁸⁶ Näin on menetelty myös kuluttajasopimuksen tulkinnassa tapauksessa KKO 1990:74.

5.2. Sopimuspuolten ominaisuuksien ja toimimismahdollisuuksien merkitys

Epäselvyysäännön soveltamisharkinnassa on mahdollista kiinnittää huomiota osapuolten muodollisen aseman lisäksi osapuolten tosiasialliseen asiantuntemukseen. Annola on puoltanut osapuolten asiantuntemuksen huomioimista epäselvyysäännön sovelta-

¹⁸⁵ Aiemmissa oikeuksissa oli kuultu myös todistajia, jotka olivat kertoneet, että pidätetyille maksuerille ei ollut tarkoitettu maksaa tuottokorkoa. Näitä todistajien kertomuksia korkein oikeus ei pitänyt kuitenkaan merkityksellisinä.

¹⁸⁶ Korkein oikeus ei ollut kuitenkaan yksimielinen ratkaisusta. Esittelijä oli ollut erimieltä ratkaisusta ja katsonut mietinnössään, että yhtiö ei ollut näyttänyt, että urakkasopimusta solmittaessa olisi sovittu koron maksamisesta pidätysajalta. Yhtiö ei ollut myöskään näyttänyt, että rakennuslalla olisi yleisenä tapana maksaa pidätetyille erille korkoa. Näin ollen korkolain 2 §:n 1 momentin ja 3 §:n 1 momentin mukaan kaupunki ei olisi ollut velvollinen maksamaan korkoa velan eräpäivää edeltävältä ajalta, kun sellaisesta ei ollut erikseen sovittu eikä tällainen käytäntö ollut myöskään alalla vakiintunut kauppatalpa. Muut erimiel-tä olleet oikeusneuvokset eivät olisi myöskään muuttaneet hovioikeuden antamaa tuomiota perustuen todistajien kertomuksiin, jotka korkein oikeus lopullisessa ratkaisussaan oli katsonut vaikuttamattomiksi.

misharkinnassa. Annola on pitänyt jopa mahdollisena vastuun siirtämistä laatijalta vastapuolelle, jos ehdon on laatinut selvästi asiantuntemattomampi osapuoli.¹⁸⁷

Epäselvyyssäännön soveltamisharkinnassa sopimuspuolten ominaisuudet voivat vaikuttaa siihen, pidetäänkö ehtoa ylipäänsä säännön tarkoittamalla tavalla tulkinnanvaraisena. Tämän lisäksi sopimuspuolten ominaisuuksille annetaan merkitystä, kun tarkastellaan sitä, onko sopimuksen laatimisen aikaan jonkin sopimussuhteen osapuolen tosiasiallinen sopimusvapaus ollut rajoittunut ja mitä toimia tulkinnanvaraisuuden syntymisen estämiseksi erityisesti sopimuksen laatijalta on voitu edellyttää.

Sopimusehdon tulkinnanvaraisuutta arvioidaan lähtökohtaisesti samalla tavalla liikesopimuksissa ja kuluttajasopimuksissa. Liikesopimussuhteen osapuolten ominaisuuksien ja asemien eroavaisuudet voivat oikeuskäytännön mukaan vaikuttaa tulkinnanvaraisuuden arviointiin ja sitä myötä siihen, voiko epäselvyyssääntö tulla sovellettavaksi sopimuksen tulkinnassa.

Tapauksessa KKO 2016:10 kuntayhtymän saamaa käsitystä voitiin pitää perusteltuna, koska sillä ei ollut ominaisuuksiensa perusteella edellytyksiä ymmärtää sopimusehtoa pankin esittämällä tavalla. Kuntien puolesta sopimuksesta neuvotelleet henkilöt eivät olleet pankkitoiminnan ammattilaisia. Jotta sopimuskumppani olisi voinut ymmärtää sopimusehdon sisällön pankin esittämällä tavalla, olisi sopimuskumppanin tullut tietää, minkälainen pankin varainhankinnan rakenne on ja miten sen kustannukset jakautuvat.

Korkein oikeus on perustellusti ratkaisussaan KKO 2016:10 katsonut, että pankin esittämää tietämystä pankin varainhankinnan rakenteesta ei ole ollut kohtuullista edellyttää sopimuskumppanina olleilta kunnilta.¹⁸⁸ Jos sopimuskumppanina olisi kuntien sijaan ollut toinen pankkitoimintaa harjoittava toimija, olisi tilanne voinut olla toinen. Pankki oli perustanut oman tulkintavaihtoehtonsa sellaisiin seikkoihin, joita ei ole voinut muutoin havaita, ellei sopimuskumppani myös harjoittaisi itse pankkitoimintaa tai olisi aikaisemmin sellaista harjoittanut. Kuntien asiantuntemuksessa ollut puute suhteessa sopimuskumppaniinsa vaikutti siis siihen, että ehtoa voitiin pitää tulkinnanvaraisena epäselvyyssäännön tarkoittamalla tavalla.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Annola 2016, s. 275.

¹⁸⁸ Tulkinnanvaraisuuden arvioinnissa on tärkeää, että tulkinnan kohteena olevaa ehtoa tarkastellaan molempien osapuolten näkökulmasta heidän tietotasonsa ja asiantuntevuus huomioon. Korkeimman oikeuden ratkaisemassa tapauksessa KKO 2016:10 hovioikeus ei ollut pitänyt tulkinnan kohteena olevaa sopimusehtoa epäselvänä. Hovioikeus on todennut ratkaisussaan, että asiassa esitetty selvitys on osoittanut, että viitekorkoa ei tule ottaa ollenkaan huomioon, kun arvioidaan pankin varainhankinnan kustannusten muuttumista.

¹⁸⁹ Asiantuntevuuden arvioinnissa olisi perusteltua ottaa huomioon myös se, missä määrin laatija on asiantuntevampi verrattuna vastapuoleensa. Jos osapuolten asiantuntemuksessa ei katsota olevan merkittäviä eroja, ei sille tulisi antaa tulkinnassa ainakaan ratkaisevaa merkitystä. KKO 2016:10 ratkaisussa oltaisiin

Korkein oikeus on antanut asiantuntemuksessa oleville eroavaisuuksille vastaavalla tavalla merkitystä myös ratkaisussaan KKO 2003:26, jossa sopimuksen osapuolina ovat olleet konsulttiyritys ja seurakuntayhtymä.

KKO 2003:26: Korkein oikeus on lausunut perusteluissaan, että konsulttiyhtiö on asiantuntemuksensa perusteella ollut paremmassa asemassa suhteessa sopimus-kumppaniinsa, kun arvioidaan osapuolten mahdollisuuksia arvioida sopimuksen sisältöä sen sanamuodon ja muotoilun perusteella. Tämän eroavaisuuden vuoksi on oikeus todennut, että tulkinnassa erityistä painoarvoa käsitykselle, johon seurakunta on voinut perustellusti päätyä sopimustekstin perusteella.

KKO 2003:26 ratkaisu on mielenkiintoinen. Korkein oikeus on päättänyt pitämään seurakuntayhtymän saamaa käsitystä konsulttiyhtiön korvausvastuusta perusteltuna, vaikka se on tarkoittanut konsulttiyhtiölle 5 000 000 markan suuruisen riskin ottamista, kun konsulttiyhtiön sopimuksen mukaisesta suorituksesta saatavan korvauksen suuruudeksi oli sovittu vain 46 000 markkaa.

Mielestäni Juha Laine on oikeustapausta koskevassa kommentissaan nostanut perustellusti esiin, että ratkaisussa KKO 2003:26 olisi ollut aiheellista asettaa kyseenalaiseksi seurakunnan heikompi asema suhteessa konsulttiyhtiöön. Asiassa olisi voitu edellyttää seurakunnalta parempaa asiantuntemusta sopimusta laadittaessa. Seurakunta ei ole kulluttajaan rinnastettavassa asemassa, koska sillä on selkeästi paremmat tiedolliset, taloudelliset ja taidolliset resurssit suojata omat etunsa ja ymmärtää sopimuksen sisältö. Juha Laine on oikeustapauskomentissaan nostanut esille evankelisluterilaisen kirkon aseman Suomen merkittävänä rakennuttajana ja sen merkityksen seurakunnan asiantuntemuksen arvioinnin kannalta kyseisessä tapauksessa. Laineen mukaan seurakunnalta olisi voitu edellyttää konsulttisopimuksen ymmärtämistä rakennusalan yleisen käsityksen mukaisena ja selventämisvelvollisuus sopimusehdon sisällöstä olisi tullut asettaa sopimuksen laatijalle vain, jos tämän olisi pitänyt käsittää seurakunnan ymmärtäneen ehdon toisella tavalla.¹⁹⁰ Olen samaa mieltä Laineen kanssa siitä, että asiassa olisi voitu myös päätyä lopputulokseen, jossa seurakunnan käsitystä sopimuksen sisällöstä ei olisi pidetty perusteltuna.¹⁹¹ Mielestäni liikesopimussuhteissa ei tulisi pitää sopimuksen osapuolia

voitu myös päätyä toiseen lopputulokseen. Kunnat rahoittavat toimintansa pääsääntöisesti saamallaan verotuloilla ja ottamallaan lainoilla. Kunnat sopivat säännöllisesti määrältään suurien lainojen ottamisesta ja kilpailuttavat rahoituspalveluja niin kuin kyseessä olevassa tapauksessakin on tehty. Kunnilla on myös omat lakimiehensä ja taloudelliset resurssit asiantuntijoiden käyttöön sopimuksista neuvotellessaan. Asiantuntevuudessa ilmenneet eroavaisuudet ovat olleet edellä mainittu huomioon ottaen tapauksessa varsin vähäiset.

¹⁹⁰ Laine 2003, s. 1032.

¹⁹¹ Seurakuntayhtymän toiminnassa olisi voitu nähdä viitteitä huolimattomasta toiminnasta, jolloin käsitystä ei olisi voitu pitää perusteltuna. Huolellisen toiminnan merkitystä on korkein oikeus arvioinut ratkaisussa KKO 2011:13. Ratkaisunsa perusteluissa kohdassa 8 korkein oikeus on todennut, että huolelli-

liian kevein perustein epätasavertaisissa asemissa. Sopimuksen laatija ei ole liikesopimussuhteissa yhtä usein tiedollisesti ja taidollisesti vastapuoltaan paremmassa asemassa kuin kuluttajasuhteissa

Oikeuskäytännössä on epäselvyyssääntöä sovellettu liikesopimuksen tulkinnassa tapauksessa, jossa leasing sopimuksen virhevastuuta ja sopimuksen purkamista koskevia sopimusehtoja pidettiin epäselvinä. Ratkaistavana oli, oliko yrityksellä oikeutta vedota rahoitusyhtiötä vastaan laitteiden virheisiin ja purkaa sopimus.

KKO:2008:53: (pk 16) GE Capitalin ja Salon West-Hair Oy:n tekemä leasing sopimus on luonteeltaan vuokrasopimus. Sopimus ja sen osana olevat yleiset ehdot ovat vuokranantajan laatimat ja sopimuksen epäselviä ehtoja tulee tulkita laajajansa vahingoksi. Sopimuksessa ei ole selvästi mainittu, ettei vuokranantaja ole vastuussa vuokrakohteen virheestä eikä sopimuksessa ole kielletty vuokralle ottajaa purkamasta leasing sopimusta vuokrakohteessa olevan virheen perusteella. Vuokralle ottajan oikeus purkaa sopimus vuokrakohteen virheellisyyden perusteella määräytyy siten irtaimen esineen vuokraa koskevien periaatteiden mukaan. Irtaimen esineen vuokrassa vuokralle ottajalla on oikeus purkaa vuokrasopimus vuokraesineen olennaisen virheen perusteella.

Ratkaisussa korkein oikeus perusteli epäselvyyssäännön soveltamista sillä, että alalla ei ollut vakiintunutta käytäntöä tai lainsäädäntöä koskien rahoitusleasing sopimuksen osapuolten asemaa, joiden mukaan epäselvää sopimusehtoa olisi voinut tulkita. Lisäksi korkein oikeus katsoi, että sopimus oli yleisiä ehtoja myöten laadittu yksin vuokranantajan toimesta. Yksipuolisesti laaditut ehdot sekä alan vakiintuneen käytännön mukaisen tulkinnan soveltamisen mahdollisuuden poissulkeminen riittivät korkeimman oikeuden mukaan perusteluiksi epäselvyyssäännön mukaiselle tulkinnalle ja ehtoja tulkittiin niiden laatijan eli vuokranantajan vahingoksi.

Mielestäni korkeimman oikeuden ratkaisussa olisi voitu korostaa enemmän sopimuspuolten välisiä epätasavertaisia asemia perustellessa epäselvyyssäännön mukaista tulkintaa. Sopimuksessa oli käytetty yksilöllisten ehtojen lisäksi myös yleisiä sopimusehtoja. Sopimuksen oli laatinut kokonaisuudessaan vuokranantaja, joka oli vuokralle ottajaa paremmassa asemassa tiedollisten ja taidollisten voimavarojensa perusteella. Sopimuskumppaneiden liiketoiminnoissa oli selviä koko eroja. Laajaa liiketoimintaa harjoittava rahoitukseen ja vuokraamiseen erikoistunut yhtiö oli laatinut sopimusehdot, kun taas vuokralle ottajana toimi pienyrittäjä, joka harjoitti kampaamotoimintaa. Tapauksessa oli mielestäni tarkoituksenmukaista soveltaa epäselvyyssääntöä. Vuokralle ottaja oli selkeästi vuokranantajaa heikommassa asemassa niin tiedollisesti kuin myös taidollises-

sestikaan ehtoihin perehtynyt Moniveto-pelin pelaaja ei olisi välttämättä käsittänyt ehtojen sisältöä Veikkauksen esittämällä tavalla. Tästä johtuen pelaajan katsottiin päätyneen käsitykseensä perustellusti.

ti ja taloudellisesti. Vuokralle ottajan asema oli tapauksessa kuluttajaan verrattavissa.¹⁹² Vuokranantajalta voitiin tapauksessa edellyttää ehtojen selkeämpää muotoilua. Tulkinta sopimusehtojen laatijan eduksi olisi ollut tapauksessa vuokralle ottajan kannalta kohtuutonta.

Edellä esitetyllä tavalla tulkinnanvaraisuuden arvioinnissa on keskeistä se, että osapuolen esittämää käsitystä sopimuksen sisällöstä voidaan pitää perusteltuna. Käsityksen perusteltavuuden arviointiin vaikuttavat sopimuksen muotoilu ja tulkittavan ehdon sanamuoto, tulkintamateriaalin sisältö ja osapuolen tiedolliset ja taidolliset ominaisuudet. Nämä asiat voivat tukea osapuolen saamaa käsitystä siten, että käsitystä päädytään lopulta pitämään perusteltuna. Jos molempien osapuolten käsitys saa riittävän tuen edellä mainituista seikoista, pidetään molempia käsityksiä perusteltuina ja ehtoa tulkinnanvaraisena.

Siitä huolimatta, että osapuolet liikesopimuksissa ovat pääsääntöisesti asemiltaan tasavertaisemmissa asemissa verrattuna kuluttajasopimusten osapuoliin, voi toisen arvioitu parempi asiantuntemus vaikuttaa siihen, että asiantuntemuksen perusteella ”heikomaksi” katsotun osapuolen käsitykselle annetaan enemmän painoarvoa ja siihen, että käsitystä pidetään varsin matalalla kynnyksellä perusteltuna.¹⁹³ Korkeimman oikeuden antamien ratkaisujen perusteella voisi sanoa, että jos pystytään osoittamaan toisen sopimuskumppaneista olleen edes jossain määrin asiantuntevampi osapuoli, ehdon selvyys saadaan helposti kyseenalaistettua.

Ongelmallisena epäselvyyssäännön soveltamisessa Kurkela on pitänyt sitä, että sopimuksen muotoilussa aktiivisena toiminutta osapuolta rangaistaan. Passiivisuutta sopimuksen laatimistilanteessa ei tulisi palkita tulkitsemalla epäselvää sopimusehtoa passiivisena pysyneen sopimuspuolen eduksi. Kurkelan mukaan sopimuksen laatijan vastapuolella tulisi olla velvollisuus aktiivisesti korjata sekä täsmentää epäselviä sopimusehtoja.¹⁹⁴ Huolellisella sekä ammattitaitoisella toiminnalla hankittuja etuja ei saisi heikentää tulkinnalla. Jos sopimuspuolet eivät ole epätasavertaisissa asemissa ja sopimus on laadittu riittävällä huolellisuudella, ei laatijan vastapuolen asiantuntemuksen puutteelle,

¹⁹² Elinkeinonharjoittaja voi olla ominaisuuksiltaan kuluttajaan rinnastettavissa esimerkiksi, kun otetaan huomioon elinkeinotoiminnan laajuus, laatu ja muut elinkeinonharjoittajan olosuhteet suhteessa sopimuskumppaniin. Ämmälä 1995, s. 245.

¹⁹³ Sopimuspuolen asiantuntemukselle on annettu merkitystä korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:10, jossa sopimuksen laatimisessa passiivisena pysyneen osapuolen saamalle perustellulle käsitykselle on katsottu voitavan antaa suojaa, koska 1) pankki on sopimussuhteessa asiantuntevampana pidettävä osapuoli, 2) pankki on laatinut tulkinnan kohteena olevan sopimusehdon ja 3) sopimusehdon on katsottu turvaavan vain pankin etuja.

¹⁹⁴ Kurkela 2003, s. 214.

huolimattomuudelle tai erehtymiselle tulisi antaa suurta painoarvoa. Luottamusta sopimukseen ja sen sisältöön on erittäin tärkeää suojata.¹⁹⁵

Liikesopimuksen tulkinnassa asiantuntemuksessa oleville eroavaisuuksille annetaan nykyisen oikeuskäytännön mukaisesti varsin samanlainen painoarvo kuin kuluttajasopimusten kohdalla, eikä erityisemmin oteta huomioon sitä, että vastuuta sopimusehtojen selkeydestä voitaisiin siirtää myös sopimuksen laatimiseen osallistumattomalle osapuolelle, kun kyseessä on muu kuin kuluttaja tai kuluttajaan ominaisuuksiltaan rinnastettava sopimuspuoli. Vastuun siirtämisellä tarkoitan tarkemmin sitä, että laatijan vastapuolelta edellytettäisiin suurempaa vastuuta ottaa selvää ehtojen sisällöstä ja kommentoida niitä ja keskustella tarkemmin niiden sisällöstä sopimuskumppaninsa kanssa, jos ehdoissa ilmenee jotain tavanomaisesta poikkeavaa tai epäselviä kohtia. Lisäksi liikesopimussuhteen osapuolen voitaisiin odottaa korjaavan puutteet omassa asiantuntemuksessaan sillä, että tämä käyttäisi apunaan kyseessä olevan sopimusalan asiantuntijaa neuvotellessaan sopimuksesta.

Liikesopimussuhteissa molemmat osapuolet ovat elinkeinonharjoittajia ja todennäköisimmin osapuolet ovat solmineet aikaisemminkin vastaavia sopimuksia harjoittaessaan toimintaansa. Elinkeinonharjoittajalla voidaan olettaa olevan lähtökohtaisesti asiantuntemusta omalla alallaan tehtävistä sopimuksista ja niiden tavanomaisesta sisällöstä. Heikomman suojaaminen voi olla ongelmallista, jos sen johdosta harkitsemattomasti toiminut osapuoli palkitaan hänelle myönteisellä tulkinnalla. Harkitsemattomuuden voidaan katsoa olevan ristiriidassa vaihdannan intressin kanssa. Sopimuspuolia tulisi rohkaista toimimaan siten, että sopimussuhteissa ei syntyisi riitoja, jotka haittaavat taloudellisen vaihdannan sujuvuutta. Tämä voidaan välttää parhaiten sillä, että molemmat aktiivisesti osallistuvat sopimuksen laatimiseen.

Epäselvyyssäännön soveltamista puoltavana seikkana on kuluttajansuojalaissa katsottu pidettävän sitä, että osapuolella ei ole ollut mahdollisuutta vaikuttaa sopimuksen muotoiluun. Kuluttajansuojalain 4 luvun 3 §:n mukaan kuluttajan sopimusvapauteen sisältyvän sisältövapauden rajoittuminen sopimuksen laatimisen aikaan puoltaa epäselvyyssäännön soveltamista.¹⁹⁶ Vaikka säännön soveltamisesta liikesopimuksen tulkinnassa ei ole olemassa vastaavaa voimassa olevaa lainsäädäntöä, laatijan vastapuolen osallistu-

¹⁹⁵ Kurkela 2003, s. 24.

¹⁹⁶ Kuluttajansuojalain esitöissä HE 218/1994 on perusteltu epäselvyyssäännön soveltamista kuluttajasuhteissa sillä, että elinkeinonharjoittaja on yleensä tällaisissa sopimussuhteissa asiantuntevampi osapuoli. Lisäksi esitöiden mukaan elinkeinonharjoittaja voi asemansa vuoksi kuluttajaa paremmin estää epäselvyyksien syntymisen muotoilemalla sopimuksen selkeämmin.

mattomuus sopimusehtojen muotoiluun syystä tai toisesta puoltaa epäselvyyssäännön soveltamista myös liikesopimusta tulkittaessa. Sopimuspuolen ominaisuudet voivat taas olla syynä siihen, että osapuoli ei ole pystynyt osallistumaan sopimuksen muotoiluun.

Sopimuspuolen heikkomuus tulee arvioida suhteessa sopimuskumppaniinsa ja juuri kyseessä olevassa sopimussuhteessa, jossa tulkinnanvaraisuus sopimuksessa on ilmenyt.¹⁹⁷ Heikkomuus voi olla muodollista tai tosiasiallista. Liikesopimuksen sopimuspuolet voivat tasavertaisuusolettamasta huolimatta olla tosiasiallisesti epätasa-arvoisissa asemassa suhteessa toisiinsa. Tällöin on mahdollista, että yksin toinen osapuoli pystyy tosiasiallisesti vaikuttamaan sopimuksen sisällön muotoiluun.¹⁹⁸ Epäselvyyssäännön soveltaminen voidaan nähdä osapuolten ominaisuuksien välillä vallitsevien eroavaisuuksien vuoksi perusteltuna myös liikesopimussuhteessa, vaikka niiden osalta toivottavana on pidetty sitä, että osapuolet nähtäisiin lähtökohtaisesti tasavertaisina sopimuskumppaneina.¹⁹⁹

Epäselvyyssäännön soveltamisen osalta suurin kritiikki, jota on esitetty erityisesti liikesopimusten tulkintaan liittyen, on kohdistunut säännön soveltamisen taustalla vaikuttavaan pyrkimykseen suojella heikompana pidettävää osapuolta. Epäselvyyssäännön taustallahan vaikuttaa edellä luvussa 3 esitetyllä tavalla tahto suojata heikompana pidettävää osapuolta, joka ei heikkomuutensa vuoksi ole voinut osallistua ehtojen muotoiluun tasavertaisesti sopimuskumppaninsa kanssa eikä hänen kannettavakseen sen vuoksi ole nähty kohtuullisena asettaa tulkintariskiä.

Lehtinen on esittänyt, että kun lähtökohtana on pidettävä, että liikesopimussuhteessa olevat elinkeinonharjoittajat ovat keskenään tasavertaisissa asemassa, ei heikomman suojaamista voida liikesopimussuhteissa toteuttaa oikeudenmukaisella tavalla.²⁰⁰ Lehtisen mukaan heikomman suojaaminen rajoittaa liikesopimussuhteissa korostettua sopimusvapauden periaatetta.²⁰¹ Edelleen Lehtisen mukaan harva elinkeinonharjoittaja haluaisi tulla miellettyksi heikommaksi osapuoleksi, koska tämä saattaisi vähentää muiden elinkeinonharjoittajien halua tehdä sopimuksia tällaisen osapuolen kanssa.²⁰²

¹⁹⁷ Lehtinen 1995, s. 139.

¹⁹⁸ Hemmo 2003a, s. 568 alaviite 10.

¹⁹⁹ Ks. Kurkela 2003, s. 214. Kurkela on todennut epäselvyyssäännön soveltamisen olevan perusteltavissa lähinnä vain silloin, kun kyseessä on tilanne, jossa markkinavoimat ovat epätasapainossa eli pääsääntöisesti siis kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisissä sopimussuhteissa.

²⁰⁰ Lehtinen 2006, s. 233.

²⁰¹ Lehtinen 2006, s. 236.

²⁰² Ks. tarkemmin Lehtinen 2006, s. 239.

Mielestäni sovittelusäännöksen soveltamiseen liittyvästä käytännöstä voisi ottaa mallia myös epäselvyyssäännön soveltamiseen, jos sillä halutaan pyrkiä suojaamaan tosiasiallisesti heikompana pidettävää osapuolta.²⁰³ Sovittelusäännöksen soveltamisessa on mahdollista kiinnittää huomiota siihen, onko osapuoli ollut tosiasiallisesti heikommassa asemassa.²⁰⁴ Ruotsissa sovittelusäännöksen soveltamisessa on katsottu joissakin tilanteissa olevan mahdollista suojata elinkeinonharjoittajien välisessä suhteessa heikompana pidettävää osapuolta. Sovittelua puoltavana seikkana on voitu ottaa huomioon elinkeinonharjoittajien liikevaihtojen ero ja se, onko pienempi yritys vasta aloittanut toimintansa alalla. Liikevaihtojen erolle ei ole katsottu olevan perusteltua antaa merkitystä, jos liikevaihdoltaan pienempi yritys on ollut erikoistunut siihen toimialaan, mitä sopimus koskee.²⁰⁵

Epäselvyyssääntöä soveltamalla voidaan parantaa sen osapuolen asemaa, jonka sopimusvapaus on ollut vastapuoltaan rajoittuneempi sopimuksen laatimisen aikaan. Liikesopimussuhteissa on kuitenkin suhtauduttu varsin pidättyväisesti heikomman hyvittämiseen ja tämä tulisi mielestäni ottaa huomioon sisältövapauden rajoittumiselle annettavan painoarvon arvioinnissa. Arvioinnissa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota siihen, mistä syystä laatijan vastapuoli ei ole voinut vaikuttaa sopimusehdon muotoiluun eli suurta painoarvoa ei tulisi antaa vain muodolliselle heikomuudelle eli sille, että toinen ei vain ole osallistunut sopimusehtojen laatimiseen. Yksilöllisen sopimuksen laatija ei välttämättä aina ole sopimussuhteen asiantuntevampana pidettävä osapuoli. Epäselvyyssäännön soveltamista ei voida tällöin perustaa siihen, että laatijan olisi kohtuullista kantaa tulkintariski asiantuntevuutensa perusteella.²⁰⁶

Epäselvyyssäännön soveltamista harkittaessa tulee yleensä arvioitavaksi, onko laatijalla ollut mahdollisuutta toimia siten, että sopimukseen ei olisi jäänyt tulkinnanvaraisia ehtoja. Jos laatijan katsotaan olevan tiedollisesta ja taidollisesti asiantuntevampi osapuoli kyseisessä sopimussuhteessa niin yleensä tästä tehdään jo johtopäätös, että tällaisella sopimuspuolella olisi ollut mahdollisuus estää epäselvyyden syntyminen. Soveltamis-

²⁰³ Ks. Carlsson ja Ruotsalainen 2014 s. 34. Korkein oikeus on usein sopimuksen sovittelua koskeissa ratkaisuissaan liikesopimusten osalta hylännyt kohtuullistamisvaatimukset, koska sopimuspuolten on katsottu olleen tasavertaisia.

²⁰⁴ Ks. Pöyhönen 1988, s. 317-318. Tästä esimerkkinä Pöyhönen on esittänyt tilanteen, jossa kuluttaja-osapuoli on ostanut käytetyn auton elinkeinonharjoittajalta. Tällaisessa sopimussuhteessa heikomuudelle annettava painoarvo sovittelua puoltavana seikkana riippuu siitä, onko kuluttaja ollut vasta ajokortin saanut kahdeksantoista vuotias henkilö vai autonasentaja. Pöyhönen on todennut osapuolen tosiasiallisten heikompien henkilökohtaisten kykyjen huomioimisen olevan tarpeen, vaikka se onkin vaihdannut intressin vastaista. Elinkeinonharjoittajalla voi olla monesti varsin vaikeaa havaita tällaisia seikkoja, kun sopimusta solmitaan.

²⁰⁵ Pöyhönen 1988, s. 305.

²⁰⁶ Wilhelmsson 1995, s.64.

harkinnassa siis huomioidaan laatijan vastapuolen toimimismahdollisuudet osallistua sopimuksen muotoiluun ja laatijan toimimismahdollisuudet estää tulkinnanvaraisuuden syntyminen.

Arvioinnissa ei tulisi mielestäni kiinnittää huomiota vain siihen, että osapuolten välillä voidaan tunnistaa asiantuntemuksessa olevia eroja, vaan myös siihen, kuinka yleistä vastaavien sopimusten solmiminen on osapuolille, osapuolten omat tiedolliset ja taidolliset resurssit ja mahdollisuus käyttää asiantuntijoita apuna sopimuksen solmimisprosessissa. Jos vastaavien sopimusten solmiminen on edellytys oman toiminnan harjoittamiselle, voidaan edellyttää, että sopimuspuoli, myös laatijan vastapuoli, ottaa selvää alan vakiintuneista käytännöistä ja tunnistaa omissa tietotaidoissaan olevat puutteellisuudet ja paikkaa niitä tarvittaessa asiantuntijaa apuna käyttäen.

Liikesopimussuhteissa erityisen painoarvon saaneet sopimusvapauden ja sopimussitovuuden periaatteet tulevat lähtökohtaisesti huomioiduksi, kun ratkaisijan on tehtävä valinta tulkintamenetelmien välillä. Epäselvyysäännön soveltamisen kannalta sopimusvapauden elementeistä keskeiseen asemaan nousee osapuolille turvattu oikeus määrätä vapaasti sopimuksen sisällöstä. Epäselvyysäännön soveltamisen voidaan katsoa tarkoittavan puuttumista sisältövapauteen, koska soveltamisen johdosta sopimuksen sisältö vahvistetaan ulkopuolisen ratkaisijan toimesta eikä sisältö tällöin myöskään vastaa molempien osapuolten tarkoitusta. Tästä näkökulmasta katsottuna osapuolten sopimusvapaus turvataan parhaiten sillä, että epäselvyysääntöä ei sovelleta, jos on mahdollisuus vahvistaa sopimukselle sisältö osapuolisuuntautuneen tulkinnan keinoin.

Osapuolten oikeutta määrätä itse sopimuksen sisällöstä ei pitäisi rajoittaa kevein perustein. Tulkinnassa, joka ei perustu osapuolten tarkoituksen selvittämiseen, on oltava varovainen, jotta sopimusvapauteen ei tarpeettomasti puututtaisi, näin erityisesti liikesopimusten tulkinnassa, koska niissä on perinteisesti painotettu muodollisen sopimusvapauden toteutumista. Annolan kommentoima Helsingin hovioikeuden ratkaisu 20.6.2013 S 12/1385 nro 1794 on mielestäni ongelmallinen tästä näkökulmasta katsottuna erityisesti, jos tulkinnan kohteena olisi ollut liikesopimus.²⁰⁷

Tavoitteellinen tulkinta tarkoittaa, että sopimukselle vahvistetaan sellainen sisältö, jota osapuolet eivät ole yhdessä alun perin tarkoittaneet. Epäselvyysäännön mukainen tulkinta voi tarkoittaa käytännössä sitä, että sopimus ei saa sellaisia oikeusvaikutuksia aikaan, joita sopimuksen laatija tai ehdon käyttäjä on sopimuksen sisällöllä tavoitellut.

²⁰⁷ Ks. tarkemmin Annola 2014, s. 14.

Tässä mielessä sopimuksen sitovuuden ja sopimusvapauden periaatteiden korostuminen liikesopimuksissa voisi antaa aiheita huomioida periaatteiden merkitys myös epäselvyyssäännön mukaisessa tulkinnassa. Säännön soveltamisella voidaan aiheuttaa suuria muutoksia osapuolten väliseen riskinjakoon. Tästä syystä sääntöä ei mielestäni tulisi soveltaa kuin vain silloin, kun sen soveltamiselle on selkeät ja vahvat perusteet.

Käytännössä tällä hetkellä laatijan, jonka haitaksi sopimusta tulkitaan epäselvyyssäännön mukaisessa tulkinnassa, mahdollisuudet estää säännön soveltaminen keskittyvät hetkeen, jolloin sopimusta ollaan laatimassa. Ensinnäkin liikesopimukseen, kuten muunkin tyyppisiin sopimuksiin, on hyvä kirjata keskeisimmät ja mahdollisesti tulkinnanvaraiseksi katsottavat termit ja ne merkitykset, jotka niille on osapuolten toimesta haluttu antaa. Ylipäänsä sopimuksen laatiminen mahdollisimman selkeäksi hyödyttää kaikkia osapuolia muussakin mielessä kuin vain mahdollisten oikeudenkäyntien varalta. Toiseksi epäselvyyssäännön mukaisen tulkinnan voi pyrkiä ennakoivasti estämään antamalla toiselle mahdollisuuden esittää muutoksia ja korjauksia sopimukseen ennen sopimuksen solmimista.²⁰⁸

Liikesopimusta solmittaessa on mahdollista kirjata sopimukseen ehto, jossa kielletään tulkinta toisen sopimuspuolen eduksi.²⁰⁹ Tällainen tulkintamenettelyä koskeva sopimusehto ei välttämättä saa kuitenkaan sille tarkoitettua merkitystä oikeudessa, jos se on osa vain vakioehtoja eikä siitä ole erikseen osapuolten kesken neuvoteltu. Jos sopimuksen ehdoista on tosiasiallisesti käyty neuvotteluja osapuolten kesken osapuolten kannattaa pitää huolta siitä, että tämä käy ilmi sopimuksesta tai muusta kirjallisesta materiaalista. Parhain tapa tällaisessa tilanteessa on ottaa sopimukseen kohta, jossa nimenomaisesti lausutaan sopimuspuolten neuvotelleen keskenään sopimuksen sisällöstä ja, että kummallakin on ollut yhtäläiset mahdollisuudet vaikuttaa sen sisältöön.²¹⁰

²⁰⁸ Helsingin hovioikeus on ratkaisussaan 20.6.2013 S 12/1385 nro 1794 (lainvoimainen) perustellut, miksi epäselvyyssääntöä ei voitu soveltaa ratkaistavana olleessa riita-asiassa. Esteeksi säännön soveltamiselle oikeuden mukaan oli muodostunut se, että molemmilla osapuolilla oli ollut mahdollisuus tehdä muutoksia ja kommentoida sopimukseen tulevia ehtoja ennen sen allekirjoittamista. Lisäksi sopimus oli lähetetty sopimuskumppanin toimesta toiselle osapuolelle, joka oli ehtinyt tarkistuttaa sopimustekstin vielä omalla lakimiehellään ennen sen allekirjoittamista. Koska molemmilla osapuolilla oli ollut mahdollisuus vaikuttaa yhtä lailla sopimuksen sisältöön ja osapuolet olivat siten olleet tasavertaisissa asemassa, ei sopimusta oikeuden mukaan voinut tulkita kummankaan osapuolen vahingoksi.

²⁰⁹ Hannula ja Kari 2007, s. 165. Epäselvyyssäännön soveltamiseen voidaan ottaa nimenomaisesti kantaa sopimuksessa tai estää säännön soveltaminen ilmaisemalla, että kaikki sopimuspuolet ovat osallistuneet sopimuksen laatimiseen.

²¹⁰ Hemmo 2003c, s. 92 ja alaviite 4.

5.3. Lojaliteettiperiaatteen merkitys tulkintaharkinnassa

Lojaaliin toimintaan liittyvät näkökohdat voivat tulla huomioon otetuiksi harkittaessa epäselvyyssäännön soveltamista. Epäselvyyssäännön soveltaminen on selkeässä yhteydessä sopimuskumppaneiden väliseen lojaliteettivelvollisuuteen ja tarkemmin tiedonantovelvollisuuteen. Epäselvyyssäännön soveltamiseen voidaan katsoa liittyvän ajatus siitä, että sopimuspuoli on jossakin määrin laiminlyönyt lojaliteettivelvollisuutensa. Korkein oikeus on eräissä tapauksissa esittänyt kannanottonsa siitä, millä toimilla epäselvyys olisi voitu estää. Tällainen kannanotto antaa ymmärtää, että oikeus on katsonut sopimuksen laatijan jossain määrin laiminlyöneen tiedonantovelvollisuutensa tai lojaliteettivelvollisuutensa.

KKO 2003:26: Korkein oikeus on perustellut tulkitsevansa sopimusta laatijan vahingoksi muun muassa siitä syystä, että laatijana toiminut yhtiö ei ollut selvittänyt seurakunnalle toimittamiensa sopimusehtojen sisältöä.

Lojaliteettiperiaatteen huomioimiseen tulkinnassa viittaa myös korkeimman oikeuden ratkaisuihin käytetyt ilmaisut siitä, että sopimuskumppanin on pitänyt voida luottaa siihen, että ehdoista ilmenee selkeästi osapuolelle asetetut sopimusvelvoitteet ja oikeudet.²¹¹

Epäselvyyssäännön yhtenä tarkoituksena on edellä luvussa 3 tuotu esille se, että sillä voidaan estää sopimuskumppania hyötymästä epälojaalista toiminnasta. Epäselvyyssäännön vuoksi sopimuksen laatineen osapuolen ei kannata tarkoituksella jättää sopimukseen tulkinnanvaraisia sopimusehtoja niin, että tämä voisi myöhemmin saada vahvistettua sopimukselle itselle edullisen tulkinnan mukaisen sisällön. Säännön mukainen tulkinta voidaan joissakin tapauksissa ymmärtää epälojaalin toiminnan tai laiminlyönnin johdosta annettavana rangaistuksena.

Mäkilaurilan mukaan sopimusehdoista neuvottelu sekä sopimuslojaliteetti vähentävät osaltaan epäilyjä siitä, että liikesopimuksen ehtoihin tarkoituksellisesti haluttaisiin jättää sopimuksen laatijan toimesta epäselviä ehtoja.²¹² Oletus siitä, että osapuolet toimivat lojaalisti liikesopimussuhteissa, voisi vaikuttaa säännön soveltamiskynnystä korottavana seikkana, jos säännön taustalla merkittäväksi vaikuttavaksi tavoitteeksi hyväksytään halu estää epälojaalisti toimineen laatijan hyötyminen sopimuskumppaninsa kustannuk-

²¹¹ KKO 2009:13 pk 10. Korkein oikeus on perusteluissaan todennut, että epäselväksi osoittautunutta ehtoa ei voitu tulkita kuluttajasuojalain säännöksistä johtuen kuluttajan vahingoksi. Korkeimman oikeuden mukaan kuluttajan oli voitava luottaa omien sopimusvelvoitteidensa ja niiden rikkomisesta seuraavien sanktioiden ilmenevän selkeästi sopimuksesta.

²¹² Ks. Mäkilaurila 2008, s.169.

sella. Tällainen negatiivinen lähtökohtainen näkökulma liikesopimuksen tulkintaan ei ole mielestäni perusteltua, kun otetaan huomioon liikesopimusten tarkoitus edistää liiketoimintaa ja taloudellista vaihdantaa. Yrityksen omankaan liiketoiminnan kannalta ei ole missään määrin järkevää jättää tarkoituksella epäselviä sopimusehtoja omaa hyötyä tavoitellen, koska epäselvät sopimusehdot voivat johtaa kalliisiin oikeusriitoihin ja vaikeuttaa käytännön liiketoiminnan harjoittamista.

Lojaalin toiminnan korostuminen liiketoiminnassa näyttäisi vaikuttavan tällä hetkellä epäselvyyssäännön soveltamiseen lähinnä siten, että säännön soveltamisen mahdollistavia sopimusriitoja syntyy harvemmin ja niitä tuodaan yleisen tuomioistuimen ratkaistavaksi harvoin. Epäselvyyssääntö voi periaatteessa kannustaa olemassa olollaan osaltaan osapuolia toimimaan sopimuksen valmistelun aikaan lojaalisti toisiaan kohtaan, vaikkakin sen merkitys tässä suhteessa on todennäköisesti varsin vähäinen.

5.4. Toimintaympäristön huomioiminen ja sopimustoiminnan kehittymisen vaikutus

Lehtinen on väitöskirjassaan todennut, että liikesopimukset ovat luonteeltaan ”epäsosiaalisia”. Yritysten tavoitteena on harjoittaa omaa liiketoimintaansa mahdollisimman sujuvasti ja voittoa tavoitellen. Tällöin jää hyvin vähän tilaa yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnille tai sosiaalisten ulottuvuuksien huomioon ottamiselle. Lehtinen on esitellyt johtopäätöksensä, että lähtökohtaisesti kuluttajamarkkinoilla paikkansa vakiinnuttaneet sosiaalisen siviilioikeuden periaatteet eivät voisi tulla sellaisenaan sovellettaviksi kansainvälisessä kaupassa.²¹³

Epäselvyyssäännön soveltamiseen sisältyvä ajatus täydellistä ja valmiista sopimuksesta ei välttämättä sovi nykypäivän elinkeinotoiminnassa vallitsevaan sopimuskäytäntöön. Täydellisen sopimuksen laatiminen on käytännössä mahdotonta. Liian yksityiskohtainen sopimus voi osoittautua jäykäksi pitkäkestoisessa sopimussuhteessa. Lisäksi ehtojen yksityiskohtainen ja tyhjentävä muotoilu voi tehdä sopimuksesta tarpeettoman pitkän ja vaikeaselkoisen. Huolellisestikaan toimiva sopimuksen laatija ei välttämättä kykene muotoilemaan sopimusta siten, että siihen ei jäisi mitään sellaisia muotoiluja, jotka voisivat myöhemmin osoittautua epäselviksi.

Kuten luvussa 3 käy ilmi, epäselvyyssääntö on hyvin vanha sopimusoikeudellinen tulkintasääntö ja se on kehitetty ratkaisutyökaluksi aikana, jolloin vaihdannassa yleisin tilanne oli se, että sopimuksessa on mukana ainoastaan kaksi osapuolta, ostaja ja myyjä.

²¹³ Lehtinen 2006, s.3 ja 13.

Lisäksi sopimuksen kohde oli tarkasti määriteltävissä. Epäselvyyssääntö toimiikin tämän vuoksi edelleen hyvänä ongelmanratkaisukeinona kuluttajasopimussuhteissa, joissa vaihdanta edelleen pitkälti vastaa sitä, minkälaisista tilannetta varten epäselvyyssääntö on kehitetty. Kun otetaan huomioon edellä luvussa 4 esitetty liike-elämän sopimustoiminnassa tapahtunut kehitys ja sopimuskohteiden määrittelyn vaikeus, herää epäily siitä, voiko epäselvyyssääntö toimia hyvin perusteltuna tulkintasääntönä myös nykyaikaisissa liike-elämän sopimussuhteissa.

Nykyajan liikesopimukseen liitetyt ominaispiirteet voivat aiheuttaa epäselvyyssäännön soveltamisen ilman, että laatijalla on ollut tosiasiallista mahdollisuutta välttää epäselvyyden syntyminen. Erityisesti pitkäkestoisten sopimusten ominaispiirteenäkin nähty sisältöön liittyvä epätäydellisyys vaikuttanee vähintäänkin siten, että asiassa ei voida katsoa kummankaan osapuolen jättäneen täyttämättä tiedonantovelvollisuuttaan. Liiketoiminnassa tehtävien pitkäkestoisten sopimusten yhtenä ominaispiirteenä on pidetty sitä, että ne ovat usein epätäydellisiä.

Liiketoimintaan liittyvässä sääntelyssä tulee kiinnittää huomiota myös taloudellisiin näkökohtiin ja vaihdannan intressiin. Epäselvyyssäännön soveltamisessa vaihdannan intressin voitaisiin katsoa puhuvan säännön soveltamista vastaan, kuten sopimuksen sovittelussa on katsottu sen vaikuttavan sovittelukynnystä korottavana seikkana. Sovittelukynnystä on katsottu voitavan pitää matalampana kuluttajasuhteissa kuin liike-elämän sopimussuhteissa. Tämä ajattelu ilmentää heikomman suojaamisen periaatteen lisääntyntä painoarvoa kuluttajasuhteissa. Liikesopimuksissa vaihdannan intressille annettava suurempi painoarvo toimii sovittelua vastaan puhuvana seikkana.²¹⁴

Puuttuminen sopimukseen yksin toisen osapuolen eduksi voidaan nähdä myös vaihdannan intressin kannalta ongelmallisena. Epäselvyyssäännön osalta tämä voisi johtaa siihen, että sopimuksissa pyritäisiin varautumaan kaikkiin mahdollisiin epäselvyyksiin ja sopimuksista tulisi tarpeettoman pitkiä ja yksityiskohtaisia. Tällainen vähentäisi sopimusten selkeyttä, lisäisi kustannuksia ja voi vähentää lisäksi joustavuutta sopimussuhteessa. Tavoitteellisen tulkinnan sääntöjen soveltamisessa liikesopimuksessa tulisi mielestäni ottaa nykyistä enemmän huomioon liikesopimustoiminnan muutos ja kehittyminen.

Elinkeinotoimintaa harjoittajavan yrityksen on otettava sopimustoiminnassaan huomioon siitä koituvat transaktiokustannukset. Yritykselle voi syntyä transaktiokustannuksia

²¹⁴ Ks. tarkemmin Pöyhönen 1988, s. 314 ja alaviite 230.

sopimuksen valmistelusta, solmimisesta ja mahdollisten sopimukseen liittyvien riitojen selvittämisestä. Yrityksen pyrkiessä pitämään transaktiokustannukset alhaisina liiketoiminnan kannattavuuden takaamiseksi, ei ole järkevää käyttää loputtomasti voimavaroja esimerkiksi juuri sopimuksen laatimisvaiheeseen.

Sopimussuhteessa molemmat osapuolet hyötyvät käytännössä siitä, että sopimuksessa käytetään esimerkiksi epäselvyyssäännön soveltamisen kannalta merkittäviä vakiosopimusehtoja. Vakiosopimusehtoja käyttämällä transaktiokustannukset ovat pienemmät. Tästä hyötyy ensinnäkin ehtojen laatija tai niiden toimittaja, mutta myös tämän sopimuskumppanit, koska vakioehtojen käyttämisen myötä sopimuksessa sovittu suoritus voi olla tällaiselle sopimuskumppanille edullisempi. Jos molempien voidaan katsoa hyötyvän vakiosopimusehtojen käytöstä, voidaan nähdä kohtuuttomana, että niitä tulkitaan vain laatijan vahingoksi. Lisäksi epäselvyyssääntö voisi vaikuttaa siten, että vakiosopimusehtoja ei haluttaisi käyttää niihin liittyvän epäedullisen tulkinnan mahdollisuuden vuoksi. Tämäkään ei olisi vaihdannan sujuvuuden kannalta tavoiteltava asia.

5.5. Soveltamistavan kehittyminen

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2010:69 on ollut kyse sopimuksen irtisanomisesta ja siitä, onko irtisanomiselle ollut sopimuksessa tarkoitettu pätevä syy. Osapuolet olivat sopineet irtisanomisesta siten, että Kesoil Oy:llä oli oikeus irtisanoa sopimus ainoastaan, jos irtisanomiseen oli pätevä syy, kuten toiminnan kannattamattomuus, kauppiaan estyminen henkilökohtaisesti osallistumasta liiketoimintaan tai kun edellytyksiä sopimuksen tarkoituksen saavuttamiseksi ei muutoin ollut enää olemassa.

KKO 2010:69: Kommandiittiyhtiö ja Kesoil Oy olivat tehneet 4.12.1987 ja 10.7.1989 yhteistoimintasopimukset Kesoil-huoltoaseman ja kahvilan pidosta. Sopimusten mukaan Kesoil Oy voi irtisanoa sopimuksen ainoastaan, jos siihen oli pätevä syy, kuten toiminnan kannattamattomuus tai se, ettei sopimuksen tarkoitusta saavuteta. Neste Markkinointi Oy, jolle Kesoil Oy:n toiminta oli siirtynyt, irtisanoi 29.4.2004 sopimukset. Irtisanomisperusteena oli markkinatilanteen muutoksesta johtuva yhtiön ketjuliiketoiminnan uudelleenjärjestely. Korkein oikeus katsoi, ettei Neste Markkinointi Oy:llä ollut ollut sopimuksissa tarkoitettua pätevää syytä toistaiseksi voimassa olleiden sopimusten irtisanomiseen.

Korkein oikeus on ratkaisunsa perusteluissa kohdassa 11 todennut kyseessä olleen vakioehdot, jotka oli laatinut yksin Kesoil Oy. Tästä johtuen mahdollisia epäselvyyksiä tulkittaisiin korkeimman oikeuden mukaan Kesoil Oy:n vahingoksi. Tällä lausumallaan korkein oikeus on ilmeisesti viitannut epäselvyyssääntöön ja sen soveltamiseen. Kuitenkaan missään vaiheessa ratkaisussa ei ole todettu irtisanomisehdon olleen säännön tarkoittamalla tavalla epäselvä eikä ratkaisun perusteluista ilmene, että sääntöä olisi

myöskään tosiasiallisesti käytetty tulkinnassa ainakaan sillä tavalla, kuin sitä on perinteisesti sovellettu.

Annola on tapausta koskevassa oikeustapauskommentissaan tuonut esille, kuinka epäselvyyssäännön asema tulkintasääntönä on vahvistunut vähitellen. Tämän seurauksena on Annolan mukaan ollut havaittavissa, että sääntöä käytetään tai ainakin siihen näytettäisiin vedottavan siinä tarkoituksessa, että se otettaisiin tulkinnassa huomioon tulkinnan lähtökohtia määrittävänä yleisenä periaatteena. Jos sääntöä käytetään tällaisessa tarkoituksessa, tulisi se tuoda ilmi selkeästi ratkaisun perusteluissa.²¹⁵ Tähän tarkoitukseen sääntöä ei ole alun perin tarkoitettu.

6. LOPUKSI

6.1. Yhteenveto

Sopimusoikeudellinen tulkintaoppi on edellä tutkielmassa esitetyllä tavalla lähtökohtaisesti samanlainen siitä riippumatta, mihin sopimustyyppiin tulkinnan kohteena oleva sopimus sijoittuu. Ensisijaisena pidetään sopimusosapuolten tarkoituksen selvittämiseen tähtäävää tulkintaa. Tämän jälkeen, jos tällä tulkintatavalla ei ole vahvistettavissa sopimukselle sisältöä, siirrytään tavoitteelliseen tulkintaan. Tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntöihin kuuluva epäselvyyssääntö tulee edellä esitetyllä tavalla sovellettavaksi myös liikesopimuksen tulkinnassa, kun osapuolten tarkoitusta ei pystytä selvittämään osapuolisuuntautuneen tulkinnan avulla.

Epäselvyyssäännölle on vakiintunut sisältö, jonka mukaan epäselvää sopimusehtoa on tulkittava sen laatijan tai sen sopimuspuolen vahingoksi, joka on sen toimittanut osaksi sopimusta. Epäselvyyssääntö on vanha sopimusoikeudellinen tulkintasääntö, joka on säilyttänyt asemansa merkittävänä tulkintasääntönä, vaikka yhteiskunta ja sopimustoiminta on kehittynyt sen olemassaolon aikana merkittävästi. Epäselvyyssääntö on niitä harvoja tavoitteellisen tulkinnan sääntöjä, joihin korkein oikeus nimenomaisesti ottaa kantaa sopimustulkintaa koskevissa ratkaisuissaan.²¹⁶ Sääntö vaikuttaisi olevan myös parhaiten tunnettu oikeudellisten avustajien keskuudessa, kun siihen vedotaan verrattain usein oikeudenkäyntien aikana ja luultavasti tästä syystä säännön soveltamiseen joissakin ratkaisuissa on tuomioistuimen toimesta otettu kantaa, vaikka sopimukselle olisikin päädytty vahvistamaan sisältö osapuolisuuntautuneen tulkinnan keinoin.

²¹⁵ Annola 2010, s. 6.

²¹⁶ Viimeisimpänä KKO 2018:13 liikesopimussuhteessa syntyneeseen riitaan ja asiaa koskevassa ratkaisussaan korkein oikeus on todennut, että epäselviä sopimusehtoja tulkitaan laatijansa vahingoksi. Korkeimman oikeuden ratkaisu koski kylläkin valitusluvan myöntämisen edellytyksiä.

Epäselvyyssäännön taustalla vaikuttaa tavoite ohjata sopimustoimintaa siihen, että sopimukset laadittaisiin mahdollisimman selkeiksi. Epäselvyyssääntöä soveltamalla voidaan katsoa pyrittävän myös realisoituneen tulkintariskin kohtuulliseen jakamiseen sopimuspuolten välillä. Osapuolten kannalta kohtuulliseen lopputulokseen päästään, kun tulkintariski siirretään epäselvyyssääntöä soveltamalla sen sopimuspuolen kannettavaksi, jolla on ollut parhaimmat edellytykset estää tulkinnanvaraisuuden syntyminen. Epäselvyyssäännön soveltamisella on perustellusti nähty pyrittävän myös sopimussuhteen heikomman osapuolen suojaamiseen. Yleensä sopimuksen laatii asiantuntevampi sopimuspuoli, joten heikompaa sopimuspuolta on nähty tarpeen suojata siltä, että sopimuksen laatija jättäisi tarkoituksellisesti epäselviä sopimusehtoja sopimukseen eikä ole nähty kohtuullisena, että asiantuntevuudeltaan ja toimimismahdollisuuksiltaan heikompi osapuoli joutuisi kantamaan tulkintariskin. Toisen osapuolen heikommudelle suhteessa toiseen sopimuspuoleen annetaan oikeuskäytännön valossa merkitystä myös liikesopimusten tulkinnassa. Lisäksi uutena kehityksenä on havaittavissa, että epäselvyyssääntöä käytettäisiin myös tulkintakontekstin luomisessa. Korkein oikeus vaikuttaisi joissakin ratkaisuisaan käyttäneen epäselvyyssääntöä siten, että sen avulla on luotu tulkintaan ensin tietty asetelma, jonka perusteella sopimusta yritetään tulkinnan edetessä tulkita laatijan vahingoksi.

Tulkintaoppi, erityisesti liikesopimusten osalta, on kehittynyt lähinnä oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden myötä, koska sopimustulkintaan liittyviä lainsäädännöksiä ei ole otettu liikesopimussuhteissa sovellettaviin lakeihin, kuten kauppalakiin tai oikeustoimilakiin. Elinkeinoelämässä laadittavat sopimukset poikkeavat kuluttajasopimuksista monella eri tavalla, kuten sopimuspuolten ominaisuuksien ja sopimusten tarkoituksen osalta. Lainsäätäjän voidaan katsoa halunneen jättää tilaa kehittää tulkintaoppia elinkeinoelämän tarpeisiin paremmin sopivaksi jättämällä sääntelemättä laissa tarkemmin asiasta toisin kuin kuluttajasopimusten osalta on tehty. Sääntelemättömyys voidaan nähdä kannanottona myös epäselvyyssäännön osalta sille, että epäselvyyssääntöä ei ole välttämätöntä soveltaa sellaisenaan samalla tavalla liikesopimuksissa, kuin miten lainsäätäjä on halunnut sitä kuluttajasopimuksissa sovellettavan (KSL 4 luku 3 §).

Tutkielmassa esitellyissä liikesopimusten tulkintaa koskevissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa tulkinnan kohteena ovat olleet sekä vakiosopimusehdot että yksilöllisesti laaditut sopimusehdot, vaikkakin epäselvyyssäännöllä on katsottu olevan merkittävin asema juuri vakiosopimusehtojen tulkinnassa. Epäselvyyssäännön mukaisen tulkinnan edellytyksinä vaikuttaisivat toimivan samat perusteet kuin kuluttajasopimuksissa. Epä-

selvyyssääntöä sovelletaan vakiintuneesti kuluttajasuhteissa eikä korkein oikeus ole ennakkoratkaisuissaan ottanut tarkemmin kantaa siihen, onko epäselvyyssäännön soveltamista tarkasteltava liikesopimusten tulkinnassa eri tavalla kuin kuluttajasopimusten tulkinnassa.

Oikeuskäytännössä epäselvyyssäännön soveltamisharkinnassa on liikesopimusten tulkintaa koskevista tapauksista otettu ensinnäkin kantaa siihen, onko joku sopimuspuolista vastannut tulkinnanvaraisen sopimusehdon laatimisesta tai sen toimittamisesta osaksi sopimussuhdetta. Jos jonkun osapuolen on voitu osoittaa vastanneen ehdon laatimisesta tai sen toimittamisesta, on tämän jälkeen otettu kantaa siihen, onko tällaiselta osapuolelta voitu edellyttää ehdon selkeämpää muotoilua ja onko ehdon laatijan vastapuoli voinut perustellusti päätyä esittämäänsä käsitykseen sopimuksen sisällöstä. Oikeuskäytännössä on katsottu kuluttajasopimuksien tulkinnassa vastaavalla tavalla varsin matalalla kynnyksellä, että sopimuksen laatija on ominaisuuksiltaan vahvempi osapuoli. Tämä on liikesopimusten tulkinnassa vaikuttanut siihen, että vahvemman osapuolen sopimuskumppanin käsitystä sopimuksen sisällöstä on pidetty helpommin perusteltuna. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2016:10 lausunut, että sopimusehtoa on pidettävä tulkinnanvaraisena, kun sopimuksen sanamuodon voidaan katsoa mahdollistavan useita perusteltuja tulkintavaihtoehtoja. Kun ehto on todettu tulkinnanvaraiseksi, voi epäselvyyssääntö tulla sovellettavaksi. Lisäksi vahvemman osapuolen on ikään kuin katsottu ominaisuuksiensa ja asemansa perusteella laiminlyöneen hänelle kuuluneen lojaliteettivelvollisuuden täsmentämää sopimuksen ehtojen sisältöä sopimuskumppanilleen. Näillä perusteilla on usein katsottu kohtuulliseksi tulkita sopimusehtoa laatijan vahingoksi ja jättää realisoitunut tulkintariski tämän kannettavaksi.

Vaikka korkein oikeus ei ole ottanut asiaan tarkemmin ratkaisuihinsa kantaa, on liikesopimusten erityislaatuisuus verrattuna kuluttajasopimussuhteisiin mielestäni kuitenkin huomionarvoinen asia sopimustulkinnassa. Hemmon esittämällä tavalla arvioitaessa sopimusehdon tulkinnanvaraisuutta on annettava merkitystä sille, minkälaista ymmärrystä sopimuksentyypin, toimialan ja muut vastaavat seikat huomioon ottaen voidaan odottaa sopimuspuolilta.²¹⁷

Verrattuna muihin tulkintasääntöihin epäselvyyssäännön soveltamisessa kiinnitetään erityistä huomiota sopimuksen osapuolten ominaisuuksiin. Kuluttajasopimusten ja liikesopimusten osapuolet ja osapuoliasetelmat eroavat usein olennaisilta osin toisistaan.

²¹⁷ Hemmo 2003a, s. 642.

Kuluttajasopimuksiin verrattuna liikesopimussuhteissa korostuvat lisäksi enemmän tietty osapuolille turvatut oikeudet, kuten oikeus sopimusvapauteen, sopimuksen sitovuus ja lojaliteettiperiaate. Lisäksi elinkeinoelämässä käytettävät sopimukset voivat olla laadultaan hyvinkin erilaisia ja monimutkaisempia verrattuna perinteisiin kuluttajasopimuksiin, joissa yleensä vaihdannan kohde on tarkkaan määritelty ja sopimuspuolina on kaksi osapuolta. Epäselvyyssääntö on kehitetty ratkaisutyökaluksi alun perin edellä kuvattujen kaltaisiin perinteisiin sopimuksiin, minkälaisia kuluttajasopimukset useimmiten ovat edelleen. Tästä syystä on hyvä pohtia, onko epäselvyyssäännön soveltaminen, ainakaan sille perinteisesti määritellyn sisällön mukaisena, tarkoituksenmukaista enää nykypäivän liikesopimusten tulkinnassa.

6.2. Epäselvyyssäännön soveltamisen tarkoituksenmukaisuus

Epäselvyyssääntö toimii tarvittaessa ratkaisijan työkaluna, kun ratkaisijan on pakko vahvistaa sopimukselle sisältö sopimustulkinnan avulla. Nopeasti tarkasteltuna epäselvyyssääntö antaa sille perinteisesti määritellyn sisällön perusteella oikeudenmukaisen ratkaisun tulkintaongelmaan, jos sopimukselle ei ole voitu vahvistaa sisältöä osapuolisuuntautuneen tulkinnan keinoin. Lähemmin tarkasteltuna voimme kuitenkin huomata, että epäselvyyssääntöä soveltamalla ei välttämättä kuitenkaan pystytä saavuttamaan aina kaikkien sopimuspuolten kannalta kohtuullista ja legitiimiä lopputulosta tulkintaongelmalle.

Tarkasteltaessa epäselvyyssäännön taustalla vaikuttavaa tahtoa ohjata sopimustoimintaa siihen, että sopimukset laadittaisiin selkeämmiksi, voidaan miettiä, toteutuuko tämä tavoite jo muiden liike-elämän sopimussuhteisiin vaikuttavien seikkojen myötä ja tarvitaanko tähän tarkoitukseen vielä epäselvyyssäännön mukaista tulkintaa. Liikesopimusten tarkoitus on edistää ja mahdollistaa liiketoiminnan harjoittaminen. Sopimus on väline, jonka tarkoitus on palvella molempia sopimuspuolia. Sopimus palvelee lähtökohtaisesti molempia osapuolia, koska muuten sitä ei solmittaisi ollenkaan. Sopimuspuolen ei ole järkevää tarkoituksellisesti jättää epäselviä sopimusehtoja sopimukseen, joita hän olettaisi tulkittavan omaksi hyödykseen, koska tällaisista ehdoista voi aiheutua merkittäviä kuluja mahdollisten sopimusriitojen muodossa ja tämän johdosta myös liiketoiminnan harjoittamisen vaikeuduttua tulojen menettämistä. Mielestäni liikesopimusten tarkoitus ja toimintaympäristö, jossa niitä laaditaan vaikuttavat jo riittävästi siihen, että sopimukset pyritään laatimaan parhaalla mahdollisella tavalla huomioon ottaen niiden laatimiseen käytettävissä oleva aika ja resurssit. Kyseenalaisena pidän myös epäsel-

vyyssäännön ennalta estävää vaikutusta liikesopimussuhteissa, koska sopimukset laaditaan lähtökohtaisesti elinkeinotoiminnassa juuri liiketoiminnan harjoittamisen sujuvoittamiseksi eikä niinkään tulevien sopimusriitojen varalle. Jos sopimuksen laatijat eivät ole oikeudellisia asiantuntijoita, kuten asianajajia, laatijat tuskin ovat edes tietoisia epäselvyyssäännön mukaisen tulkinnan mahdollisuudesta ja tämä vähentää säännön merkitystä sopimustoimintaa ohjaavana tekijänä. Tietenkin tarkoituksenmukaista on, että tavoitellaan sopimusehtojen selkeää muotoilua, mutta jossakin menee raja siinä, kuinka tarkasti sopimus kannattaa muotoilla.

Sopimusten jaottelulle kerta- ja kestosopimuksiin tulisi antaa tulkinnassa nykyistä enemmän merkitystä. Kestosopimuksen osalta ei voida mielestäni edellyttää yhtä tyhjentävää ja yksityiskohtaista muotoilua kuin kertasopimukselta, koska laatimisen hetkellä ei voida eikä kannatakaan yrittää varautua kaikkiin mahdollisiin tulevaisuuden muutoksiin ja tapahtumiin sopimalla tyhjentävästi ja tarkasti kaikesta mahdollisesta. Epäselvyyssääntöä sovellettaessa ei mielestäni oteta tällä hetkellä riittävästi huomioon sitä, että joissakin sopimussuhteissa, kuten pitkäkestoisissa prosessin kaltaisissa sopimussuhteissa, voi olla perusteluakin jättää avoimempia muotoiluja tai aukkoja sopimukseen tai että näitä ei voida sopimuksen tarkoitus huomioon ottaen välttää huolellisestikaan toimineen laatijan toimesta. Jos tätä näkökulmaa ei oteta huomioon tulkinnassa voi se johtaa kohtuuttomaankin lopputulokseen laatijan kannalta. Edellä kuvatun kaltaisissa sopimussuhteissa en näe, että epäselvyyssäännön soveltaminen olisi tarkoituksenmukaista kuin vain harvoissa tapauksissa.

Sopimusoikeuden yhtenä, vaikkakaan ei tärkeimpänä, funktiona voidaan nähdä yrityksen vastattavaksi tulevien transaktiokustannusten vähentäminen. Taloudellisen vaihdannan tehokkuuden kannalta toivottavaa on, että transaktiokustannukset pysyisivät mahdollisimman alhaalla. Sopimuksen laatimisesta ja sopimusneuvotteluista aiheutuvat kustannukset ovat transaktiokustannuksia, joita voidaan vähentää lakeja säätämällä ja ohjaamalla yritysten sopimustoimintaa. Sopimustoiminta ohjautuu myös ilman lainsäädännöllistä tukeakin transaktiokustannuksia vähentävään suuntaan.²¹⁸ Liikesopimussuhteiden monimutkaistuessa ja sopimusten muistuttaessa enemmän prosessia kuin yhtä selkeää sopimusasiakirjaa ei välttämättä ole enää tarpeen nähdä niin keskeisenä sitä, että ehdot laadittaisiin mahdollisimman yksityiskohtaisiksi ja selkeiksi, ettei sopimuksen sisällöstä voisi syntyä mitään epäselvyyttä. Sopimusten yksityiskohtainen muotoilu voi

²¹⁸ Määttä 2011, s. 22.

jäykistää sopimussuhdetta ja aiheuttaa merkittäviäkin transaktiokustannuksia syöden sitä hyötyä, mitä sopimuksen solmimisella tavoitellaan.²¹⁹ Tästäkään näkökulmasta epäselvyysäännön soveltamista laajasti liikesopimusten tulkinnassa ei voida nähdä tarkoituksenmukaisena, kun otetaan huomioon säännön taustalla vaikuttavat tavoitteet.

Epäselvyysäännön mukaisella tulkinnalla pyrittävään heikomman sopimuspuolen suojaamiseen on myös perusteltua suhtautua varsin kriittisesti, kun tulkinnan kohteena on liikesopimus. Oikeuskirjallisuudessa on edellä esitetyllä tavalla suhtauduttu hyvin kriittisesti heikomman suojan toteuttamiseen liikesopimussuhteissa. Elinkeinoelämässä voidaan sopimuspuolilta odottaa kuluttajasopimukseen verrattuna enemmän sopimuksen sisältöön perehtymisen suhteen ja siihen, että osapuolet kantavat tasapuolisesti vastuuta siitä, että sopimuksessa on sovittu molempien osapuolten kannalta riittävän kattavasti kaikista sopimussuhteen kannalta relevanteista seikoista. Liikesopimusten osapuolilla on kuluttajasopimusten kuluttajasopimuspuoleen verrattuna, merkittävästi paremmat mahdollisuudet turvautua asiantuntijoiden apuun sopimuksen laatimisen aikaan, jos huomaa omassa osaamisessa tai ymmärryksessä puutteita ja asiantuntija apuun turvautumista on myös kohtuullista edellyttää liikesopimukseen ryhtyviltä osapuolilta. Se, että osapuoli on jättäytynyt passiiviseksi liikesopimussuhteessa sopimuksen laatimisessa ja jättänyt hyödyntämättä asiantuntijoiden apua ei pitäisi palkita epäselvyysäännön mukaisella tulkinnalla. Erityisesti, kun toinen osapuoli on käyttänyt omaa aikaansa ja resurssejaan sopimuksen laatimiseen, jolloin passiiviseksi jättäytynyt osapuoli hyötyy pienien transaktiokustannusten muodossa passiivisuudestaan.²²⁰

Korkeimman oikeuden antamissa ratkaisuissa, joissa oikeus on päätenyt soveltamaan epäselvyysääntöä tulkitessaan liikesopimusta, on kyse ollut tilanteista, joissa osapuolten ominaisuuksissa on ollut havaittavissa eroja asiantuntemuksessa. Mielestäni sinänsä epäselvyysäännön soveltaminen voi johtaa kohtuulliseen lopputulokseen, jos sopimuksen laatijan vastapuoli on ollut tiedollisilta ja taidollisilta ominaisuuksiltaan kuluttajaan rinnastettavassa asemassa. Mielestäni sopimussuhteessa heikommuuden arvioinnissa voitaisiin kiinnittää huomiota erityisesti siihen, jos laatija solmii useita vastaavia sopimuksia liiketoimintansa muodon vuoksi, esimerkiksi rahoituslaitos leasingrahoitusso-

²¹⁹ Ks. Hemmo 2017. Hemmo on asiantuntija-artikkelissaan todennut saman suuntaisesti, että liikesopimuksen laatimisen kustannukset voivat muodostua tarpeettoman korkeiksi, jos sopimusasiakirjassa pyritään sopimaan asioista mahdollisimman yksityiskohtaisesti.

²²⁰ Epäselvyysäännön soveltamisessa ja sen myötä toteutettavassa heikommuuden suojaamisessa voitaisiin tapauskohtaisesti ottaa huomioon Lehtisen esittämää tapaa mukaillen, onko heikompana pidettävä osapuoli tehnyt olosuhteensa ja ominaisuutensa huomioon ottaen parhaansa sopimuksen sisällön selvittämiseksi ja epäselvien sopimuskohtien huomioimiseksi. Ks. tarkemmin heikomman velvollisuuksista Lehtinen 1995, s. 140.

pimuksia, kun taas laatijan vastapuolen kohdalla kyseinen sopimus on ollut tämän toiminnan kannalta kertaluonteinen, eikä osapuoli ole usein liiketoimintansa harjoittamiseksi solminut vastaavia sopimuksia. Epäselvyyssäännön soveltamisella toteutettavaa heikomman suojaamista ei voida mielestäni yhtä usein pitää tarkoituksenmukaisena liikesopimusten tulkinnassa kuin kuluttajasopimusten tulkinnassa. Heikkomuuden arviointiin voitaisiin mielestäni ottaa mallia siitä, miten heikkomuutta voidaan arvioida sopimuksen sovittelua harkittaessa oikeustoimilain 36 §:n mukaisesti. Loppujen lopuksi, se kuinka paljon liikesopimussuhteissa tahdotaan suojata heikompaa osapuolta, on taloudellisten näkökulmien jälkeen vahvasti arvokysymys.

Epäselvyyssäännön voidaan katsoa vaikuttavan jossakin määrin negatiivisesti liikesopimussuhteissa korostuneiden sopimusvapauden ja sopimusten sitovuuden periaatteiden toteuttamiseen. Sopimuspuolella on vapaus sitoutua haluamansa kaltaiseen sopimukseen valitsemansa tahon kanssa. Liikesopimussuhteissa on perusteltua odottaa sopimuspuolen harkinteen omalta kannaltaan, onko sopimukseen sitoutuminen järkevää huomioon ottaen omassa asiantuntemuksessa olevat puutteet ja sopimuspuolten välillä vallitseva tasapaino. Kun sopimuspuoli ottaa tietoisin riskin sopimukseen ryhtyessään, on mielestäni hieman kyseenalaista lähteä parantamaan tällaisen sopimuspuolen asemaansa jälkikäteisesti hänen asiantuntemuksena ja asemansa perusteella epäselvyyssäännönmukaisella tulkinnalla. Epäselvyyssääntöä sovellettaessa ei sopimus saakaan aikaiseksi niitä oikeusvaikutuksia, mihin laatija on sopimuksella pyrkinyt. Tästä näkökulmasta säännön voidaan katsoa vaikuttavan puuttumista sopimusten sitovuuteen. Tästä syystä sääntöä tulee käyttää hyvin harkiten eli osapuolisuuntautuneen tulkinnan tulee olla aina ensisijainen suhteessa tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntöjen soveltamiseen.

Edellä esitetyistä syistä epäselvyyssäännön soveltamisen tulisi olla liikesopimusten tulkinnassa varsin rajoitettua. Liikesopimusten tulkinnassa tulisi mielestäni ottaa nykyistä enemmän huomioon liikesopimussuhteissa korostuneisiin sopimusoikeudellisiin periaatteisiin ja sopimusten tarkoitukseen helpottaa ja sujuvoittaa taloudellista vaihdantaa ja sopimuskumppaneiden liiketoimintaa. Jos epäselvyyssääntö vaikuttaa näiden tavoitteiden toteutumiseen negatiivisesti on sen nykyinen asema keskeisimpänä tavoitteellisen tulkinnan tulkintasääntönä asettaa kyseenalaiseksi.

Sopimuksen tulkintaan liittyvien oppien ja periaatteiden kehittäminen ja niistä kirjoittaminen oikeustieteessä on erityisen tärkeää siitä syystä, että liikesopimuksiin liittyvät riitaisuudet ratkotaan yleensä välimiesmenettelyssä ja niiden ratkaisut perustuvat yleensä

sä lainsäädännön puuttuessa juuri oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä kehittyneeseen tulkintaoppiin. Sopimustoiminnan muuttuessa on tärkeää, että kehitämme edelleen myös sopimusoikeudellisia tulkintasääntöjä, jotta ne vastaisivat paremmin elinkeinolämän tarpeisiin ja säilyttäisivät ratkaisuvoimansa tai jotta ne voidaan korvata paremmilla ja tarkoituksenmukaisemmilla tulkintasäännöillä. Oikeuskäytännön myötä tulkintaoppi kehittyy hyvin hitaasti ja jälkikäteisesti, joten tämäkin korostaa oikeustieteen roolia tulkintaopin kehittämisessä edelleen.